

Jadwiga Lukas
Krystyna Onak

Do dzieta!

PODRĘCZNIK DO PLASTYKI
DLA KLASY SZÓSTEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Twoje mocne strony

Droga Nowa Ero,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki sprzedawane są **po tej samej (albo wyższej) cenie** co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę (o ironio), w której papier nie jest beczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Jak korzystać z podręcznika?

Podręcznik „Do dzieła! 6” zaznajomi Cię z podstawowymi elementami abecadła plastycznego, takimi jak światłocień i perspektywa. Pomoże zrozumieć, czym charakteryzują się poszczególne dziedziny sztuki oraz jak rozwijają się one współcześnie. Ciekawe reprodukcje ułatwią opanowanie nowych zagadnień, a różnorodne ćwiczenia pomogą w doskonaleniu Twoich umiejętności i poszukiwaniu pomysłów na działania plastyczne.

O tym się dowiesz informuje, czego nauczysz się na danej lekcji.

Do dzieła! to ciekawe pomysły na prace plastyczne oraz wskazówki dotyczące różnorodnych sposobów ich wykonania.

Sztuka wokół nas zawiera wiadomości na temat ciekawych zjawisk artystycznych, które możesz zaobserwować w codziennym życiu.

Poznaję i zwiedzam to informacje na temat epok i stylów w sztuce oraz muzeów gromadzących pochodzące z nich dzieła.

Ciekawi sztuki to odpowiedzi na interesujące pytania dotyczące twórczości artystycznej.

Ikony sztuki to zestawienia ważnych i ciekawych dzieł reprezentujących różne dziedziny twórczości.

Różnorodne **Ćwiczenia** pozwolą rozwinąć Twoje umiejętności plastyczne.

Słowniczek plastyczny zawiera wyjaśnienia pojęć z dziedziny sztuki, które pojawiają się w tekście.

Zrób to sam to propozycje prac z dziedziny sztuki użytkowej.

Dzieła sztuki pod lupą pozwalają uważnie przyjrzeć się pracom artystycznym oraz zrozumieć, w jaki sposób i w jakim celu zastosowano w nich elementy języka plastyki.

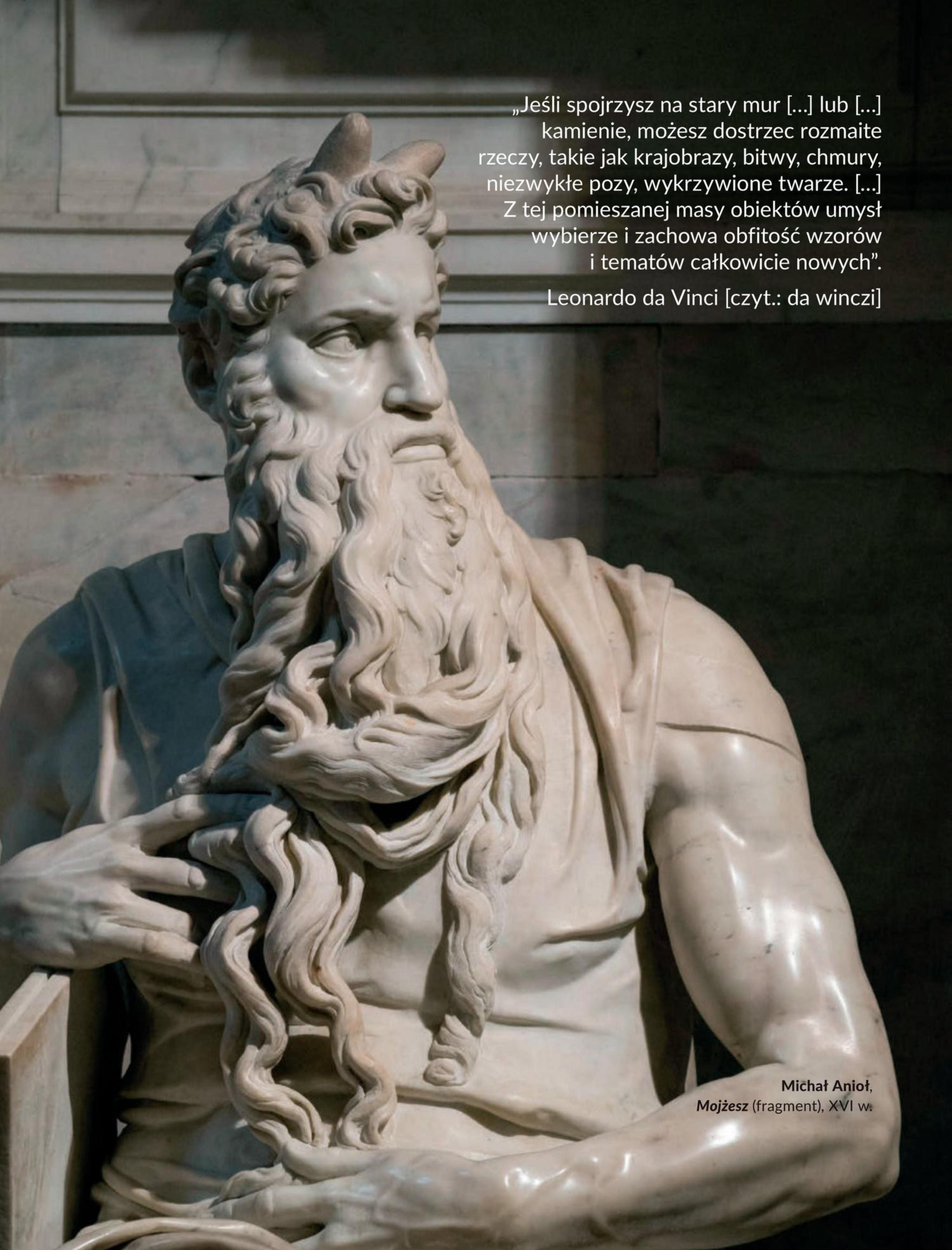
Strony zatytułowane **To warto zobaczyć** informują o wybranych miejscach w Polsce, w których można obejrzeć różnorodne zabytki, w tym także te związane ze sztuką Twojego regionu.

Podsumowania **Czy już wiesz?** ułatwią powtórzenie zdobytej wiedzy.

Znaki przy fotografiach dzieł sztuki informują o:

- narzędziach rysunkowych i podłożu,
- technice malarskiej i podłożu,
- technice graficznej,
- materiale rzeźbiarskim,

- technice mieszanej,
- wymiarach dzieła,
- miejscu, w którym znajduje się dzieło,
- czasie, w którym powstało dzieło.

A detailed marble statue of Moses, showing his head, beard, and muscular torso. He has a long, flowing, curly beard and hair, and a small horn-like protrusion on his forehead. He is looking upwards and to the right. The statue is set against a dark background with some architectural elements visible on the left.

„Jeśli spojrzysz na stary mur [...] lub [...] kamienie, możesz dostrzec rozmaite rzeczy, takie jak krajobrazy, bitwy, chmury, niezwykle pozy, wykrzywione twarze. [...] Z tej pomieszanej masy obiektów umysł wybierze i zachowa obfitość wzorów i tematów całkowicie nowych”.

Leonardo da Vinci [czyt.: da winchi]

Michał Anioł,
Mojżesz (fragment), XVI w.

Spis treści

■ ABC sztuki	6
■ Światłocień	14
Do dzieła! Widok w słoneczny dzień	18
■ Perspektywa	20
Perspektywa rzędowa (pasowa)	21
Perspektywa kulisowa	22
Perspektywa zbieżna (linearna) i jej rodzaje	23
Do dzieła! Świat z Twojej perspektywy	27
Perspektywa powietrzna	30
Perspektywa barwna	31
Perspektywa aksonometryczna (równoległa)	32
Perspektywa umowna – nowoczesne eksperymenty	34
■ Rysunek	36
Dzieła sztuki pod lupą – Peter Paul Rubens, <i>Panna dworska</i>	40
Ikony sztuki – rysunek	43
■ Malarstwo	44
Dzieła sztuki pod lupą – Paul Gauguin, <i>La orana Maria (Zdrowaś, Maryjo)</i>	52
Ikony sztuki – malarstwo	55
Poznaję i zwiedzam – Malarstwo impresjonizmu i symbolizmu	56
■ Grafika	58
Do dzieła! Bilet na wyprawę w kosmos	65
Dzieła sztuki pod lupą – Albrecht Dürer, <i>Boże Narodzenie</i>	66
Dzieła sztuki pod lupą – Alfons Mucha, plakat <i>Rowery „Perfecta”</i>	68
Ikony sztuki – grafika	71
■ Rzeźba	72
Do dzieła! Rzeźba parkowa	77
Dzieła sztuki pod lupą – Gianlorenzo Bernini, <i>Apollo i Dafne</i>	78
Ikony sztuki – rzeźba	81
■ Architektura	82
Do dzieła! Nowy styl w architekturze	87
Dzieła sztuki pod lupą – Thom Mayne, Emerson College w Los Angeles w Stanach Zjednoczonych ...	88
Ikony sztuki – architektura	91
Poznaję i zwiedzam – Początki nowoczesnej architektury	92
■ Sztuka użytkowa	94
Do dzieła! Stylowy abażur	99
Dzieła sztuki pod lupą – Piero Fornasetti, Gio Ponti, sekretarzyk <i>Architektura</i>	100
Ikony sztuki – sztuka użytkowa	103
Poznaję i zwiedzam – Secesyjne dzieła sztuki użytkowej	104
■ Zrób to sam – Ekologiczna sztuka użytkowa	106
■ To warto zobaczyć – Polskie zabytki z przełomu XIX i XX w.	108
■ Słowniczek plastyczny	110
■ Spis reprodukcji	118

ABC sztuki

■ Dzieło sztuki – oryginał, kopia, falsyfikat, reprodukcja

W czwartej klasie dowiedzieliście się, że dzieła sztuki to niepowtarzalne efekty ludzkiej twórczości. Zostały one pomysłowo wykonane, w sposób dotychczas nieznany, budzący podziw i emocje. Odzwierciedlają wyjątkowość ich twórcy. Artysta, czyli autor, zaprojektował i własnoręcznie lub przy użyciu odpowiednich narzędzi stworzył pojedynczy obiekt. Takie dzieło nazywamy **oryginałem**. Oryginalne dzieło nie musi jednak występować w jednym egzemplarzu. W grafice wszystkie wykonane przez artystę odbitki są oryginałami. Podobnie w fotografii: odbitki wywołane przez fotografa-autora są uznawane za oryginały.

Oryginalne dzieła sztuki mają wysokie ceny. W ten sposób wyrażane jest uznanie dla artystów, podziw dla ich dorobku i niepowtarzalności prac. Ceny dzieł sztuki zależą także w dużej mierze od zmieniających się upodobań odbiorców.

O tym się dowiesz

- Czym się różni oryginalne dzieło sztuki od kopii i reprodukcji?
- Czym jest falsyfikat?
- Czego dotyczy prawo autorskie?
- W jaki sposób możemy korzystać z dzieł sztuki?
- Co nazywamy prawem cytatu?
- Czym jest plagiat?

Leonardo da Vinci,
Zbawiciel świata

Obraz Leonarda da Vinci został sprzedany w 2017 r. za kwotę 450 mln dolarów, co czyni go najdroższym dziełem sztuki w historii. Na cenę wpłynęły m.in. wiek pracy, sława renesansowego artysty i fakt, że żadnego jego dzieła nie można już dziś kupić, ponieważ większość jest własnością muzeów.

- olej na drewnie
- 66 × 47 cm
- kolekcja prywatna
- XVI w.

Michał Anioł, *Pieta*

- marmur
- 174 cm
- bazylika św. Piotra w Rzymie
- XV w.

Nie zawsze uważano, że dzieło sztuki należy podpisywać, a nazwisko autora – pamiętać. Przykładowo, w średniowieczu większość artystów tworzyła anonimowo, ponieważ najważniejsze było wychwalanie swymi pracami Boga, nie zaś poszukiwanie sławy. Podobnie twórcy ludowi często pozostawali anonimowi. Zmianę przyniosły czasy renesansu – wówczas rozpoczął się kult wybitnych artystów. W tej epoce Michał Anioł stworzył jedno ze swoich najwybitniejszych dzieł – *Pietę*. To była jedna z jego pierwszych rzeźb, nie był wtedy jeszcze szeroko znany – miał zaledwie 22 lata. Wedle przekazów *Pietę* zachwycano się, lecz zaczęto przypisywać jej autorstwo innemu artyście. Michał Anioł umieścił więc na pasku na szacie Madonny swój podpis. *Pieta* to jedyne sygnowane przez niego dzieło.

Ciekawi sztuki

Jak rozpoznać oryginał?

W ustaleniu autorstwa dzieła może nam pomóc znajomość stylu danego artysty, czyli charakterystycznego sposobu stosowania przez niego środków plastycznych czy typowej tematyki. Zdarza się też, że dzieło zawiera podpis autora. Jednak te elementy, widoczne na pierwszy rzut oka, najczęściej są podrabiane przez fałszerzy. Aby uniknąć zakupu nieoryginalnego dzieła sztuki, muzea i galerie stosują wiele metod pozwalających ustalić jego wiek oraz pochodzenie. Należą do nich m.in.: oświetlanie prac promieniami Roentgena [czyt.: rentgena] i ultrafioletowymi, badanie pod silnymi mikroskopami, oglądanie dzieł w podczerwieni czy określanie ich wieku przez pomiar zawartości określonych substancji chemicznych w farbach.

Wiek malowidła jaskiniowego z Chauvet [czyt.: szowe] we Francji – 30 tys. lat – ustalono dzięki zmierzeniu ilości odmiany węgla w pigmentach użytych przez prehistorycznych artystów.

Kopia to praca będąca efektem dokładnego odtworzenia oryginalnego dzieła sztuki przez innego artystę. Na kopii powinny się znaleźć podpis jej autora oraz informacja o tym, które dzieło jest jej pierwowzorem. Zwyczaj kopiowania uznanych dzieł jest rozpowszechniony wśród początkujących twórców, dla których jest jedną z metod doskonalenia umiejętności. Zdarza się jednak, że autor kopii chce, aby odbiorcy sądzili, że oglądają oryginalne dzieło, i nie podpisuje pracy własnym nazwiskiem. Mamy wówczas do czynienia z **falsyfikatem**. Osoby, które podrabiają dzieła sztuki, nazywamy fałszerzami. Swoje prace sprzedają oni jako oryginalne dzieła sztuki, zatem zarabiają przez oszukiwanie nabywców.

W podręcznikach, albumach i internecie oglądamy **reprodukcje** dzieł sztuki. Powstają one przez powielenie oryginalnych rysunków, grafik lub obrazów metodami fotograficznymi i drukarskimi.

W wypadku sztuki XX w. trudniej mówić o oryginałach i kopiach. Nowatorscy, zbuntowani artyści sprzeciwiali się określaniu ich prac oryginałami. Zamiast wymyślać i tworzyć obiekty, celowo wybierali gotowe przedmioty z otoczenia i nazywali je swoimi dziełami. Często też tworzyli zaskakujące kompozycje z przedmiotów codziennego użytku. Współcześnie często powstają dzieła, których autorzy korzystają z cudzej twórczości: kopiują fragmenty lub całe prace innych artystów i je przetwarzają.

Marcel Duchamp
[czyt.: marsel disza],
Koło rowerowe,
przedmioty gotowe,
129 cm, kolekcja
prywatna, XX w.

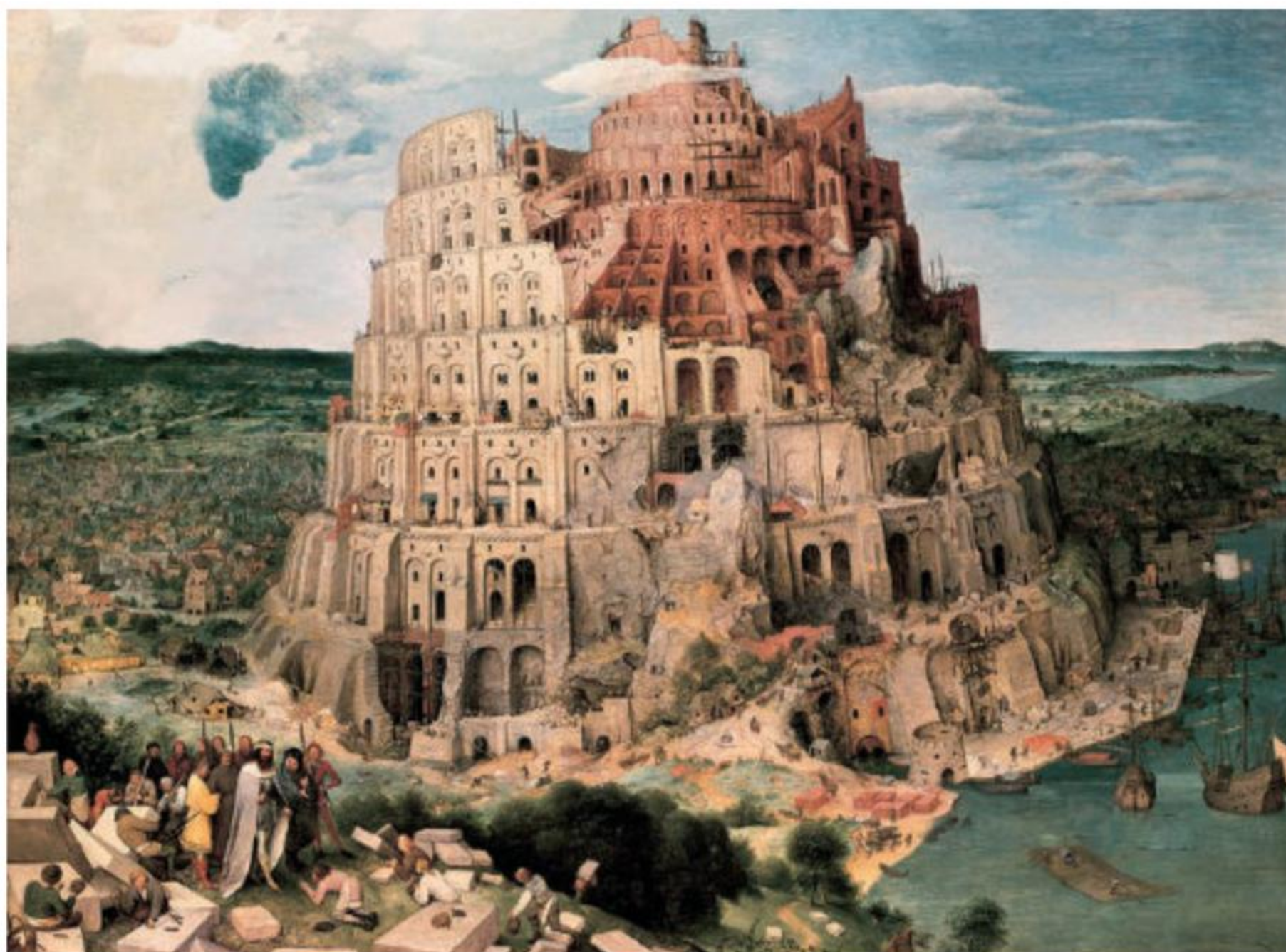
Duchamp uznał, że zwykłe przedmioty są tak samo interesujące jak dzieła sztuki, więc prezentował je jako swoje prace.

Artysta uliczny maluje kopię słynnego obrazu *Mona Lisa* Leonarda da Vinci.

Ćwiczenie

Odszukaj w dostępnych źródłach obrazy Marcela Duchampa [czyt.: marsela diszampa] *L.H.O.O.Q.* i Jeana-Michela Basquiata [czyt.: żana miszela baskiata] *Mona Lisa*. Porównaj je z dziełem Leonarda da Vinci *Mona Lisa*. Opowiedz o swoich wrażeniach. W jaki sposób współcześni artyści przetworzyli renesansowe dzieło?

Pieter Bruegel [czyt.: piter brojhel] **starszy**,
Wieża Babel

- olej na drewnie
- 114,4 × 155,5 cm
- Muzeum Historii Sztuki w Wiedniu
- XVI w.

Jerzy Duda-Gracz,
Babel II

- olej na płycie pilśniowej
- 94 × 88 cm
- Muzeum Ziemi Chełmskiej w Chełmie
- XX w.

Współczesny polski artysta stworzył cykl obrazów nawiązujących do dzieł z historii malarstwa. Zarówno tytuł, jak i wygląd zaprezentowanej pracy wskazują, że Duda-Gracz zainspirował się dziełem renesansowego artysty. Celem Dudy-Gracza nie było jednak kopiowanie innego obrazu, lecz przetworzenie motywu, własna interpretacja. Polski malarz dokładnie odtworzył jeden z elementów dawnego obrazu, ale sposób malowania, kompozycja, wygląd postaci i tła są w obu dziełach bardzo różne. Dlatego wieża we współczesnej pracy wydaje się niepasującym do otoczenia przedmiotem, zacytowanym z powszechnie rozpoznawalnego obrazu. Widzimy dzięki temu, jak odległe są od siebie tradycja kultury i sztuki oraz codzienność XX w.

■ Nasze prawa do korzystania z dzieł sztuki

Oryginalne dzieła sztuki możemy podziwiać w muzeach i galeriach sztuki, a także w przestrzeni miejskiej, m.in. w parkach, na ulicach czy na ścianach budynków. Możemy również oglądać reprodukcje prac w internecie czy w książkach. Natomiast korzystanie z dzieł sztuki i ich reprodukcji – uwiecznianie, kopiowanie, przekształcanie oraz powielanie i rozpowszechnianie prac artystycznych – podlega przepisom **prawa autorskiego**. Chroni ono należne prawa artystów, czyli autorów, oraz ich prace. Niezależnie od tego, czy utwór to: obraz, fotografia, rzeźba, nagranie dźwiękowe lub filmowe, jest on chroniony przepisami. Dzieje się tak bez względu na wartość, poziom artystyczny czy przeznaczenie dzieła. Podobnie chronione są inne utwory, np. literackie i naukowe, piosenki czy spektakle teatralne, a także projekty przedmiotów użytkowych i budynków.

W myśl prawa autorskiego dzieło jest własnością artysty – jako efekt jego pomysłu i pracy. Odbiorcy nie mogą zatem dowolnie wykorzystywać dzieła bez wiedzy i zgody twórcy lub jego spadkobierców. Nie wolno również podpisywać cudzych prac albo ich fragmentów swoim nazwiskiem. Takie postępowanie jest porównywalne do kradzieży przedmiotów ze sklepu. Nie oznacza to jednak, że korzystanie z reprodukcji jest zabronione. Możemy na własny użytek fotografować dzieła sztuki lub zapisywać ich kopie na dysku własnego komputera.

Widzowie oglądają oryginalne dzieła sztuki w Galerii Sztuki Średniowiecznej w Muzeum Narodowym w Warszawie.

Prawo cytatu pozwala nam prezentować i rozpowszechniać prace i fragmenty tekstów w ramach zajęć edukacyjnych, pracy naukowej lub własnej twórczości artystycznej. Musimy jednak pamiętać o podaniu autora wykorzystanego dzieła oraz źródła, z którego je zaczerpnęliśmy. Nie wolno nam w takich przypadkach zmieniać wyglądu oryginału. Żyjący autor albo jego spadkobiercy przez 70 lat po jego śmierci mają także prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu. Twórca lub jego krewni decydują o publikacji dzieła i mogą nadzorować sposób jego użycia. Dlatego zanim upowszechnimy pracę współczesnego nam artysty, musimy skontaktować się z nim, zapytać go o zgodę i zapłacić kwotę ustaloną w umowie. Autor może jednak zrzec się wynagrodzenia za dane wykorzystanie jego dzieła.

Po upływie 70 lat od śmierci autora jego dzieła trafiają do **domeny publicznej**. Daje ona prawo do bezpłatnego korzystania z umieszczonych w niej prac. To wspólne dobro ludzkości, z którego wszyscy mogą czerpać, jednak zawsze należy podać autora i tytuł dzieła oraz źródło pozyskania reprodukcji. Na domenę publiczną składają się ponadto dziedzictwo kulturowe, język i ogół wiedzy. Zatem dzięki domenie publicznej uczymy się i tworzymy kulturę, w tym sztukę.

Obecnie głównym miejscem do poszukiwania i pozyskiwania dzieł jest internet – jego zasoby są obszerniejsze i aktualniejsze niż te, które możemy znaleźć w książkach, a ponadto są łatwo dostępne. Jednak nie znaczy to, że wszystkie materiały z internetu pozostają wspólną własnością ogółu użytkowników. Z dzieł wyszukanych w internecie możemy korzystać na prawach cytatu. Trzeba wówczas pamiętać o podaniu imienia i nazwiska lub pseudonimu twórcy, adresu strony oraz daty jej oglądania. Należy także skontaktować się z autorem i uzyskać jego zgodę na rozpowszechnianie dzieła. Mamy prawo do korzystania z zasobów internetu, jednak powinniśmy sięgać do legalnych źródeł i je ujawniać.

Informacje o tym, jak uczciwie i zgodnie z prawem korzystać z dokonań twórców i artystów, można uzyskać m.in. w trakcie spotkań w ramach ogólnopolskiego projektu Otwarte Drzwi do Kultury.

Z prawem do ochrony twórczości powiązane jest prawo do **ochrony wizerunku**. Zakazuje ono publikowania i rozpowszechniania zdjęć innych osób, np. na portalach społecznościowych, bez wiedzy i zgody fotografowanych.

Jeżeli postępujemy wbrew przepisom prawa autorskiego, możemy dopuścić się **plagiatu**. Nazywamy tak przywłaszczenie cudzego utworu literackiego, pracy naukowej czy dzieła artystycznego, a także opublikowanie pod własnym nazwiskiem fragmentów prac innych osób. Według polskiego prawa plagiat jest przestępstwem. Kradzież cudzej własności – głównie publikowanie i rozpowszechnianie w internecie muzyki, filmów i programów komputerowych – to **piractwo**.

Przestrzeganie prawa autorskiego jest przejawem naszego szacunku dla artystów oraz wyrazem poszanowania wspólnego dziedzictwa kulturowego, zarówno światowego, jak i rodzimego. Aby podkreślić znaczenie twórczości dla rozwoju naszej cywilizacji, 26 kwietnia ogłoszono Światowym Dniem Własności Intelektualnej. Święto jest obchodzone od 2001 r. Ustanowiła je Światowa Organizacja Własności Intelektualnej. **Własnością intelektualną** nazywamy efekt ludzkiej pracy, który ze względu na swoją wartość powinien być chroniony. Chodzi nie tylko o dzieła sztuki czy filmy znanych twórców. Każdy z nas bywa czasem autorem, np. przez współtworzenie zawartości portali społecznościowych. Korzystając w uczciwy sposób z dokonań twórców i wynalazców, doceniamy ich pracę i wspieramy przyszłe osiągnięcia.

Sztuka wokół nas

Obecnie w mediach i w większych miastach Polski odbywają się ogólnokrajowe akcje popularyzujące wiedzę o legalnych źródłach dostępu do dzieł różnych dziedzin sztuki. Organizowane są wydarzenia, podczas których bezpłatnie lub za obniżoną opłatą można zwiedzić muzeum, wziąć udział w warsztatach artystycznych, obejrzeć film, posłuchać koncertu czy spotkać się z artystami, a także poznać sposoby właściwego korzystania z dóbr kultury. Do tego typu inicjatyw należą projekty: Kultura Dostępna, Kultura na Widoku, Otwarte Drzwi do Kultury, Legalna Kultura czy Noc Muzeów. Każde z tych wydarzeń ma stronę internetową, na której zamieszczone są najważniejsze informacje i kalendarz imprez.

Noc Muzeów w Muzeum
Narodowym w Warszawie

Ćwiczenia

1. Stwórz w formie elektronicznej kolekcję własnych prac, które lubisz i uważasz za najbardziej udane. Umieść przy każdej z nich odpowiedni podpis – podaj swoje imię i nazwisko, tytuł i datę powstania pracy oraz informację o technice jej wykonania. Możesz także dołączyć krótki opis tematyki pracy.
2. Z dostępnych źródeł wybierz reprodukcje dzieł sztuki, które szczególnie Cię zainteresują. Mogą to być inne prace artystów, których dzieła zostały zamieszczone w podręczniku. Ze zgromadzonych reprodukcji skomponuj na własny użytek album, w którym pogrupujesz prace o ciekawej kolorystyce, kompozycji czy fakturze. W publikacji zamieść opisy wszystkich dzieł. Uwzględnij w nich autora, technikę, datę powstania, miejsce przechowywania i źródło pozyskania reprodukcji – autora i tytuł książki wraz z miastem i datą wydania albo adres strony internetowej z informacją o dacie dostępu.
3. Wyszukaj w dostępnych źródłach lub w podręczniku obraz, który wydał Ci się ciekawy. Następnie w dowolnej technice plastycznej stwórz własną pracę inspirowaną oryginalnym dziełem. Zastanów się, w jaki sposób je przetworzysz. Które elementy abecadła plastycznego zastosujesz inaczej? Na zakończenie podpisz pracę. Dodaj też informację, które dzieło było Twoją inspiracją.

Czy już wiesz?

- Oryginałem nazywamy dzieło wykonane – najczęściej w jednym egzemplarzu – przez artystę na podstawie jego własnego pomysłu, zwykle też podpisane.
- Kopia to powielenie oryginalnego dzieła przez inną osobę niż twórca pierwowzoru.
- Falsyfikatem nazywamy kopię oryginału wykonaną z zamiarem wprowadzenia odbiorcy w błąd i zasugerowania mu, że ma do czynienia z pierwowzorem.
- Reprodukcje dzieł sztuki powstają przez powielenie oryginalnych rysunków, grafik lub obrazów metodami fotograficznymi i drukarskimi.
- Prawo autorskie chroni artystów przed nielegalnym reprodukowaniem, kopiowaniem, przekształcaniem i rozpowszechnianiem ich dzieł. Reguluje możliwości i warunki wykorzystania prac, m.in. podanie podpisów i źródeł pozyskania oraz opłaty za użycie.
- Prawo cytatu pozwala prezentować i rozpowszechniać dzieła oraz fragmenty tekstów w celach edukacyjnych, badawczych i twórczych. Warunkiem jest podanie autora wykorzystanej pracy, a także źródła, z którego zaczerpnęliśmy dzieło.
- Domena publiczna to zbiór utworów traktowanych jako wspólna własność wszystkich użytkowników. Z należących do niej dzieł można korzystać, jednak z zachowaniem zasad prawa cytatu.
- Prawo do ochrony wizerunku zakazuje publikowania i rozpowszechniania zdjęć innych osób bez ich wiedzy i zgody.
- Plagiat to przywłaszczenie cudzego utworu literackiego, pracy naukowej czy dzieła artystycznego, a także opublikowanie pod własnym nazwiskiem fragmentów prac innych osób. Według polskiego prawa plagiat jest przestępstwem.
- Piractwem nazywamy kradzież cudzej własności, głównie publikowanie i rozpowszechnianie w internecie muzyki, filmów i programów komputerowych.

Światłocień

Wszystko, na co patrzymy, jest oświetlone w określony sposób. Oznacza to, że na część powierzchni przedmiotów pada światło, a inne ich płaszczyzny pozostają w cieniu. Jeżeli artysta w dziele sztuki ukazuje to zjawisko za pomocą środków plastycznych, czyli odpowiednio rozmieszcza obszary jasne i ciemne, stosuje **światłocień**. Dzięki temu zabiegowi w malarstwie, rysunku i grafice powstaje wrażenie przestrzeni – przedmioty ukazane na kartce lub płótnie wydają się trójwymiarowe, a ich forma i faktura stają się wyraziste. Aby uzyskać światłocień, malarze stosują barwną plamę walorową, a rysownicy i graficy stopniują nacisk narzędzi oraz gęstość stawiania linii, również wywołujące efekt walorowy.

Na podstawie tego, w jaki sposób artysta zastosował światłocień, można określić źródło, rodzaj i stopień natężenia światła. Oświetlenie może być centralne lub boczne, górne albo dolne. Na przedmioty może padać światło naturalne bądź sztuczne – promienie słońca, światło księżyca, świec czy też elektryczne. Oświetlenie określa się także jako mocne, jaskrawe lub delikatne, przygaszone. O **modelunku światłocieniowym** – czyli sposobie, w jaki granice obszarów oświetlonych i zacienionych stykają się ze sobą – można powiedzieć, że jest miękki lub ostry, kontrastowy. Światłocień podkreśla atmosferę dzieł i zwraca uwagę widza na elementy o szczególnym znaczeniu, np. ważną postać czy istotny obiekt.

O tym się dowiesz

- Czym jest światłocień?
- W jakich dziedzinach sztuki występuje?
- Jak go stosować w twórczości plastycznej?

Caravaggio

[czyt.: karawadzio],
Wieczera w Emaus

Włoski artysta jako pierwszy zaczął w tak doskonały i wyrazisty sposób stosować światłocień. Stał się mistrzem malowania dzieł w ciemnej tonacji barwnej, w których postacie i przedmioty jedynie częściowo wyłaniały się z mroku, oświetlone ostrym światłem.

- olej na płótnie
- 141 × 175 cm
- Pinakoteka Brera w Mediolanie
- XVII w.

Tintoretto, studium głowy posągu Juliusza Medyceusza autorstwa Michała Anioła, kreda na papierze, 35,3 × 27,7 cm, Galeria Sztuki Południowej Australii w Adelaide, XVI w.

Rembrandt van Rijn [czyt.: rembrant fon rejn], *Autoportret w futrzanej czapce*, akwaforta, 63 × 57 cm, Biblioteka Uniwersytetu w Lejdzie, XVII w.

W obydwu dziełach widać, że artyści gęsto zakreskowują – czasem krzyżującymi się liniami – miejsca, które mają być zacienione. W rysunku Tintoretta linie są dość grube, miękkie i lekko zatarte, natomiast w grafice Rembrandta – cienkie, ostre i wyraziste. Linie o różnej długości i grubości w rysunku są nakładane ręcznie, natomiast w grafice ich powstanie na kartce jest efektem odbicia wzoru wyrytego w płycie.

Joseph Wright of Derby [czyt.: dżozef rajt of derbi], *Eksperyment z ptakiem w pompie powietrznej*

Światło i cień często mają w dziełach sztuki dodatkowe, ukryte znaczenia. W obrazie angielskiego artysty jasne światło symbolizuje naukę rozpraszającą mroki niewiedzy. Cień sprzyja tajemnicom, zagadkom i czyni scenę nastrojową.

 olej na płótnie

 183 × 244 cm

 Galeria Narodowa w Londynie

 XVIII w.

Alexander Roslin, *Kobieta z welonem*,
olej na płótnie, 65 × 54 cm, Muzeum Narodowe
w Sztokholmie, XVIII w.

Zastosowanie światłocienia pomogło artyście uzyskać wrażenie trójwymiarowego układu tkaniny oraz zasugerować jej fakturę. Czarny materiał mocno odbija światło – jest połyskliwy, śliski, układa się w sztywne, zapewne szeleszczące fałdy.

Edgar Degas [czyt.: dega], *Śpiewaczka z rękawiczką*,
pastele na płótnie, 53,2 × 41 cm,
Muzeum Fogga w Cambridge [czyt.: kembridż]
w Stanach Zjednoczonych, XIX w.

Artysta zastosował silne kontrasty światłocieniowe, aby podkreślić efekt, jaki wywołuje mocne światło. W ten sposób malarz ukazał, jak wyglądały przedstawienia pod koniec XIX w., kiedy do teatrów wprowadzono oświetlenie elektryczne.

■ Światło i cień w sztuce nowoczesnej

Malarze początku XX w. odrzucili tradycyjny światłocień. Eksperymentowali: zaznaczali światło i cień za pomocą umownych barw albo stosowali kolory ciepłe we fragmentach oświetlonych, a zimne – w miejscach zacienionych lub odwrotnie. Powstawały w ten sposób obrazy ukazujące różnokolorowe postacie i przedmioty.

W najnowszych dziełach sztuki artyści również wykorzystują oddziaływanie światła i cienia na odbiorców. W pracach łączących cechy rzeźby, architektury i innych dziedzin stosują lampy i świetlne wizualizacje, a czasem każą widzom zmierzyć się z całkowitą ciemnością. Jednak światłocień przestał twórcom służyć do wywoływania wrażenia przestrzeni czy wiernego odtwarzania rzeczywistości.

Współcześnie dziedzinami, w których uchwycenie obserwowanego w otoczeniu światła jest bardzo ważne, są fotografia oraz film. Fotograficy i filmowcy świadomie kreują efekty światłocieniowe przez zastosowanie lamp i reflektorów zapewniających odpowiednie oświetlenie kadrów i scen filmowych. Tworzą dzięki temu nastrój swoich dzieł, podkreślają kompozycję i ważne elementy.

Hal Morey [czyt.: mori], *Dworzec w Nowym Jorku*, XX w.

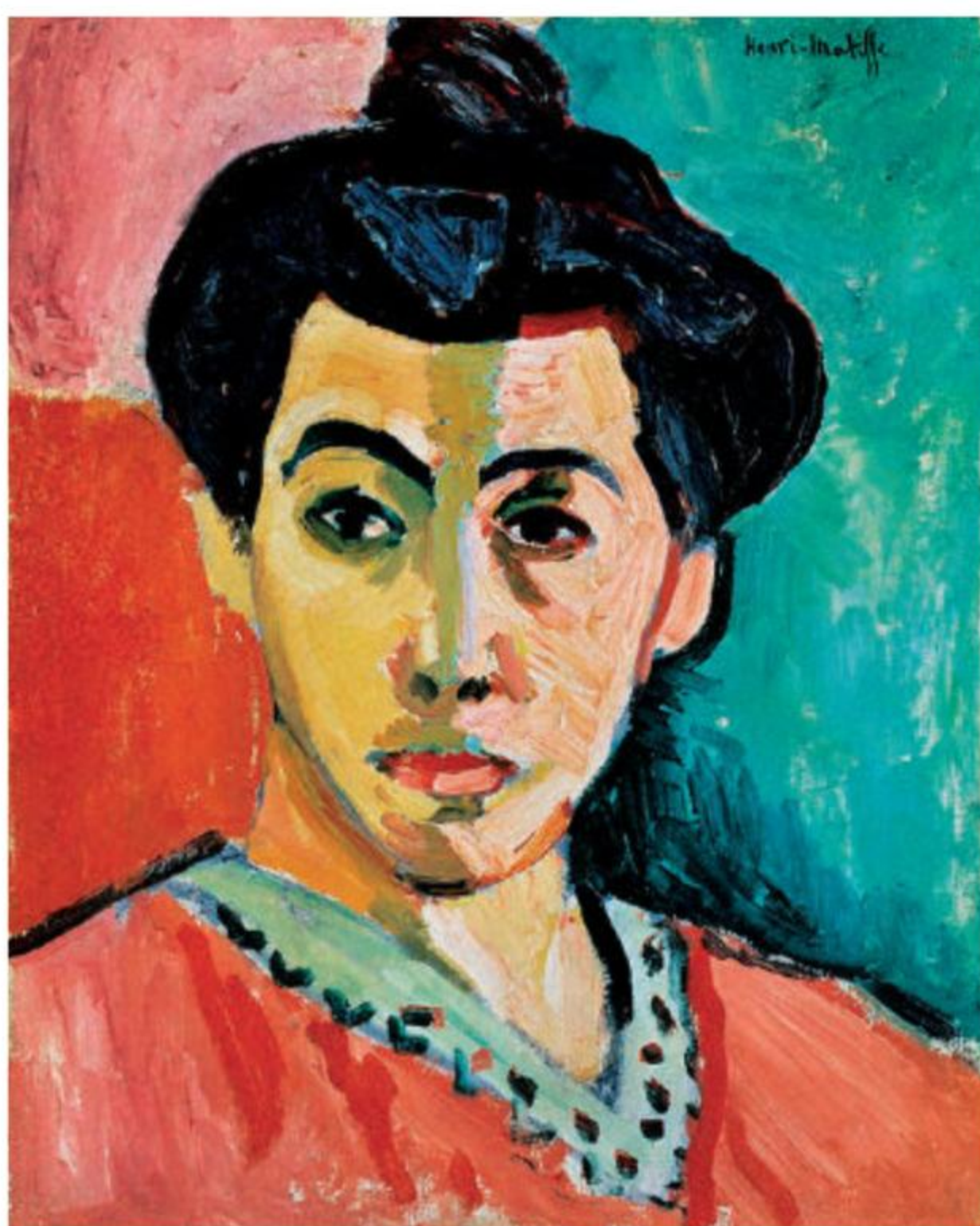
W fotografii i filmie artyści nie odtwarzają światłocienia za pomocą środków plastycznych, lecz dążą do uchwycenia i zarejestrowania obserwowanej gry światła i cienia przy użyciu urządzeń technicznych – aparatu lub kamery. Fotograf uwiecznił moment, w którym jasne promienie słońca wpadają do hali dworca i nadają zwykłemu miejscu baśniową, nierzeczywistą atmosferę.

Archiwum Hultona w Londynie

XX w.

Henri Matisse [czyt.: anri matis], *Portret Pani Matisse z zieloną pręgą*, olej na płótnie, 40,5 × 32,5 cm, Miejskie Muzeum Sztuki w Kopenhadze, XX w.

W obrazie Matisse'a [czyt.: matisa] światłocień zastąpiono podziałem płaszczyzn barwnych. Zacienioną część twarzy i szyi modelki malarz ukazał w żółtawym kolorze, oświetlone partie natomiast przedstawił w różowym zabarwieniu i silniej zaznaczył cienie w okolicy oka.

Maciej Bieniasz, *Skrzynka*, akryl na tekturze naklejonej na płótno, Muzeum Narodowe w Krakowie, XX w.

Skrzynka na listy wydaje się trójwymiarowa dzięki umiejętnemu zastosowaniu światłocienia. Dzieło różni się jednak od prac dawnych artystów – ukazuje współczesny, zwyczajny i zniszczony obiekt.

Widok w słoneczny dzień

Wyobraź sobie krajobraz w słoneczną pogodę. Światło i cień tworzą w tym widoku silne kontrasty. Jak wygląda Twoje otoczenie, w którym jasne i ciemne strefy występują obok siebie? Może oczyma wyobraźni widzisz budynki, park lub las? Czy dostrzegasz, jak światło prześwieca pomiędzy pniami oraz przebija przez korony drzew i krzewy, tworząc rytmiczny układ jasnych i ciemnych miejsc?

Zakomponuj elementy widoku. Następnie wykonaj rysunek ołówkiem lub tuszem z zastosowaniem światłocienia. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

kartka z bloku
rysunkowego lub
technicznego, miękki
ołówek, tusz, pędzel,
patyk

Warto najpierw wykonać uproszczony szkic. Pomoże to zaplanować podział na strefy jasnych, pośrednich i ciemnych plam. Pamiętaj, że powinny one tworzyć całościowy układ.

Najbardziej kontrastujące elementy zaznacz najmocniejszym konturem, pozostałe – słabszym, a te, które stapiają się z otoczeniem – delikatnym. Ta sama linia może być ostra i wyrazista na bliższym planie, a miękka i rozmyta – na dalszym.

Rysowanie zacienionych powierzchni warto zacząć od najciemniejszych fragmentów kompozycji. Zagęszczaj krótkie linie, nanosząc je obok siebie w wybranym kierunku albo gęsto krzyżując.

Światłocień można też przedstawić przez stopniowe rozcieńczanie tuszu wodą. Im ciemniejsze miejsce, tym gęstszy powinien być tusz. Na plamach walorowych możesz rysować tuszem przy pomocy pędzla lub patyka.

Ćwiczenia

1. Narysuj wieżowiec lub wiejską chatę tak, aby było widać co najmniej dwie ściany. Przedstaw cień rzucany przez budowlę.
2. Wyobraź sobie ognisko na leśnej polanie nocą i grupę ludzi lub zwierząt znajdujących się w różnej odległości od niego. Przedstaw tę scenę za pomocą ołówka lub węgla. Zaczynij od narysowania delikatnych konturów postaci i innych elementów widoku. Następnie zaznacz źródło światła i rysuj cienie – tym ciemniejsze, im dalej są od ognia.
3. Namaluj wazon tak, aby zróżnicowane barwy odzwierciedlały sposób jego oświetlenia. Zaczynij od naszkicowania konturu naczynia zakomponowanego na określonym podłożu i tle. Ustal, z której strony wazon jest oświetlony. Zaplanuj kształty i rozmieszczenie plam kolorów. Następnie wykończ pracę, nakładając wybrane barwy pastelów w odpowiednich obszarach. Ukaż także cień rzucany przez wazon.
4. Przyjrzyj się uważnie obrazowi Leona Wyczółkowskiego. Określ, skąd pada światło i jaki jest jego rodzaj. Jak zmieniają się barwy w dziele zależnie od oświetlenia? Następnie namaluj widok przyrody lub miasta o podobnej porze dnia. Zwróć uwagę na położenie słońca, długość cieni oraz kontrast światła i cienia.

Co będzie potrzebne?

kartka z bloku rysunkowego, miękki ołówek, węgiel rysunkowy, gumka

kartka z bloku rysunkowego, miękki ołówek, węgiel rysunkowy, gumka

kartka z bloku technicznego, miękki ołówek, pastele, gumka

szary lub biały papier do pastelów, pastele, gumka

Leon Wyczółkowski,
Orka na Ukrainie

- olej na płótnie
- 73 × 121,5 cm
- Muzeum Narodowe w Krakowie
- XIX w.

Czy już wiesz?

- Światłocień to rozmieszczenie płaszczyzn światła i cienia w malarstwie, rysunku i grafice.
- Twórcy dzięki posługiwaniu się światłocieniem uzyskują wrażenie trójwymiarowości przedmiotów ukazanych na płaszczyźnie.
- Aby ukazać światłocień, malarze stosują kolorowe plamy walorowe, a rysownicy i graficy – walor uzyskany przez stopniowanie nacisku narzędzi oraz gęstości stawiania linii.
- Sposób zastosowania światłocienia przez artystę umożliwia określenie źródła, rodzaju i stopnia natężenia światła.
- Modelunek światłocieniowy może być miękki lub ostry albo zróżnicowany, kontrastowy.
- Światłocień podkreśla atmosferę dzieła i zwraca uwagę widza na elementy o szczególnym znaczeniu.

Perspektywa

Jeżeli popatrzymy na domy stojące przy ulicy jeden za drugim, to ich wielkość ocenimy jako różną, nawet jeśli są one identycznych rozmiarów. Budynek znajdujący się najbliżej nas będzie się wydawał największy. Natomiast kolejne budowle, umieszczone dalej od miejsca, w którym jesteśmy, będą sprawiały wrażenie mniejszych niż w rzeczywistości. Ponadto może nam się wydawać, że w miarę zwiększania się odległości między nami a domami ich barwa nieco zmienia odcień, a kontury tracą ostrość. Gdy narysujemy te obiekty na kartce, tak jak je widzimy, zastosujemy **perspektywę**. To takie przedstawienie przestrzennych obiektów na płaskiej powierzchni, aby wywoływały wrażenie trójwymiarowych. Możemy powiedzieć, że jest to sposób ukazania głębi na płaszczyźnie przez malarzy i rysowników. Od perspektywy zależy również kompozycja fotografii: to, jakie obiekty są widoczne na zdjęciu i w jaki sposób są rozmieszczone, jest uzależnione od punktu, z którego patrzy twórca. Z kompozycji i perspektywy zatem wynika, co pojawia się na poszczególnych **planach** w dziełach sztuki. Plan pierwszy to ukazana w pracy przestrzeń najbliższa widzowi. Na planach drugim i dalszych znajdują się elementy nieco bardziej odległe, ale wyłaniające się z tła, które oznacza obszar najbardziej oddalony od patrzącego.

Przez wieki artyści w różny sposób przedstawiali perspektywę. Rodzaje perspektywy to m.in.: **rzędowa (pasowa)**, **kulisowa**, **zbieżna (linearna)**, **powietrzna**, **barwna**, **aksonometryczna** i **umowna**.

O tym się dowiesz

- Czym jest perspektywa?
- W jakich dziedzinach sztuki występuje?
- Jakie wyróżniamy rodzaje perspektywy?
- Jak ją stosować w twórczości plastycznej?

Fragment bizantyjskiej mozaiki

Perspektywa nie zawsze ukazuje rzeczywiste relacje przestrzenne między obiektami. W sztuce starożytnego Egiptu i średniowiecza stosowano tzw. **perspektywę odwróconą**, aby zaznaczyć zależności między postaciami w dziele – ważniejsze osoby były przedstawiane jako większe.

Metropolitanne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku

VI w.

■ Perspektywa rzędowa (pasowa)

Na malowidłach z czasów prehistorycznych perspektywę ukazywano za pomocą rozmieszczenia poszczególnych obiektów wyżej lub niżej względem siebie. Postacie znajdujące się dalej sytuowano nad tymi, które były bliżej. Różna wielkość sylwetek w dziełach nie musiała być powiązana z ich odległością od widza. Taki sposób przedstawienia różnych elementów na płaszczyźnie miał wywołać wrażenie głębi. Nazywamy go **perspektywą rzędową**.

Podobnie ukazywano przestrzeń w dziełach starożytnego Egiptu. W obszarze dzieła wyodrębniano wyraźne pasy, jeden nad drugim. To, co znajdowało się najdalej, umieszczano najwyżej. Taki układ określamy jako **perspektywę pasową**.

Fragment malowidła skalnego Buszmenów w Górach Smoczych w Afryce

W malowidle ściennym duże sylwetki zwierząt układają się w poziome rzędy. Za nimi i w tle widoczne są postacie ludzkie.

➔ ok. 8000 r. p.n.e.

Fragment malowidła z grobowca wezyra Rechmire w Tebach

W wyraźnie oddzielonych pasach umieszczono ciasno obok siebie m.in. sylwetki rzemieślników wykonujących naczynia. Dzięki liniowemu rozłożeniu postaci oraz objaśniającym napisom dzieło przypomina literacką opowieść o codziennym życiu Egipcjan.

➔ XV-XIV w. p.n.e.

■ Perspektywa kulisowa

Innym sposobem wyrażania głębi na płaszczyźnie, również znanym już w prehistorii, jest **perspektywa kulisowa**. Nazwa ta pochodzi od elementów dekoracji teatralnych tworzących scenografię, czyli plastyczną oprawę widowiska. Są one ustawiane jedne za drugimi tak, że częściowo się przesłaniają. Powstają w ten sposób kulisy teatralne. Podobnie rozmieszczane są elementy na płaszczyźnie dzieła. Obiekty, które znajdują się bliżej, częściowo zasłaniają dalszy plan.

Rogier van der Weyden [czyt.: rochir wan der wejden], *Św. Łukasz rysujący portret Madonny*, olej i tempera na panelu, 137 × 110 cm, Muzeum Sztuk Pięknych w Bostonie, XV w.

W dziele widzimy kilka planów z elementami przesłaniającymi dalsze: postaci zasłaniają fragmenty pomieszczenia, a kolumny – widok w oddali. Ponadto sylwetki bliższe są większe niż te stojące dalej. Zmniejszeniu ulegają też kafle mozaiki na podłodze i budowle na dalszych planach.

Johannes Vermeer [czyt.: fermer], *Alegoria malarstwa*, olej na płótnie, 120 × 100 cm, Muzeum Historii Sztuki w Wiedniu, XVII w.

Artysta zastosował perspektywę kulisową, aby zaprezentować widok podobny do sytuacji z teatru. Ozdoba kotara po lewej stronie dzieła unosi się i odsłania scenę z życia artysty: widzimy go w warsztacie podczas pracy nad dziełem, w towarzystwie pozującej kobiety.

Ćwiczenie

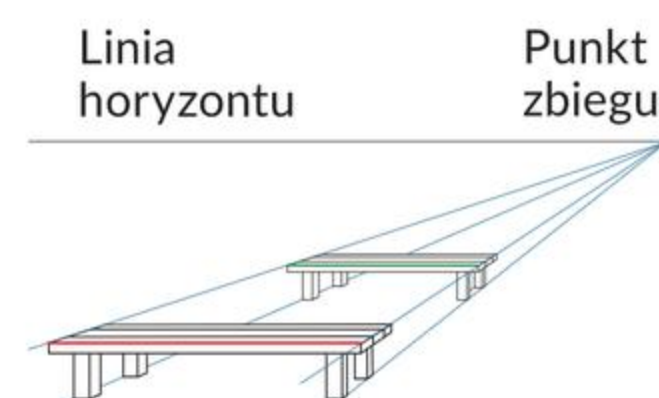
Wykonaj projekt dekoracji do szkolnego przedstawienia z wykorzystaniem perspektywy kulisowej. Zastanów się, jakie elementy umieścisz w tle i na najdalszych planach, a co będzie znajdowało się przy krawędzi sceny, najbliżej widza. Pamiętaj o zasadzie przesłaniania obiektów dalszych przez te położone bliżej patrzącego. Swój projekt możesz wykonać w technice rysunkowej, malarskiej albo mieszanej. Możesz także skonstruować przestrzenną makietę.

Co będzie potrzebne?

kartki z kolorowego bloku technicznego, kartonowe pudełka, ołówki, flamastry, farby, kredki, pastele, pędzle, nożyczki, klej

■ Perspektywa zbieżna (linearna)

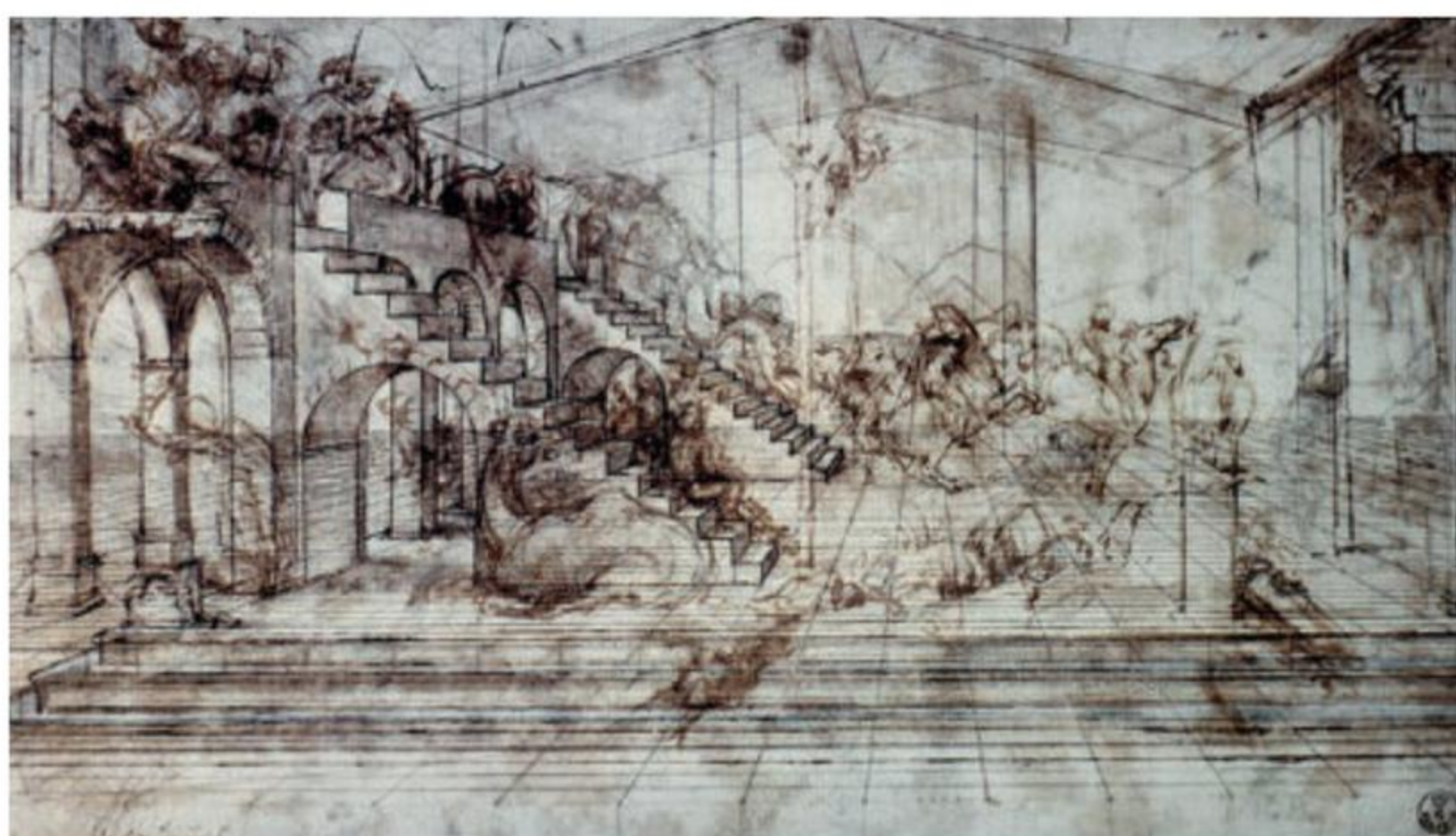
Jeden ze sposobów ukazania głębi oraz trójwymiarowych przedmiotów na płaszczyźnie polega na zastosowaniu **perspektywy zbieżnej (linearnej)**. Jest ona oparta na zasadzie, zgodnie z którą im dalej od patrzącego znajdują się oglądane obiekty, tym są mniejsze. Ponadto ich wygląd zmienia się w zależności od punktu obserwacji. Najważniejszą czynnością podczas tworzenia w perspektywie zbieżnej jest wyznaczenie **linii horyzontu**. Znajduje się ona zawsze na wysokości oczu patrzącego. Na tej linii zaznacza się punkt, w którym będą się łączyć linie biegnące od bocznych krawędzi rysowanych przedmiotów. Ten punkt określamy jako **punkt zbiegu**. Niekiedy może występować więcej niż jeden punkt zbiegu. Może też on być umieszczony w różnych miejscach na linii horyzontu. Zależy to od tego, z którego miejsca autor pracy patrzy na obiekt.

Masolino, *Uczta Heroda*

Perspektywa zbieżna jest odkryciem rozwiniętym i udoskonalonym przez twórców renesansu. Jednym z pierwszych artystów, który stosował ten typ perspektywy, był Masolino. W obrazie wygląd postaci jest charakterystyczny jeszcze dla gotyku, jednak sposób ukazania budowli w przestrzeni jest typowy już dla odrodzenia.

- fresk
- 380 × 473 cm
- kościół Świętych Stefana i Wawrzyńca w Castiglione [czyt.: kastilione] Olona we Włoszech
- XV w.

Leonardo da Vinci, *studium do Pokłonu Trzech Króli*

W rysunku przygotowawczym widoczne są: punkt zbiegu, biegnące od niego ukośne linie oraz przecinające je linie poziome. Tak powstała siatka pomagająca malarzowi zachować odpowiedni układ, kształty i proporcje obiektów w przestrzeni.

- tusz i kreda na papierze
- 16,3 × 29 cm
- Galeria Uffizi [czyt.: ufici] we Florencji
- XV w.

■ Rodzaje perspektywy zbieżnej

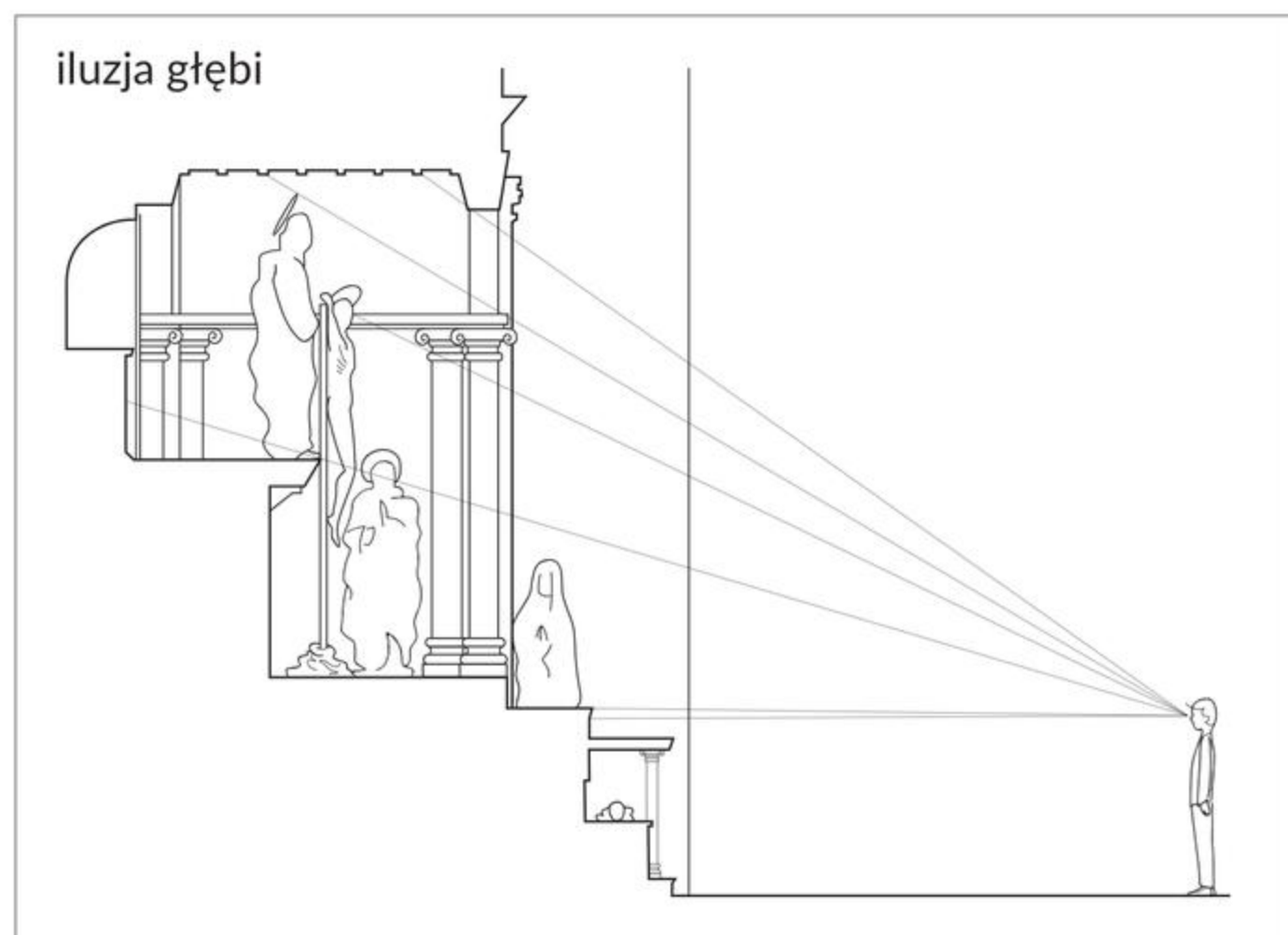
- Czołowa

Piero della Francesca [czyt.: franczeska] (**przypisywany**), *Miasto idealne*, tempera na drewnie, 67,7 × 239,4 cm, Narodowa Galeria Marchii w Urbino we Włoszech, XV w.

Obraz jest przykładem zastosowania perspektywy zbieżnej czołowej, ukazującej obiekty czołowo, czyli na wprost patrzącego. Punkt zbiegu znajduje się na środku dzieła, w obszarze za drzwiami okrągłego kościoła. Linie biegnące ku niemu są wyraziste – dostrzegamy je we wzorze mozaiki na placu oraz w ścianach budowli, stopniowo zmniejszających się i przybliżających ku centrum obrazu. Regularność, rytm i symetria uzyskane przez artystę mają odzwierciedlać wzorzec miasta, którego doskonałej harmonii nic nie zakłóca.

- Żabia

Dzieło Masaccia [czyt.: mazaczja] jest uważane za pierwsze, w którym poprawnie zastosowano perspektywę linearną. Fresk przedstawia biegnące w głąb pomieszczenie – kaplicę. Widz patrzy na dzieło z dołu, dlatego zastosowana perspektywa jest określana jako żabia. Wpływa ona na dostrzegane przez odbiorcę kształty, proporcje sylwetek i detale architektoniczne. Sytuację tę zaprezentowano na schemacie powyżej. Punkt widzenia patrzącego znajduje się na wysokości dolnego stopnia ukazanego w dziele i tam też – w przestrzeni za postaciami – został umieszczony punkt zbiegu.

Masaccio [czyt.: mazaczjo], *Święta Trójca*, fresk, 667 × 317 cm, kościół Santa Maria Novella [czyt.: nowella] we Florencji, XV w.

- Z lotu ptaka

**Pieter Bruegel starszy,
*Strzelcy na śniegu***

Postacie na pierwszym planie, po lewej stronie obrazu, znajdują się na wysokim wzniesieniu, z którego mają rozległy widok na okolicę. Strzelcy patrzą z góry na ludzi na zamrożonym jeziorze, którzy z tego punktu widzenia wydają się mali.

- olej na drewnie
- 117 × 162 cm
- Muzeum Historii Sztuki w Wiedniu
- XVII w.

- Krawędziowa (ukośna)

**Gustave Caillebotte
[czyt.: gistał kajbot],
*Paryska ulica w deszczową pogodę***

W perspektywie krawędziowej, która została zastosowana w dziele, możemy wyróżnić dwa punkty zbiegu. W głębi obrazu widoczny jest róg kamienicy, a jej ściany i ulice wzdłuż nich biegną ukośnie w dwóch kierunkach.

- olej na płótnie
- 212 × 276 cm
- Instytut Sztuki w Chicago [czyt.: szikago]
- XIX w.

Artyści stosowali w swoich dziełach perspektywę zbieżną, aby uzyskać łudzące oko efekty i stworzyć zaskakujące iluzje. Jednym z takich zabiegów jest **skrót perspektywiczny**, czyli pozorne skrócenie przedmiotu, wynikające z jego oddalania się i z położenia punktu obserwacji patrzącego.

Andrea Mantegna
[czyt.: mantenia],
Opłakiwanie martwego Chrystusa

Włoski malarz przedstawił tradycyjną scenę religijną w nowatorski, niespotykany sposób. Zamiast zmarłego Chrystusa na krzyżu albo spoczywającego na kolanach Marii lub ułożonego bokiem do widza, ukazał Jezusa leżącego stopami do patrzącego. Obserwujemy kształt i proporcje ciała w dużym skrócie perspektywicznym, który sprawia, że sylwetka wydaje się bardzo krótka, niska.

- tempera na płótnie
- 68 × 81 cm
- Pinakoteka Brera w Mediolanie
- XV w.

Andrea Pozzo
[czyt.: pocco], **iluzja kopuły**

Patrzący z dołu na sklepienie we wnętrzu kościoła nie od razu zdają sobie sprawę, że mają do czynienia jedynie z iluzją głębi. Element architektoniczny – kopuła – okazuje się płaskim malowidłem, doskonale łudzącym oko widza dzięki mistrzowskiemu zastosowaniu skrótów perspektywicznych i światłocienia.

- olej na płótnie naklejonym na tynk
- 17 m (średnica)
- kościół św. Ignacego Loyoli w Rzymie
- XVII w.

Świat z Twojej perspektywy

Wyobraź sobie, że jesteś w określonym miejscu – w otwartej przestrzeni z widocznym horyzontem, np. na ulicy w mieście lub leśnej drodze albo w rozległej przestrzeni zamkniętej, np. na hali lotniska czy dworca kolejowego. W miejscu tym mogą znajdować się zabudowania, długie rzędy drzew albo kasy biletowe i podróźni.

Zaplanuj układ elementów, a następnie przedstaw widok, który sobie wyobrażasz. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

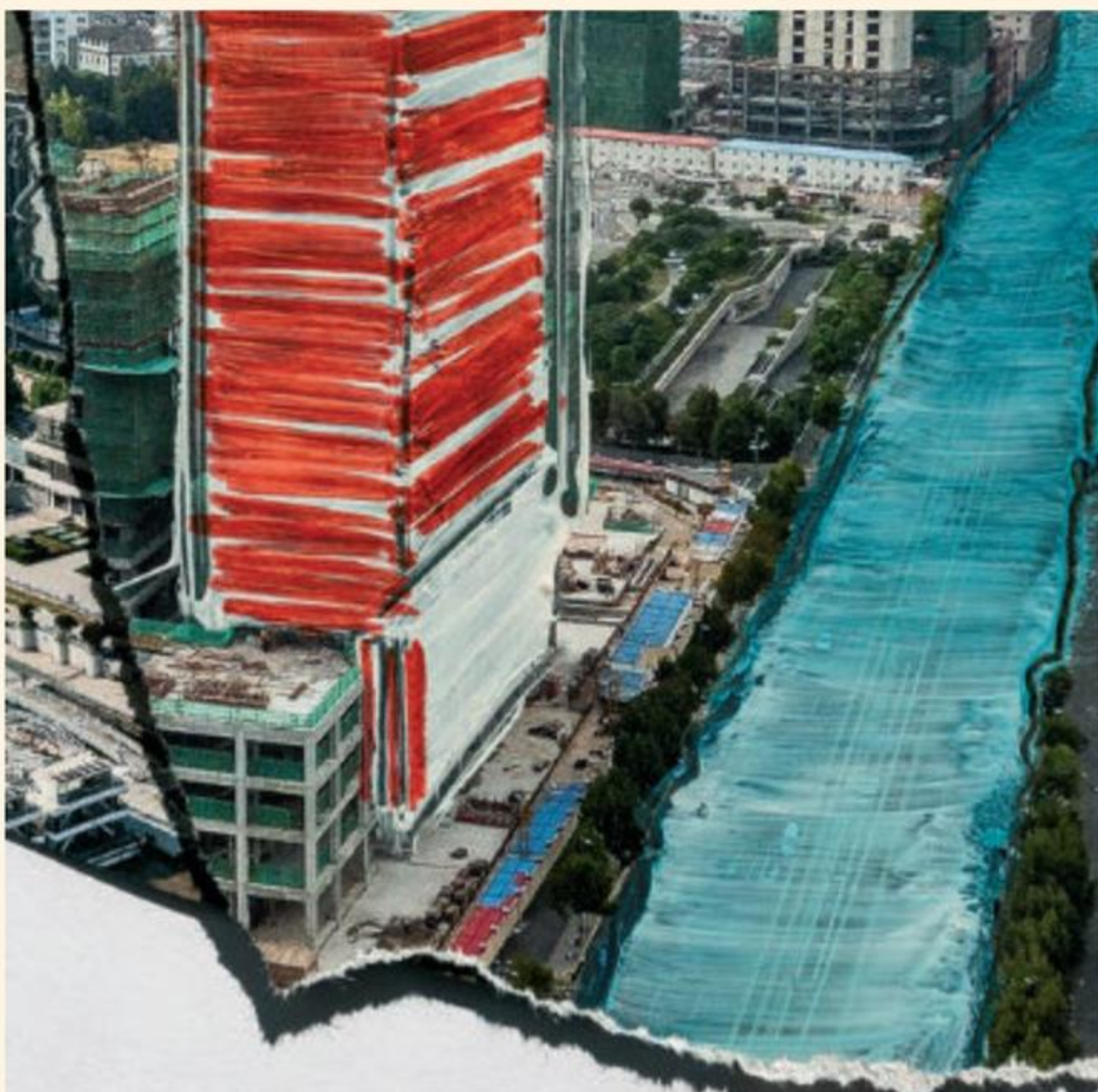
blok rysunkowy, ołówek, farby, flamastry, kredki, zdjęcia i wycinki z gazet, pędzle, nożyczki, klej

Im dalej położone są obiekty, tym mniejsze powinny być ich rozmiary na rysunku. To, co znajduje się powyżej horyzontu, ukaż od dołu, a to, co poniżej – nieco z góry.

Odległe elementy namaluj delikatnie – wzmocnisz wówczas efekt ich oddalenia. Bliższe obiekty lepiej narysować kredkami lub flamastrami, dzięki temu będą wyraźne.

Dla urozmaicenia pracy możesz przykleić do niej fragmenty fotografii. Dopasuj je do przedstawionej perspektywy. Na dodanych zdjęciach można narysować lub namalować dodatkowe elementy.

Baldassare Peruzzi [czyt.: perucci], **projekt scenografii do komedii *La Calandria*** [czyt.: la kalandria]

Doskonalenie perspektywy zbieżnej miało duży wpływ na wygląd scen teatralnych i scenografii przedstawień. Zabiegi perspektywiczne umożliwiły tworzenie złudzenia głębi w teatrze, m.in. dzięki kulisom i wielkim malowidłom ukazującym trójwymiarowy krajobraz w tle sceny.

Galeria Uffizi we Florencji

XVI w.

Ciekawi sztuki

Czy artyści korzystają z efektów specjalnych?

Włoski architekt Francesco Borromini [czyt.: francesko borromini] w trakcie odnawiania rzymskiego pałacu Spada w XVII w. postanowił w zaskakujący i żartobliwy sposób wykorzystać wiedzę o perspektywie. Na wewnętrznym dziedzińcu pałacu zaprojektował wraz z matematykiem Giovannim [czyt.: dziowannim] Marią z Bitonto galerię perspektywiczną. Korytarz z kolumnadą sprawia wrażenie długiego na ok. 30 m, tymczasem w rzeczywistości ma zaledwie 9 m, a rzeźba na jego końcu mierzy tylko 90 cm. Taka iluzja została uzyskana dzięki stopniowemu zmniejszaniu się wysokości kolumn oraz jednoczesnemu podwyższaniu podłogi, obniżaniu sufitu i zwężaniu ścian bocznych. Na końcu korytarza w pozycji wyprostowanej zmieści się jedynie dziecko.

Francesco Borromini,
galeria perspektywiczna

Sztuka wokół nas

Rozumienie perspektywy miało znaczenie dla projektowania ogrodów, rezydencji i ważnych części miast. Podczas planowania przestrzeni wytyczano wielkie osie wyznaczające przebieg ulic, placów, rzędów drzew czy kształt stawów. Jest to widoczne np. w ogrodach otaczających królewską rezydencję w Wersalu oraz na placu przed bazyliką św. Piotra w Rzymie.

Gianlorenzo [czyt.: dzianlorenco]
Bernini, plac św. Piotra w Rzymie,
XVII w.

Richard [czyt.: riczard] **Estes**, *Bar Baby Doll* [czyt.: bejbi dol], olej na płótnie, 91,7 × 152,5 cm, Muzeum Sztuki Currier w Manchesterze [czyt.: karjer w manczerze], XX w.

We współczesnym malarstwie zachowywanie zasad renesansowej perspektywy linearnej nie jest głównym celem artystów. Nie dążą już oni do wywołania złudzenia rzeczywistej przestrzeni w swoich pracach – nasze otoczenie wiernie ukazują dziś fotografie. Jest jednak grupa artystów naśladowujących świat prezentowany na zdjęciach. Stosują oni zabiegi perspektywiczne z dużą starannością.

■ Perspektywa powietrzna

Kolejnym sposobem przedstawiania przestrzeni na płaszczyźnie jest stosowanie **perspektywy powietrznej**. W dziełach, w których występuje ten rodzaj perspektywy, przedmioty oglądane z dużej odległości nie tylko maleją, lecz także zmieniają kolor. Powietrze pomiędzy obserwatorem a danym obiektem sprawia, że to, co znajduje się daleko, przybiera chłodniejszy, szaroniebieski odcień i wydaje się mniej wyraźne. Dlatego aby uzyskać złudzenie głębi, elementy z pierwszego planu maluje się intensywniejszymi barwami. Natomiast przedmioty z dalszych planów przedstawiane są za pomocą jaśniejszych plam o miękkich, rozmytych krawędziach.

Leonardo da Vinci, Św. Anna Samotrzecia,
olej na drewnie, 168 × 112 cm, Luwr
w Paryżu, XVI w.

W dziele Leonarda da Vinci tło wypełnione jest rozległym górskim widokiem. Wrażenie, że góry znajdują się daleko, powstaje dzięki temu, że są one dużo mniejsze od postaci kobiet na pierwszym planie. Złudzenie to artysta wzmocnił przez zastosowanie perspektywy powietrznej: widok w tle namalował w chłodnej tonacji, stopniowo rozjaśniał barwy i ukazał miękkie krawędzie skalistych szczytów.

Caspar David Friedrich

[czyt.: kaspar dawid fridriś],

Poranek w górach

Artysta ukazał górski krajobraz wcześnie rano, zanim mgły znikną po wschodzie słońca. Powietrze nie jest zatem przejrzyste: wyraźnie widać jedynie najbliższy położony teren, podczas gdy kolejne plany w miarę oddalania się bledną, tracą barwę i nikną.

🎨 olej na płótnie

📏 135 × 170 cm

🏛️ Ermitaż w Petersburgu

➡️ XIX w.

■ Perspektywa barwna

W **perspektywie barwnej** wykorzystywana jest wiedza o kolorach. Obiekty namalowane w barwach ciepłych wywołują wrażenie, jakby położone były bliżej widza, a barwy zimne sprawiają, że przedmioty wydają się bardziej odległe. Aby ukazać bliskie elementy, stosowane są zatem głównie barwy ciepłe. Natomiast obiekty dalsze przedstawia się najczęściej za pomocą kolorów chłodniejszych.

Joos van Cleve [czyt.: jos fon klewe], *Matka Boska z Dzieciątkiem i aniołami*, olej na płótnie, 85 × 65,5 cm, Galeria Sztuki Walker w Liverpoolu [czyt.: ɒlker w liwerpulu], XVI w.

Obraz prezentuje nie tylko scenę religijną – artysta dużo uwagi poświęcił również rozległemu krajobrazowi w tle. Aby rozróżnić odległość planów, malarz zastosował ciepłą, żywą czerwień do ukazania postaci i obiektów blisko widza, a szarych odcieni użył w miejscach, w których przedstawił położone najdalej budowle i góry.

Paul Cézanne [czyt.: pol sezan], *Góra św. Wiktorii*

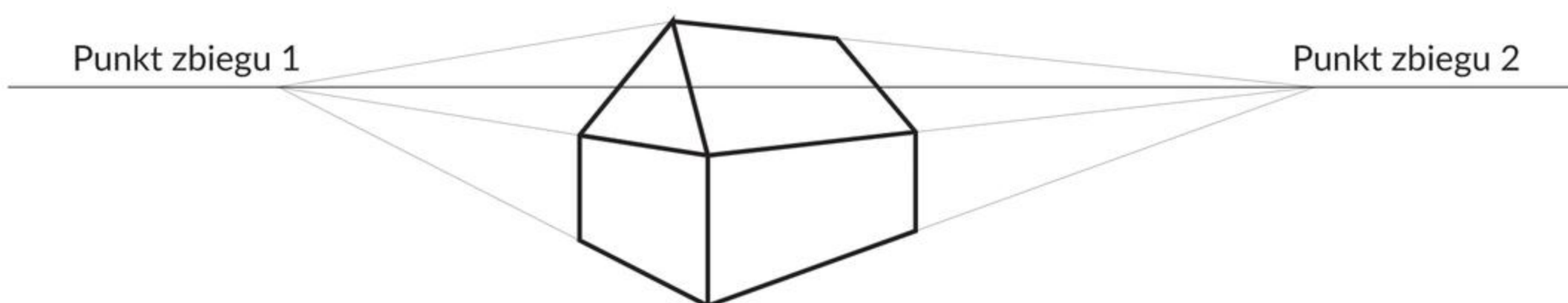
W dziele tereny znajdujące się najbliżej przedstawione zostały w paletcie ciepłych barw, natomiast górujący nad okolicą odległy szczyt ukazano z przewagą kolorów zimnych.

- olej na płótnie
- 81 × 99 cm
- Ermitaż w Petersburgu
- XIX/XX w.

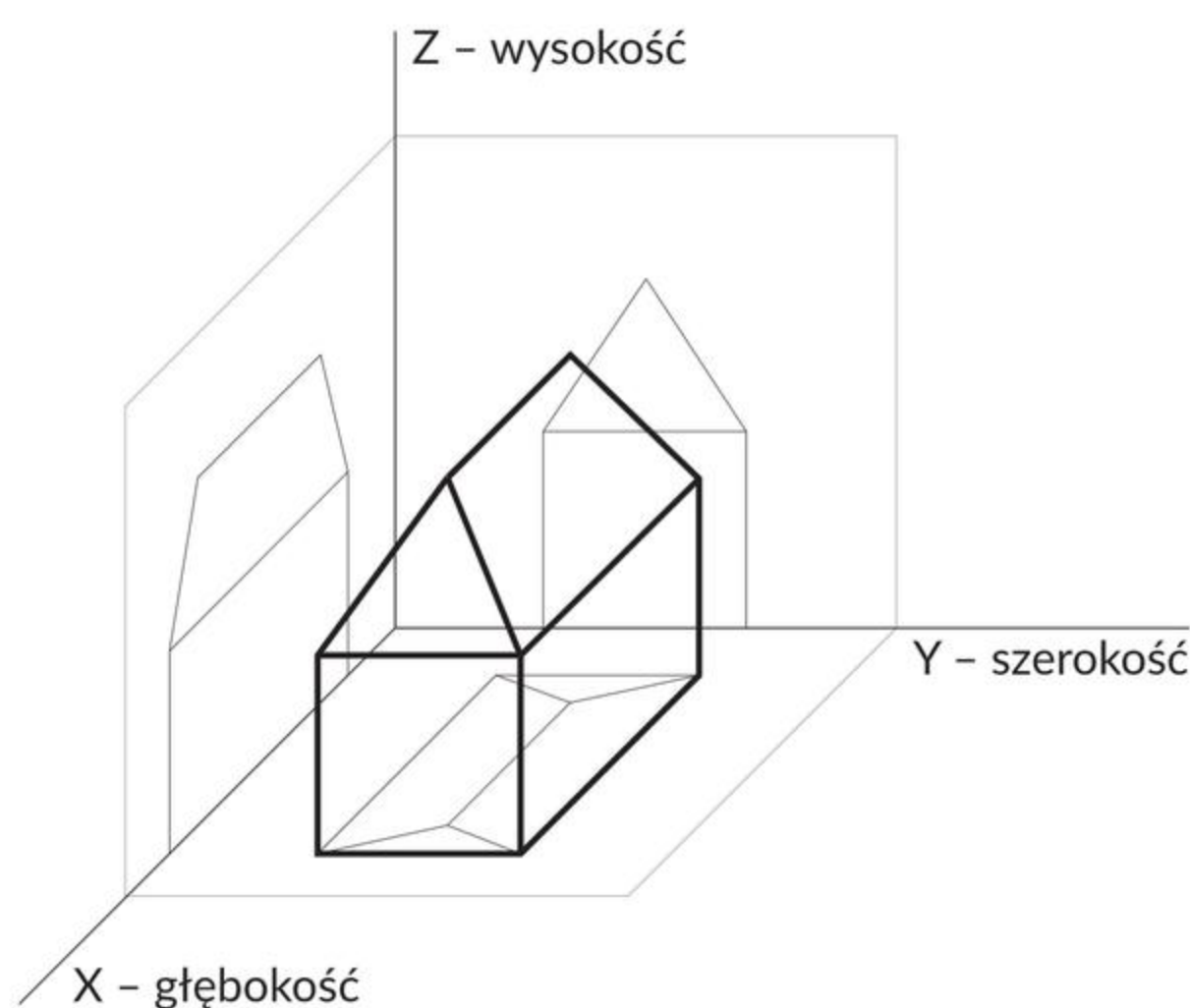
■ Perspektywa aksonometryczna (równoległa)

Aby przedstawić bryły z trzech stron jednocześnie, np. z góry, z przodu i z boku, stosujemy **perspektywę aksonometryczną**. Ten sposób rysowania wiernie ukazuje budowę przedmiotów, ale nie zawsze odzwierciedla je tak, jak je widzimy – np. w aksonometrii prezentujemy wszystkie boki obiektu bez ich zwężania. W rysunku aksonometrycznym ważna jest duża liczba elementów, które możemy przejrzysto zaprezentować w jednym widoku, a nie wrażenie naturalności trójwymiarowej przestrzeni. Perspektywa aksonometryczna jest często stosowana w podręcznikach i projektach, m.in. dotyczących budowy maszyn, elementów wnętrza czy budownictwa, ponieważ lepiej niż zbieżna oddaje rzeczywiste wymiary brył.

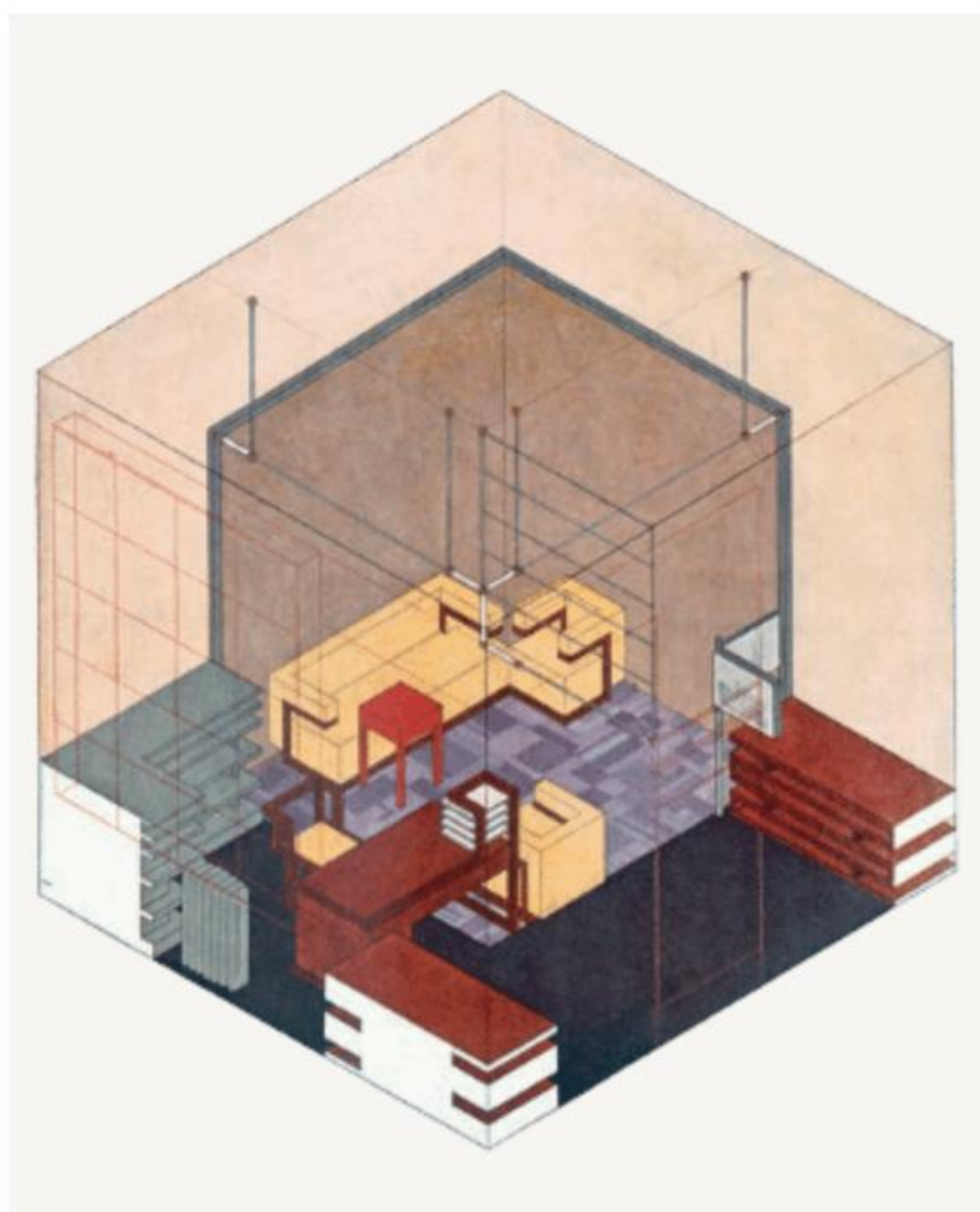
- Porównanie perspektywy zbieżnej i aksonometrycznej

W **perspektywie zbieżnej krawędziowej** bryłę narysowano z użyciem dwóch punktów zbiegu na linii horyzontu. Powoduje to, że ściany domu na ilustracji zwężają się zgodnie z prawami skrótu perspektywicznego.

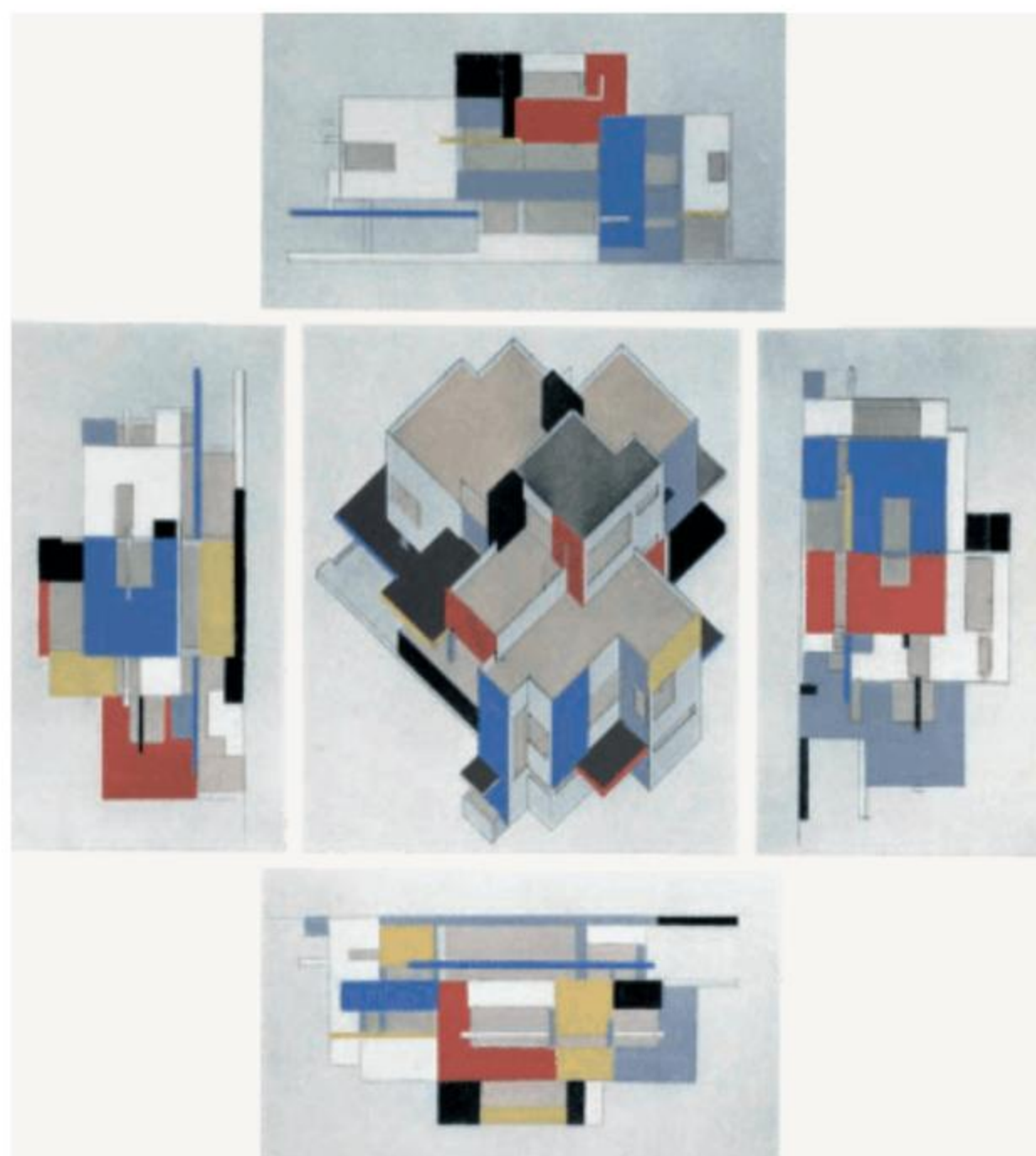

W **perspektywie aksonometrycznej** krawędzie bryły skierowane w jedną stronę nie zbiegają się ze sobą. Poszczególne krawędzie rysowane są równoległe do danego z trzech kierunków: głębokości, szerokości i wysokości. Kierunki te oznacza się za pomocą osi: X, Y i Z. Boki oraz góra lub dół przedmiotu są ustawione pod ustalonymi kątami, bez skrótów perspektywicznych.

Szkoła Bauhaus [czyt.: bałhałs], projekt wnętrza, XX w.

Na rysunkach projektowych ukazano wnętrze pokoju oraz wygląd domu. Dzięki aksonometrii łatwo wyobrazić sobie rozmieszczenie poszczególnych mebli w trójwymiarowej przestrzeni oraz kompozycję bryły budowli.

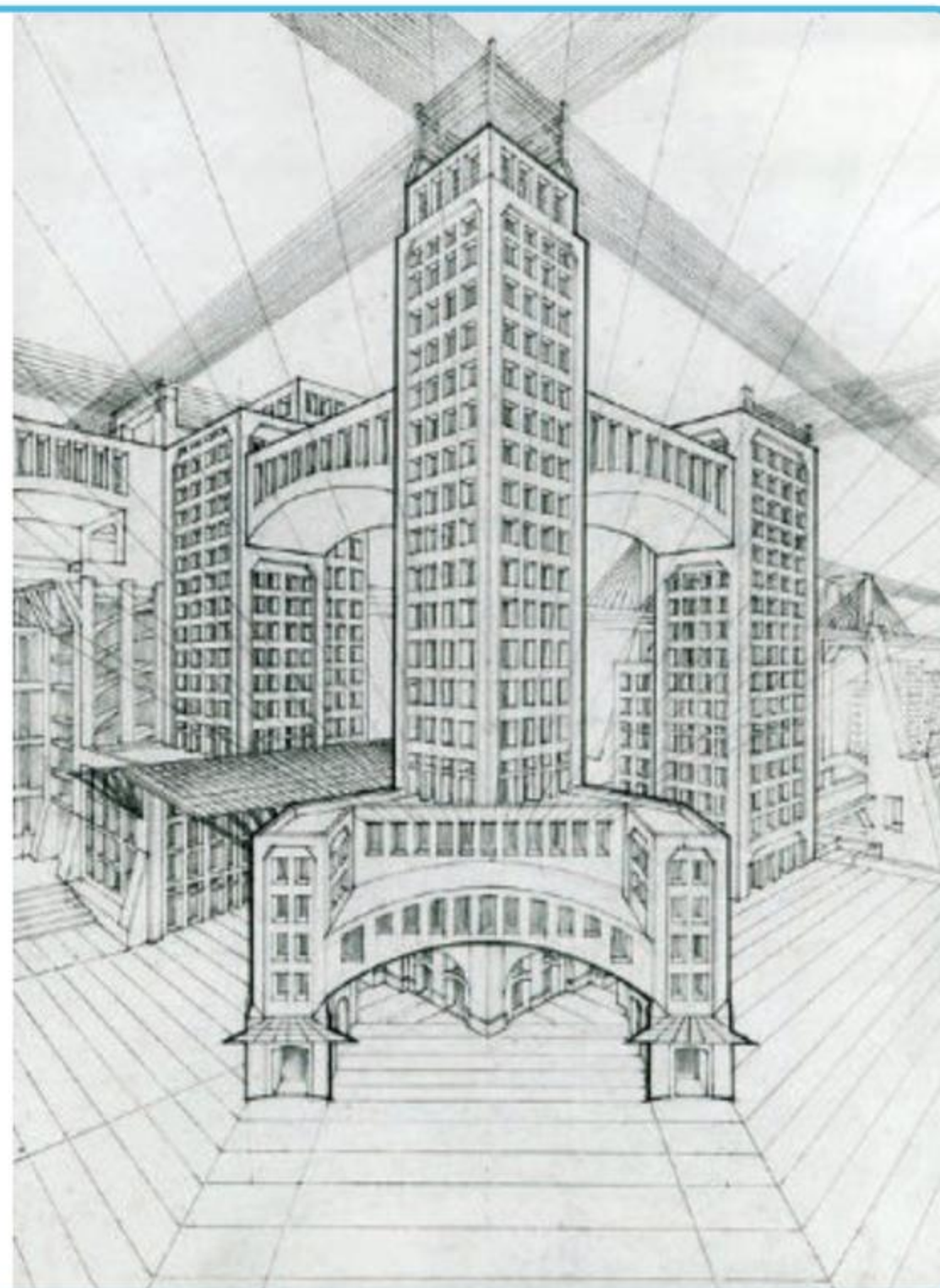

Theo van Doesburg [czyt.: teo fan duzbyrch], dom prywatny, XX w.

Sztuka wokół nas

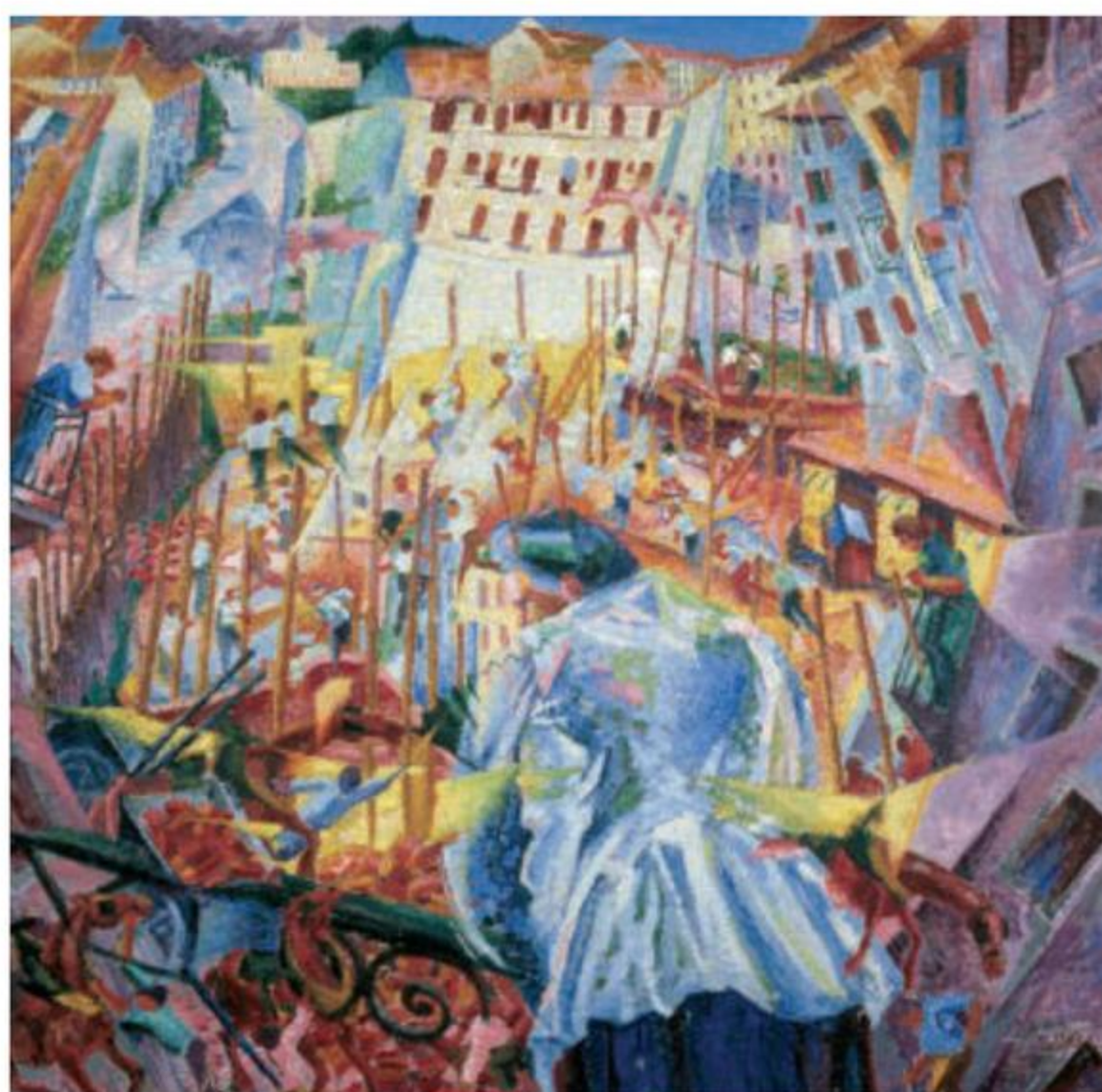
Zagadnienie perspektywy, odwzorowania trójwymiarowych brył na płaszczyźnie oraz zależności przestrzennych pomiędzy bryłami jest podstawą wiedzy inżynierów i architektów. Muszą oni doskonalić wyobraźnię przestrzenną, by przewidywać, jak wymyślane przez nich obiekty i konstrukcje będą wyglądać oraz funkcjonować w rzeczywistości. Otaczająca nas przestrzeń miejska w dużej mierze została zaprojektowana z zastosowaniem reguł geometrii. Koncepcje przedmiotów i obiektów trójwymiarowych nie mogłyby powstać, gdyby nie wiedza łącząca elementy sztuki i matematyki.

Virgilio Marchi [czyt.: wirczyłjo marki], projekt architektoniczny Palazzo Postelegrafico [czyt.: palacco postelegrafiko], XX w.

■ Perspektywa umowna – nowoczesne eksperymenty

Twórcy początku XX w. przestali uważać perspektywę zbieżną za najlepszy sposób ukazywania otaczającej rzeczywistości. Ich celem nie było już wywołanie iluzji trójwymiarowej przestrzeni. Malarze nie chcieli tworzyć swoich dzieł przy pomocy zasad geometrii – woleli opierać się na własnej wyobraźni. Dlatego nowatorscy artyści zaczęli eksperymentować ze sposobami ukazywania świata: łączyli różne rodzaje perspektywy oraz widoki postaci i przedmiotów obserwowanych z kilku stron. Tworzyli również zupełnie płaskie przedstawienia albo inspirowali się zabiegami perspektywicznymi stosowanymi w prehistorii i starożytności.

Umberto Boccioni [czyt.: boczjoni],
Ulica wchodzi do domu

Twórca zaprezentował krajobraz miejski widziany z góry, z perspektywy kobiety stojącej na balkonie. Jednak postaci w zaskakujący sposób przystaniają się nawzajem, budynki są rozchwiane. Dominuje wrażenie chaosu i dynamiki. Dzieje się tak dlatego, że artysta dążył do uchwycenia pędu i przemian w nowoczesnej metropolii, nie do ukazania rzeczywistej przestrzeni.

- olej na płótnie
- 100 × 100,6 cm
- Muzeum Sprengela w Hanowerze
- XX w.

Pablo Picasso [czyt.: pikasso],
Fabryka w Horta [czyt.: orta] *de Ebro*

Widok fabryki powstał dzięki połączeniu i nałożeniu na siebie widoków brył budynków oglądanych z różnych perspektyw. W dziele najważniejsza stała się ciekawa kompozycja geometrycznych form, a nie wywołanie złudzenia głębi przestrzeni.

- olej na płótnie
- 50,7 × 60,2 cm
- Ermitaż w Petersburgu
- XX w.

Ćwiczenia

1. Wykonaj pracę z zastosowaniem układu pasowego. Możesz przedstawić kolejki do kas w dużym sklepie, samochody na autostradzie albo Twoje ulubione przedmioty na półkach.
2. Wymyśl historię obrazkową ukazującą świat z punktu widzenia wróbla. Najpierw możesz pokazać scenę w perspektywie barwnej lub powietrznej, kiedy ptak leci nad miastem. Następnie w perspektywie kulisowej, gdy zbliża się do okna budynku, przez które widzi fragment wnętrza. Na koniec w perspektywie zbieżnej – wróbel wleciał do środka i znajduje się pomiędzy ścianami umeblowanego pokoju.
3. Przedstaw pejzaż z dalekim horyzontem z zastosowaniem perspektywy powietrznej. To, co znajduje się w oddali, maluj coraz jaśniejszymi kolorami z dodatkiem bieli, szarości i niebieskiego. Rozetrzyj też kontury kształtów. Obiektom, które są blisko, nadaj ostre krawędzie i zaprezentuj je w bardziej nasyconych barwach.
4. Namaluj kompozycję z wykorzystaniem perspektywy barwnej. Użyj kolorów złamanych i czystych. Zestaw ciepłe barwy na pierwszym planie z zimnymi w tle. Aby pierwszy plan był bardziej wyrazisty, zastosuj kontrasty barwne. Możesz przedstawić miasto, krajobraz lub kompozycję z wyobraźni.

Co będzie potrzebne?

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle

kartka z bloku rysunkowego, ołówki, kredki, flamastry, gumka

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe albo pastele, pędzle

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle

Czy już wiesz?

- Perspektywą nazywamy przedstawienie przestrzennych obiektów na płaskiej powierzchni zgodnie z tym, jak je widzimy.
- Perspektywa jest stosowana przez malarzy i rysowników. Można ją dostrzec także w fotografii.
- Z przyjętej przez artystę perspektywy wynika sposób rozmieszczenia obiektów na poszczególnych planach dzieła.
- W starożytności i w średniowieczu stosowano perspektywę odwróconą, w której ważne postacie były ukazywane jako największe.
- Rodzaje perspektywy to m.in.: rzędowa (pasowa), kulisowa, zbieżna (linearna), powietrzna, barwna, aksonometryczna i umowna.
- W perspektywie rzędowej obiekty jednakowych rozmiarów rozmieszcza się w równoległych pasach. Elementy najbardziej oddalone ukazane są w najwyższym rzędzie.
- Perspektywa kulisowa polega na tym, że przedmioty położone bliżej częściowo zasłaniają dalszy plan.
- W perspektywie linearnej obiekty w miarę ich oddalania się od widza ulegają stopniowemu zmniejszeniu, a linie wyznaczone przez boczne krawędzie elementów przedstawienia zbiegają się w punkcie na linii horyzontu.
- Perspektywa powietrzna charakteryzuje się tym, że przedmioty położone blisko widza mają wyraźne kontury i nasycone barwy, natomiast obiekty w oddali są przedstawiane w jasnej, szaroniebieskiej tonacji i mają delikatne zarysy.
- W perspektywie barwnej kolory ciepłe stosuje się głównie do przedstawiania elementów znajdujących się najbliżej patrzącego, a barwy zimne – najczęściej do prezentowania obiektów umieszczonych dalej.
- Perspektywa aksonometryczna ukazuje bryły z trzech stron jednocześnie, np. z góry, z przodu i z boku, bez zwężeń i skrótów perspektywicznych.
- Perspektywą umowną możemy określić eksperymenty twórców z przedstawianiem przestrzeni, m.in. łączenie różnych rodzajów perspektywy z elementami płaskimi.

Rysunek

■ Czym jest rysunek?

Rysunek jest dziedziną sztuki, w której dzieła powstają dzięki nanoszeniu na papierze śladów narzędzia, np.: ołówka, węgla, tuszu, kredek, a współcześnie także cienkopisu lub flamastra. W zależności od typu narzędzia można mówić o różnych technikach rysunkowych. Oprócz znanych już Wam technik opartych na linii i punkcie artyści rysują także tuszem rozwodnionym wodą, czyli stosują **lawowanie**. W czwartej klasie dowiedzieliście się, że każde z narzędzi rysunkowych zostawia odmienny, charakterystyczny ślad, zależny również od rodzaju podłoża.

O tym się dowiesz

- Czym jest rysunek?
- Jakie są środki wyrazu rysunku?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są rodzaje rysunku?

Edgar Degas,
Tancerka

Postać baletnicy została narysowana jedynie za pomocą różnych linii. Dzięki zastosowaniu prostych środków artysta przedstawił lekkość i wdzięk tancerki.

węgiel na tekturze

XX w.

Najważniejszą rolę w rysunku odgrywają poznane przez Was w poprzednich klasach **linia**, **punkt** i **walor**. Artyści dostosowują te środki wyrazu do zamierzonych efektów – stosują cieńsze lub grubsze linie, zakreskują płaszczyzny gęściej albo rzadziej, w zróżnicowany sposób naciskają też narzędzia, uzyskując odmienną intensywność ich śladów. Sposoby te umożliwiają osiągnięcie wrażenia **faktury**. Aby wykorzystać w rysunku efekty odbitej powierzchni różnych przedmiotów, twórcy stosują **frotaż**. Współcześnie wykonywanie prac rysunkowych umożliwiają również programy komputerowe oraz aplikacje w tabletach i telefonach.

Vincent van Gogh

[czyt.: winsent wan gog],
Żniwa

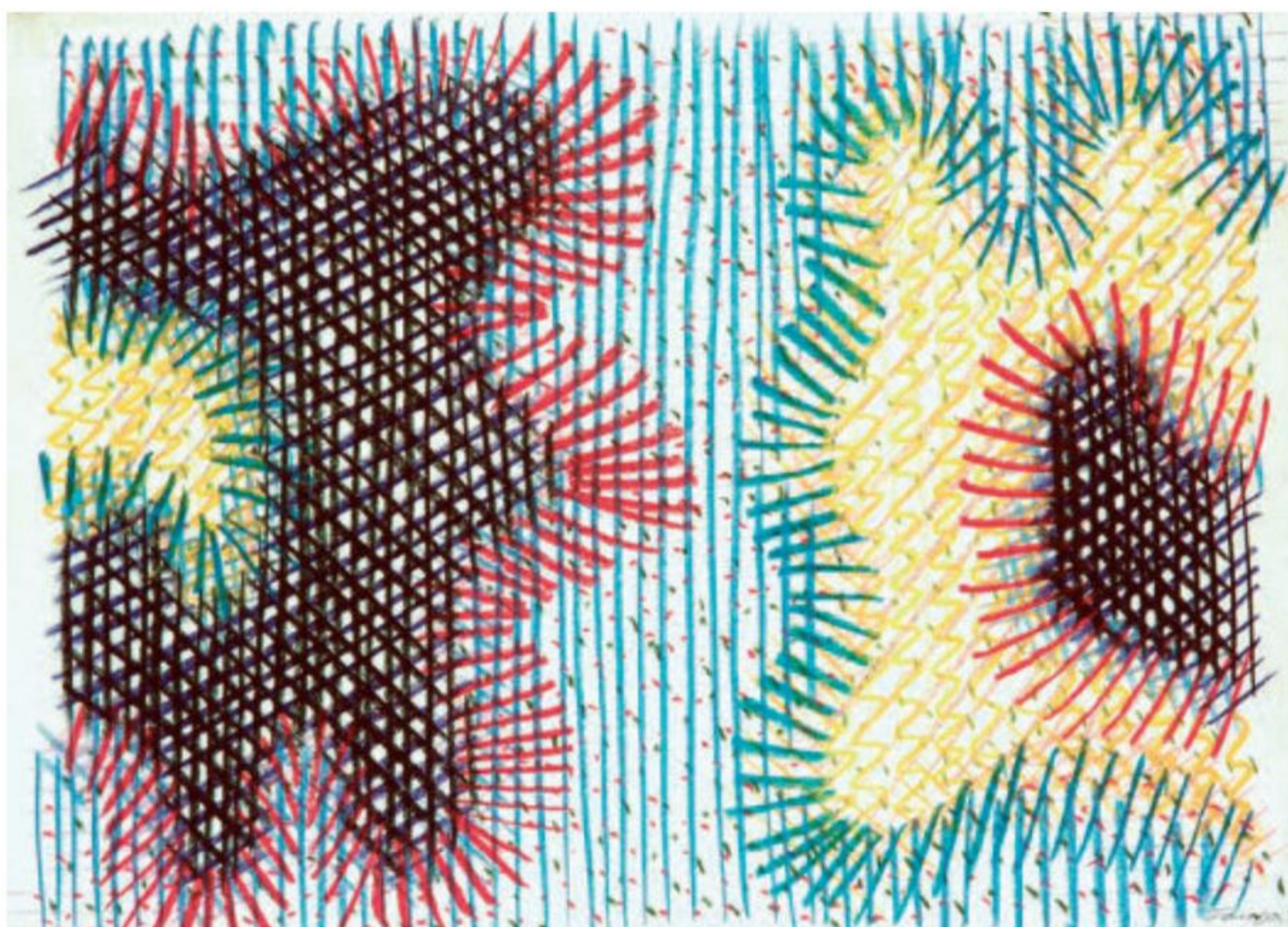
Artysta posłużył się różnymi narzędziami. Dzięki temu zwyczajny na pozór widok pola uprawnego nie nudzi, lecz przykuwa uwagę mnogością rodzajów punktów i linii oraz różnorodnością prezentowanych faktur, oddających bogactwo roślinności.

A ołówek, trzcinka
i tusz na papierze

I 39,4 × 52,3 cm

M Muzeum Fogga
w Cambridge w Stanach
Zjednoczonych

→ XIX w.

Wojciech Fangor, bez tytułu

Współczesny artysta nie zaprezentował widoku znanego nam z otoczenia. W rysunku dostrzegamy jedynie rytmiczne układy długich i krótkich linii oraz punktów. Praca wywołuje iluzję ruchu nie tylko dzięki różnym kierunkom śladów narzędzia, lecz także dzięki zestawieniu kontrastowych ciepłych i zimnych barw.

→ XX w.

■ Rodzaje rysunku

Rysunek może być w pełni dopracowanym dziełem sztuki. Może również być **szkicem**, czyli projektem pracy, albo **studium z natury**, różniącym się od szkicu szczegółowym opracowaniem. Obecnie zarówno rysunki, jak i wybitne studia czy szkice uznajemy za pełnoprawne dzieła sztuki. Szkice i studia odgrywają rolę pomocniczą, głównie w malarstwie, rzeźbie i grafice. **Rysunkiem technicznym** posługują się m.in. architekci, inżynierowie i projektanci przedmiotów sztuki użytkowej. Rysunek, zwłaszcza w czasach przed wynalezieniem aparatów fotograficznych, miał wielkie znaczenie dla nauki – badacze uwieczniali w tej formie m.in. odkryte przez siebie nowe gatunki roślin i zwierząt.

Peter Paul [czyt.: piter pol] **Rubens**, *Studium przedramienia*, tusz na papierze, 27,8 × 18,6 cm, Metropolitalne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku, XVII w.

Leonardo da Vinci, szkic architektoniczny, tusz na papierze, Biblioteka Instytutu Francuskiego w Paryżu, XV w.

Porównanie studium i szkicu pomaga dostrzec, jak odmiennie artyści mogą posługiwać się techniką rysunkową w zależności od celów. Rubens dokładnie zanalizował budowę i gesty dłoni, zestawiając obok siebie różne ułożenia rąk. Jego praca ma wielką siłę wyrazu, a staranność i drobiazgowość jej wykończenia pozwalają uznać studium za kompletne dzieło sztuki. Szkic z pisma Leonarda da Vinci jest natomiast przykładem jednej z setek rysunkowych notatek, które uzupełniają jego pisemne rozważania. Rysunki służyły mu m.in. do szybkiego utrwalania wielu różnorodnych pomysłów, z których słynie ten renesansowy geniusz.

Zazwyczaj twórcy ukazują na rysunkach podobne tematy jak w obrazach, m.in. postaci, sceny z życia, widoki otoczenia i przedmiotów. Rysunek jest też podstawą **karykatur**, ukazujących w humorystyczny, prześmiewczy sposób ludzkie cechy, i **komiksów** – historii opowiadanych w formie ciągów ilustracji.

Rafaël, szkic do obrazu *Madonna z Dzieciątkiem i Świętym Janem Chrzcicielem*, piórko i tusz, ołówek na papierze, 28,4 × 19 cm, Galeria Uffizi we Florencji, XVI w.

Rafaël, *Madonna z Dzieciątkiem i Świętym Janem Chrzcicielem*, olej na drewnie, 28 × 22 cm, Muzeum Sztuk Pięknych w Budapeszcie, XVI w.

Niektórzy twórcy, zanim przystąpią do właściwej pracy, wykonują wiele szkiców przygotowawczych. W ten sposób określają wygląd elementów dzieła i ich kompozycję. Ukończona praca często różni się od początkowych rysunków, ponieważ artyści wprowadzają zmiany w trakcie tworzenia.

Théodore Géricault
[czyt.: teodor żeriko],
sześć studiów do obrazu
Tratwa Meduzy

Fragmenty ludzkiego ciała i detale elementów przedstawiane są głównie w technikach rysunkowych. Dzięki studiom rysunkowym artyści przygotowują się do pracy nad obrazami oraz doskonalią umiejętności.

- czarna kreda na papierze
- 25,6 × 39,6 cm
- Metropolitalne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku
- XIX w.

Peter Paul Rubens, *Panna dworska*

Barokowy malarz żyjący na terenie Flandrii (dzisiejszej Belgii) należy do najwybitniejszych artystów w historii. Tworzył na zlecenie większości władców ówczesnej Europy. Zainteresowanie jego dziełami było tak wielkie, że założył w Antwerpii warsztat, aby część prac wykonywali lub wykańczali jego asystenci. Rubens malował wielkoformatowe malowidła ołtarzowe, cykle kompozycji historycznych i alegorycznych, obrazy mitologiczne, portrety, krajobrazy, sceny myśliwskie i martwe natury. Pozostawił po sobie również dzieła rysunkowe oraz szkice i studia, w których planował kolejne prace.

Przyjrzyj się zaprezentowanej reprodukcji dzieła i zapoznaj z opisami jego fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

- kredka
na papierze
- 35 × 28,3 cm
- Zbiory Grafiki Albertina
w Wiedniu
- XVII w.

Portret młodej kobiety został wykonany kredką w różnych odcieniach. Dobór narzędzia i techniki decyduje o ograniczonej kolorystyce pracy. Najciemniejszym kolorem narysowano strój i włosy, a cieplejszym brązem – zarys twarzy. Kilka bordowych linii podkreśla usta, prawą część policzka i fragment ucha.

Artysta posłużył się zróżnicowanymi śladami kredki. Włosy przedstawił za pomocą wyraźnych, dłuższych i falujących linii. Zygzakowate linie oddają pierzastość delikatnej koronkowej kryzy. Reszta stroju narysowana została w zarysie, bardziej szkicowo i umownie, swobodniejszą kreską ograniczoną do niewielu pociągnięć.

Postać wydaje się trójwymiarowa dzięki zastosowaniu światłocienia. Kobieta jest oświetlona delikatnym światłem z góry, które rozjaśnia jej czoło i policzki – te miejsca są pozbawione linii.

W portrecie można dostrzec ciemniejsze i jaśniejsze płaszczyzny oraz linie – twórca posłużył się walorem przez stopniowanie zagęszczenia linii i nacisku narzędzia rysunkowego. Uzyskał dzięki temu wrażenie realizmu i przestrzenności oraz drobiazgowego opracowania poszczególnych elementów.

Rysunek ma kompozycję centralną, statyczną i symetryczną. W pionowym układzie głównym elementem, któremu twórca poświęcił najwięcej uwagi, jest twarz kobiety widoczna na środku dzieła.

Przyglądam się...

1. Czy portret przedstawia dziewczynę w sytuacji codziennej, czy odświętnej?
Co na to wskazuje?
2. Jak myślisz, jakie było nastawienie artysty do portretowanej? Czy ukazał modelkę w sposób dla niej korzystny?
3. Jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice między zaprezentowanym portretem a innymi znanymi Ci dziełami tego typu?
4. Jakie elementy pracy wskazują na czas jej powstania?
5. Jak mógłby wyglądać ten rysunek w wersji kolorowej?
Co zmieniłoby się w dziele?

Ćwiczenia

1. Narysuj scenę z zawodów sportowych – np. z wyścigów albo z gry w piłkę – odbywających się podczas deszczu. Najpierw wykonaj szkic kształtów zawodników i zarysy ich otoczenia. Następnie przystąp do rysowania deszczu.
2. Wybierz z Twojej ulubionej książki fragment, w którym opisano wygląd przedmiotu, osoby, budynku lub przyrody. Naszkicuj to, co sobie wyobrażasz pod wpływem lektury. Na tej podstawie wykonaj ilustrację.
3. Udać się na spacer po okolicy lub do Twojego ulubionego miejsca. Zaobserwuj ciekawe szczegóły otoczenia i je naszkicuj. Postaraj się zgromadzić jak najwięcej różnorodnych rysunków. Następnie porównaj je z pracami pozostałych osób z klasy. Co zwróciło uwagę Twoich koleżanek i kolegów? W jaki sposób to przedstawili?
4. Przyjrzyj się odręcznemu listowi van Gogha z rysunkiem i odpowiedz, czy dostrzegasz podobieństwo tej pracy do dzieła *Żniwa* na s. 37 podręcznika. Następnie przygotuj rysunkową wiadomość albo pocztówkę do znajomego lub kartkę z pamiętnika, zawierającą szkic tego, co szczególnie Cię zainteresowało.

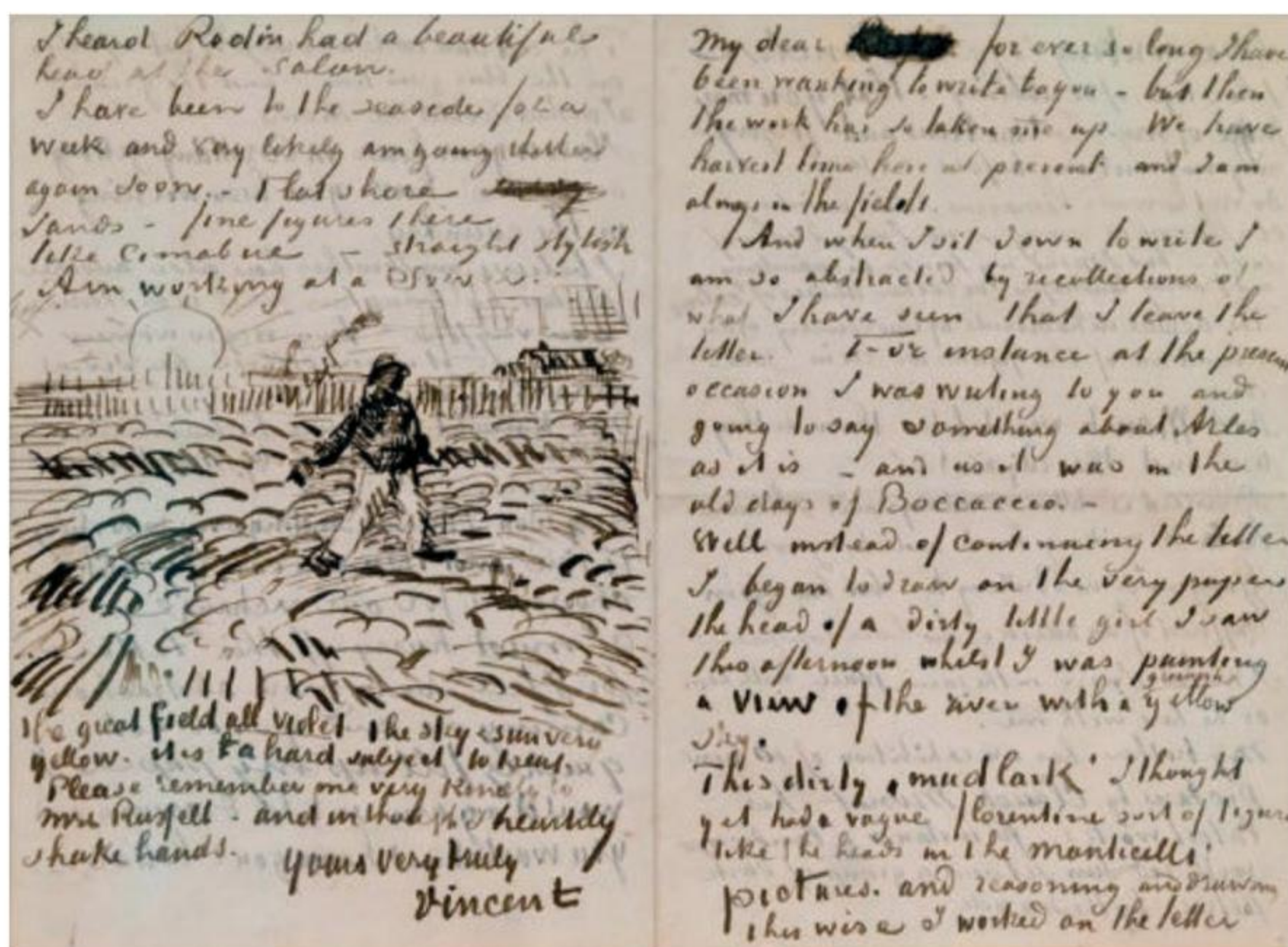
Co będzie potrzebne?

kartka z bloku rysunkowego, miękki ołówek, węgiel, gumka

kartka z bloku rysunkowego, miękki ołówek, tusz, pędzel, patyk

szkicownik w twardej oprawie, ołówki, węgiel, flamastry, cienkopisy, gumka

kartka z bloku rysunkowego, miękki ołówek, węgiel, gumka

Vincent van Gogh,
list do Johna Petera
Russella [czyt.: dzona
pitera rasela]

- tusz na papierze
- 20,3 x 26,3 cm
- Muzeum Guggenheima
- [czyt.: gughenajma]
- w Nowym Jorku
- XIX w.

Czy już wiesz?

- Rysunek jest dziedziną sztuki, w której prace powstają dzięki nanoszeniu śladów narzędzia, np. ołówka, węgla, tuszu i kredek, a także cienkopisu lub flamastra, na różnych rodzajach papieru.
- Najważniejszą rolę w rysunku odgrywiają linia, punkt i walor oraz wrażenie faktury.
- Wśród rodzajów rysunku wyróżniamy m.in. szkic, studium z natury i rysunek techniczny.
- Na rysunkach ukazywane są postaci, sceny z życia, widoki otoczenia i przedmiotów. W technikach rysunkowych powstają też karykatury i komiksy.

■ Ikony sztuki – rysunek

Hugo van der Goes [czyt.: iho wan der hus], *Matka Boska z Dzieciątkiem i świętymi*, XV w.

Dzieło jest przykładem nieukończonej pracy. Umożliwia widzowi obserwację kolejnych etapów powstawania obrazu i zrozumienie znaczenia rysunku w twórczości malarza, który tworzy najpierw szkic, a następnie pokrywa kolejne fragmenty płótna warstwami farb. Artysta zostawił na koniec pracy m.in. postać Maryi z Dzieciątkiem, być może ze względu na potrzebę poświęcenia największej uwagi najważniejszej postaci w dziele.

Raymond Loewy [czyt.: rejmond lofi], *projekt dla Volkswagena*, XX w.

Oszczędny szkic, ograniczony do paru linii, stanowi dowód mistrzostwa projektanta. W takim stopniu dopracował on koncepcję kształtów samochodu, że w prostym rysunku zawarł specyfikę pojazdu – tzw. garbusa o charakterystycznej, półokrągłej linii nadwozia. Tego typu szkice stają się początkiem historii aut, produkowanych nieraz przez dziesiątki lat.

Pierre Andrieu [czyt.: pier ondrje], *Głowa leżącego lwa*, XIX w.

Technika rysunkowa była przez artystów chętnie stosowana do ukazywania zwierząt w różnych sytuacjach. Dzięki tym dziełom możemy docenić u twórców talent obserwatora i opanowanie techniki. Lew zaprezentowany podczas drzemki za pomocą zróżnicowanej kreski wygląda naturalnie – artysta zdołał uchwycić charakter zwierzęcia, mimo że skupił się jedynie na dopracowaniu fragmentów pyska.

Malarstwo

■ Czym jest malarstwo?

Malarstwo to dziedzina sztuk plastycznych, w której efektem pracy twórcy jest obraz – zazwyczaj powierzchnia o dwóch wymiarach: długości i szerokości, pokryta warstwami farb oraz innych substancji, najczęściej naniesionych za pomocą pędzli i szpachli. Głównymi środkami wyrazu malarstwa są **barwa** i **kształt**. Występują one w dziełach jako **plamy barwne**, nakładane przez artystów tak, aby utworzyły zaplanowane **kompozycje**. Do pozostałych środków wyrazu malarstwa zaliczamy poznane przez Was elementy abecadła plastycznego: **światłocień**, **fakturę** i **perspektywę**. Pomimo że myślimy o obrazie jako o płaszczyźnie, może być ona mniej lub bardziej wypukła dzięki grubo nałożonej, gęstej farbie. Takie wyraziste ślady narzędzi malarskich to **impasty**.

Współczesne malarstwo bardzo różni się od tego z przeszłości, zarówno pod względem tematyki, wyglądu, jak i techniki wykonania. Dziś artyści często tworzą dzieła, które nie ukazują otaczającego nas świata. Jeśli zaś malarze przedstawiają rzeczywistość, czynią to inaczej niż ich poprzednicy – ograniczają zastosowanie światłocienia i perspektywy, zniekształcają postacie i obiekty, przetwarzają to, co widzą, nie unikają trudnych zagadnień i widoków brzydoty. Obecnie obrazy nierzadko są przestrzenną kompozycją składającą się z wielu przedmiotów i materiałów. Techniki nanoszenia farb także są bardziej różnorodne – malarze używają farb w aerozolach, wylewają je z puszek bezpośrednio na podłoże czy nakładają palcami lub przedmiotami odbijającymi fakturę.

O tym się dowiesz

- Czym jest malarstwo?
- Jakie są środki wyrazu malarstwa?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są rodzaje malarstwa?

Anselm Kiefer [czyt.: anzelm kifer], *Książka*

Dzieło jest przestrzenne nie tylko dzięki impastowym warstwom farby, lecz także wskutek umieszczenia w centrum obrazu książki. Przedmiot ten skłania do szukania ukrytych znaczeń, które każdy widz może odczytać samodzielnie.

- olej, ołów, papier fotograficzny, trzcina i kawałki tkanin na płótnie
- 330,2 × 552,7 cm
- Muzeum i Ogród Rzeźby Hirshhorna [czyt.: hirszhorna] w Waszyngtonie
- XX w.

■ Rodzaje malarstwa

Istnieje wiele rodzajów malarstwa i sposobów malowania. Sztuka malarska od początku odzwierciedlała świat oraz służyła utrwaleniu jego piękna i różnorodności. Obrazy, które wiernie odtwarzają rzeczywistość, to obrazy **realistyczne**. Natomiast dzieła ukazujące wyobrażone formy, mające źródło w przeżyciach i emocjach artystów, pobudzające fantazję widza kolorystyką oraz układem linii i plam, to obrazy **abstrakcyjne**. Oba typy malarstwa posługują się tymi samymi środkami wyrazu (m.in. kompozycją, kształtem, plamą barwną, fakturą), jednak są one różnie stosowane, co daje odmienne efekty.

Rodzaje malarstwa wyróżniamy ze względu na technikę wykonania i podłoże. Do technik malarskich zaliczamy poznane przez Was w poprzednich klasach: **temperę, akwarelę, pastel, gwasz, olej, akryl**, a także pokrewne **mozaikę, witraż i kolaż**. Do rodzajów malarstwa należą również: malarstwo ścienne, w tym **freski, miniatura książkowa** oraz malarstwo tablicowe i sztalugowe.

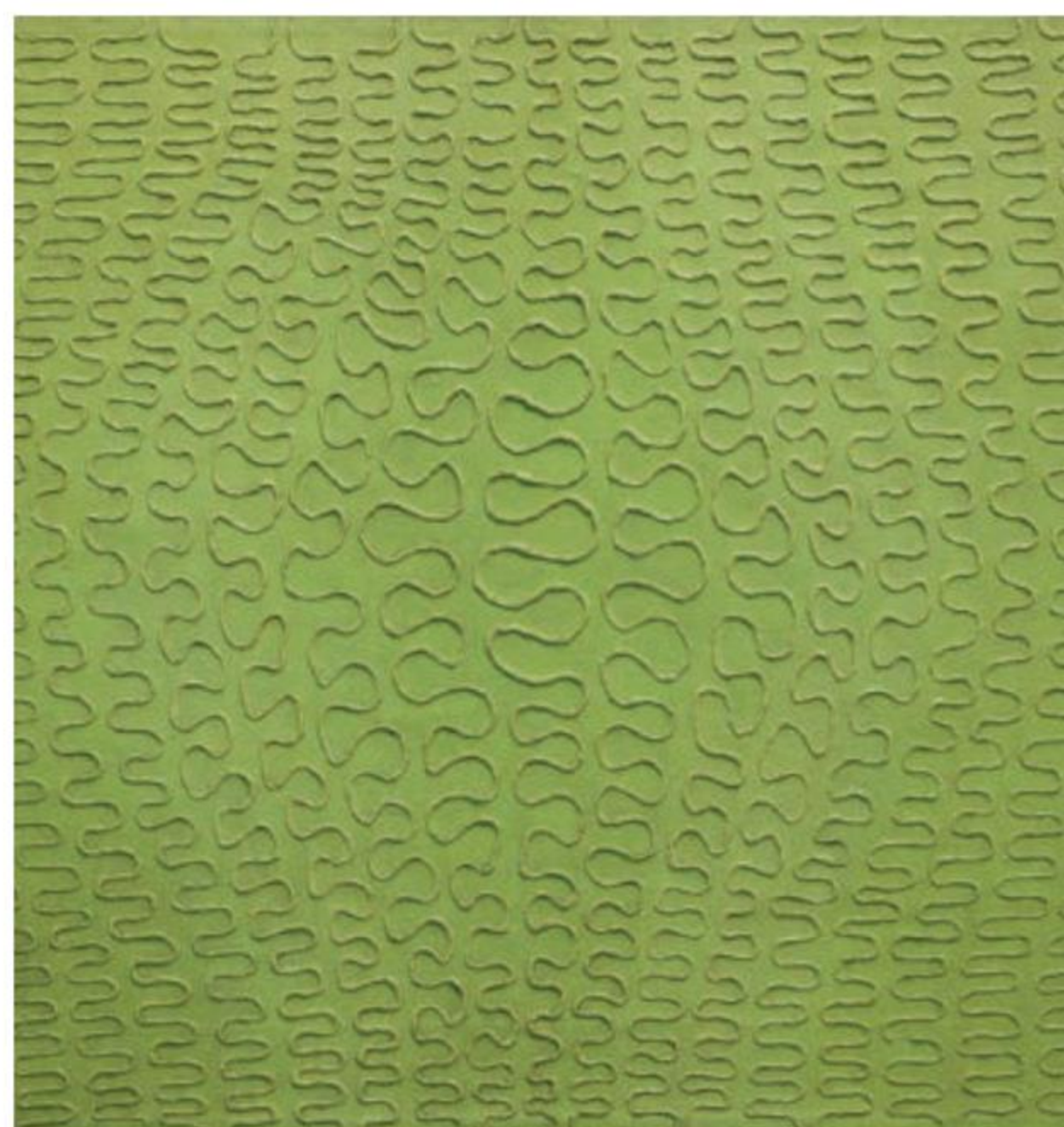
O podziale malarstwa na rodzaje decyduje także tematyka obrazów – w dziełach malarskich ukazywane są takie same sceny jak w rysunku, grafice i rzeźbie. Sposoby przedstawiania tematu są jednak bardzo odmienne w obrazach różnych twórców, epok i stylów.

Fragment strony z *Pontyfikatów biskupa Erazma Ciołka*, tempera i płatki złota na pergaminie, Muzeum Czartoryskich w Krakowie, XVI w. – miniatura książkowa wkomponowana w inicjał

Agnolo Bronzino [czyt.: ańjolo bronzino], *Portret Eleonory Toledańskiej z synem Giovannim* [czyt.: dżjowanim], olej na drewnie, 115 × 96 cm, Galeria Uffizi we Florencji, XVI w. – obraz realistyczny

Władysław Strzemiński, *Kompozycja unistyczna 13*, olej na płótnie, 50 × 50 cm, Muzeum Sztuki w Łodzi, XX w. – obraz abstrakcyjny

■ Rodzaje malarstwa – tematyka

- Malarstwo rodzajowe

Malarstwo rodzajowe ukazuje sceny z życia codziennego.

Pieter de Hooch [czyt.: piter de hoh], *Podwórze domu w Delft*, olej na płótnie, 73 × 60 cm, Galeria Narodowa w Londynie, XVII w.

Georges Seurat [czyt.: żorż sera], *Cyrk*, olej na płótnie, 185 × 152 cm, Muzeum Orsay [czyt.: orse] w Paryżu, XIX w.

- Malarstwo historyczne

Malarstwo historyczne przedstawia postacie i wydarzenia oraz stroje i wnętrza z dawnych epok.

Bernardo Bellotto, *Wjazd Jerzego Ossolińskiego do Rzymu w roku 1633*, olej na płótnie, 169 × 271,5 cm, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, XVIII w.

- Malarstwo mitologiczne

Malarstwo mitologiczne obrazuje zdarzenia oraz postacie znane z mitów i opowieści.

John William Waterhouse [czyt.: dżon tільam łoterhałs], *Odyszeusz i syreny*, olej na płótnie, 100 × 201,7 cm, Narodowa Galeria Wiktorii w Melbourne [czyt.: melbern], XIX w.

- Malarstwo religijne

Malarstwo religijne prezentuje postacie świętych i sceny biblijne.

Enguerrand Quarton [czyt.: engeran kartą], tzw. *Pietà z Awinionu*, tempera, 163 × 218 cm, Luwr w Paryżu, XV w.

- Malarstwo pejzażowe

Malarstwo pejzażowe przedstawia krajobrazy rzeczywiste lub wymyślone, miejskie (weduty) bądź wiejskie.

Claude Monet [czyt.: kłod mone],
Aleja Montorgueil [czyt.: montorgej]
z *flagami*, olej na płótnie, 81 × 50 cm,
Muzeum Orsay w Paryżu, XIX w.

John Constable [czyt.: dżon kanstebł],
Dom Willy'ego [czyt.: łilego] *Lota*,
olej na papierze, 24,1 × 18,1 cm, Muzeum
Wiktorii i Alberta w Londynie, XIX w.

- Malarstwo marynistyczne

Malarstwo marynistyczne ukazuje sceny związane z morzem.

Antoni Suchanek, *Połów*, Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, XX w.

- Martwa natura

Martwa natura prezentuje kompozycję złożoną z przedmiotów, np. kwiatów, owoców, naczyń i dekoracyjnych tkanin.

Jean Chardin [czyt.: żan szardę], *Martwa natura z kotem i rybą*, olej na płótnie, 79 × 63 cm, Muzeum Thyssen-Bornemisza w Madrycie, XVIII w.

Johann Georg Hainz [czyt.: hajnc], *Gabinet osobliwości*, olej na płótnie, 115 × 93 cm, Dom Sztuki w Hamburgu, XVII w.

- Portret

Portret pokazuje postać ludzką w całości lub jedynie twarz czy sylwetkę do pasa; jeżeli twórca wykonał własny portret, mamy do czynienia z **autoportretem**.

Jean-Auguste-Dominique Ingres [czyt.: żan ogist dominik ęgr], *Portret panny Caroline Rivière* [czyt.: karolin riwier], olej na płótnie, 100 × 70 cm, Luwr w Paryżu, XIX w.

Juan Gris [czyt.: hułan gris], *Juan Legua* [czyt.: hułan legła], olej na płótnie, 54,9 × 46 cm, Metropolitane Muzeum Sztuki w Nowym Jorku, XX w.

- Malarstwo batalistyczne

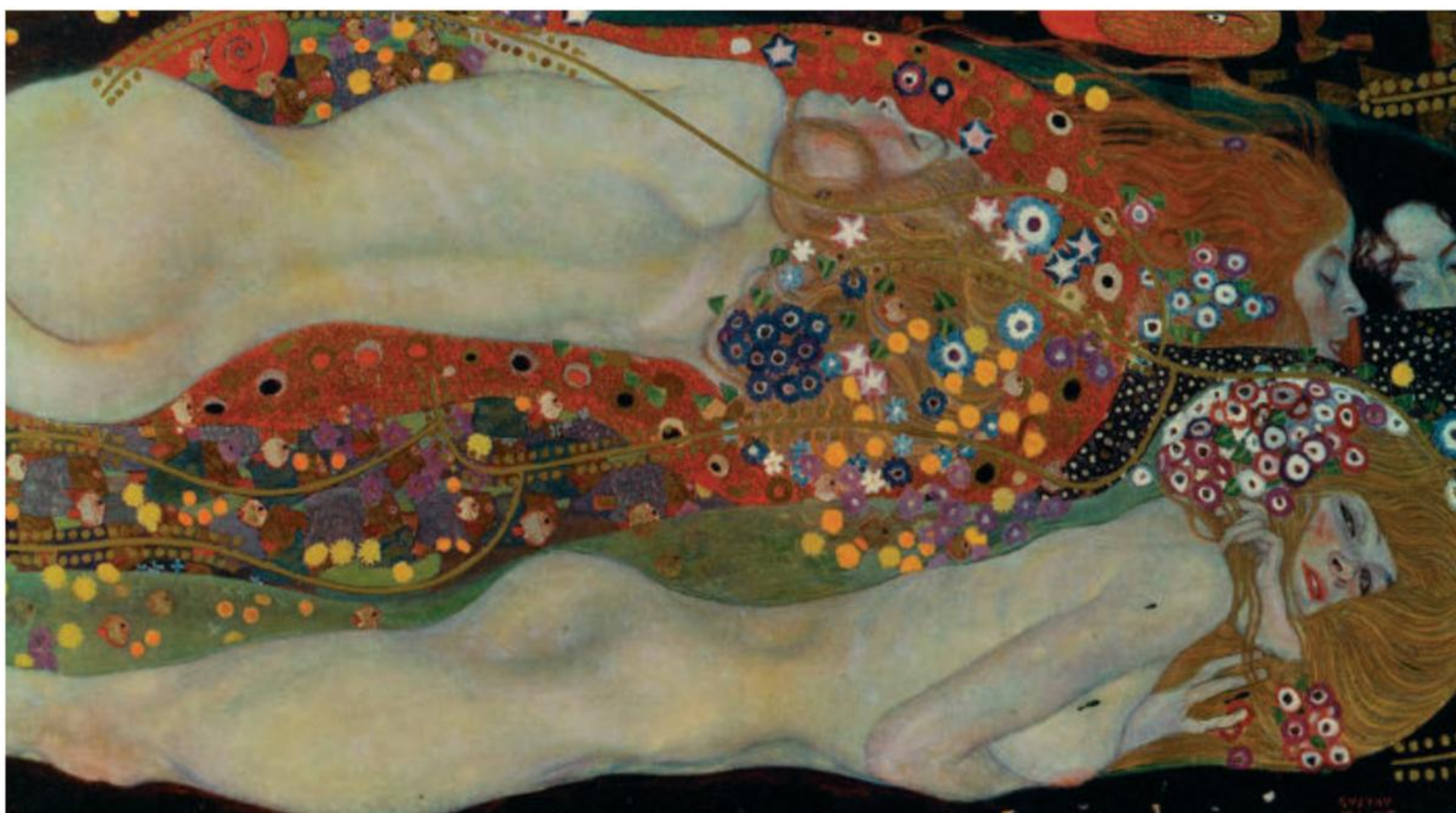
Malarstwo batalistyczne prezentuje sceny bitewne.

Paolo Uccello [czyt.: uczello], *Bitwa pod San Romano*, tempera na drewnie, 181,6 × 320 cm, Galeria Narodowa w Londynie, XV w.

- Akt

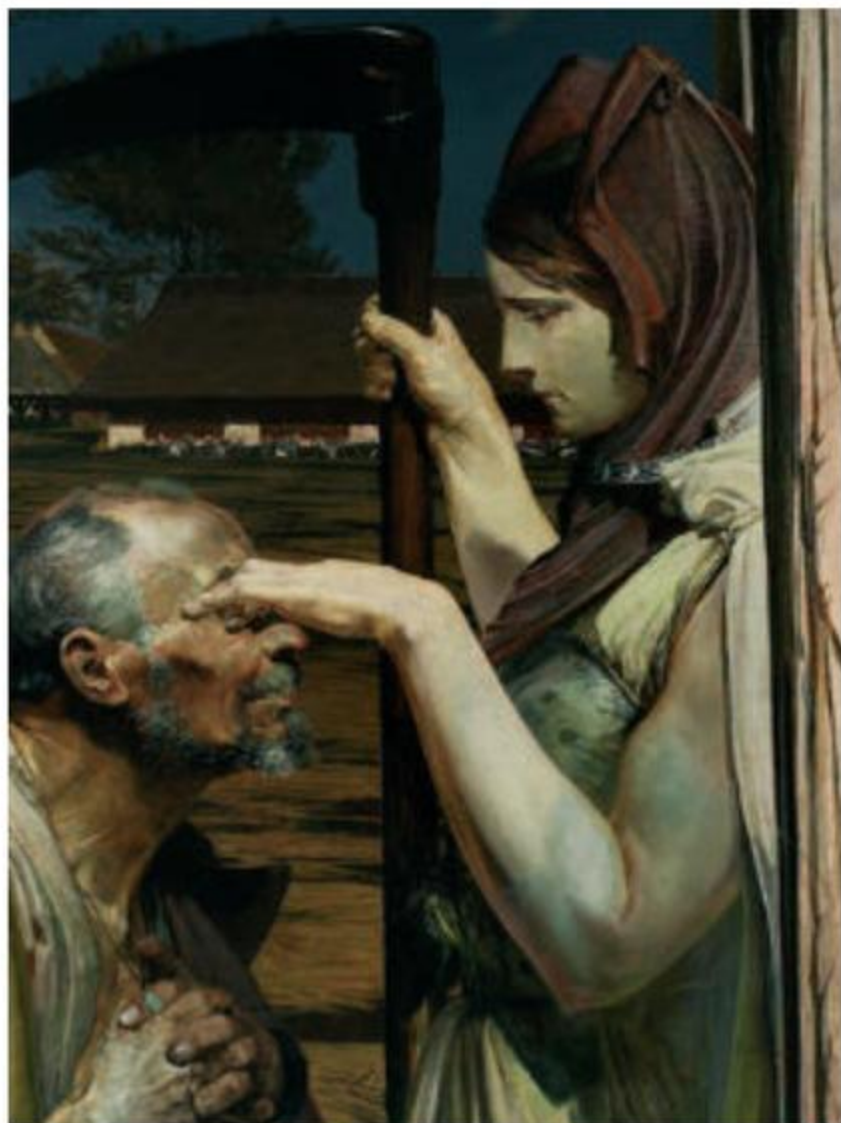
Akt przedstawia nagie sylwetki ludzkie.

Gustav Klimt, *Węże wodne II*, olej na płótnie, 80 × 145 cm, kolekcja prywatna, XX w.

- Malarstwo alegoryczne, symboliczne

Malarstwo alegoryczne, symboliczne przedstawia postacie, które są uosobieniem określonych wartości, idei czy uczuć, np. sprawiedliwości, prawdy, miłości, wiary.

Jacek Malczewski, *Śmierć*, olej na płótnie, 98 × 75 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie, XX w.

Edward Munch [czyt.: edward munk], *Melancholia*, olej na płótnie, 81 × 100,5 cm, Muzeum Sztuki w Bergen, XIX w.

- Malarstwo fantastyczne

Malarstwo fantastyczne prezentuje wizje z pogranicza świata realnego i wymyślnego, będące odzwierciedleniem wyobraźni artysty i jego inspiracji np. baśniami.

Zdzisław Beksiński, *AA78*, olej na płycie pilśniowej, 87 × 87 cm, Muzeum Historyczne w Sanoku, XX w.

Max Ernst, *Dzień i noc*, olej na płótnie, 112,4 × 146,1 cm, Kolekcja Menilów w Houston [czyt.: hjuston] w Teksasie, XX w.

Paul Gauguin [czyt.: pol gogę], *La orana Maria (Zdrowaś, Maryjo)*

Francuski malarz zasłynął obrazami ukazującymi egzotyczny, barwny świat wysp Oceanii. Nie ukończył akademii artystycznej – zaczynał od pracy na statkach i w banku, potem poświęcił się nauce malowania, twórczości i podróżom. Artysta śmiało przekraczał zasady panujące w malarstwie. Tworzył zaskakujące wersje obrazów religijnych, portrety, widoki pierwotnej przyrody i dzieła symboliczne. Zajmował się także rysunkiem, grafiką, rzeźbą, ceramiką i pisarstwem. Wypracował oryginalny, rozpoznawalny styl o nasyconej kolorystyce, który inspirował kolejne pokolenia malarzy.

Przyjrzyj się zaprezentowanej reprodukcji dzieła i zapoznaj z opisami jego fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

- olej na płótnie
- 113,7 × 87,7 cm
- Metropolitanne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku
- XIX w.

Obraz jest realistyczny, jednak nie ukazuje świata w sposób drobiazgowy – kształty są uproszczone i płaskie. Uwagę zwraca dekoracyjny charakter form roślin. Kompozycja jest statyczna i zrównoważona.

Dzieło przedstawia scenę religijną. Artysta potraktował temat nowocześnie i nietypowo: Maryja i Dzieciątko mają wygląd rdzennych mieszkańców wysp Oceanii. Tylko delikatne aureole nad głowami sylwetek, ukazanych prosto i surowo, sygnalizują boskość Jezusa i jego Matki.

W obrazie widoczne są zabiegi perspektywiczne. Maryja ma czerwony strój optycznie przybliżający do widza i jest większa od sylwetek na drugim planie. Artysta posłużył się więc perspektywami barwną i odwróconą, sugerującą, która z postaci jest najważniejsza. Można dostrzec też perspektywę kulisową – elementy bliższe częściowo przesłaniają dalszy plan.

Artysta zastosował głównie barwy czyste, nasycone. Posłużył się szeroką gamą barwną: kolory chłodniejsze kontrastują z ciepłymi akcentami. Barwy w dziele są czasem umowne, nienaturalne. Rozległe plamy kolorystyczne otoczone zostały delikatnym konturem. W niektórych miejscach widoczna jest faktura pracy utworzona przez ślady pędzla.

Bogactwo ukazanej przyrody przypomina raj – malarzowi mogły się nim wydawać wyspy Oceanii, był bowiem zachwycony ich naturą i głęboką duchowością tamtejszych ludzi. Scena ma przesłanie symboliczne: anioł wskazuje postaciom na drugim planie, że należy zwrócić się pod opiekę Maryi słowami zapisanymi w dziele.

Przyglądam się...

1. Jakie wrażenia wywołuje w Tobie dzieło? Jak odbierasz świat wysp i ich mieszkańców ukazany przez malarza?
2. Czy tytuł umieszczony na obrazie pomaga zrozumieć dzieło? Dlaczego – Twoim zdaniem – artysta nadał pracy tytuł w języku mieszkańców Polinezji?
3. Opisz wygląd i gesty Maryi oraz Dzieciątka. Co sądzisz o takim sposobie prezentacji świętych?
4. Czy anioł został przedstawiony podobnie jak na innych znanych Ci obrazach? Uzasadnij swoją odpowiedź.
5. Omów wygląd martwej natury widocznej w dziele na pierwszym planie. W jaki sposób podkreśla ona charakter obrazu?

Ćwiczenia

1. Namaluj miasto, w którym zamiast budynków znajdują się figury geometryczne. Przedstaw je w perspektywie kulisowej. Wybierz rodzaj kompozycji. Zastosuj kontrast barw dopełniających.
2. Wykonaj pejzaż. Zaczynij od szkicu kompozycji w perspektywie zbieżnej. Przedstaw na nim w prosty sposób elementy widoku przyrody lub miasta. Zaplanuj gamę barwną. Mieszaj kolory na palecie. Duże plamy maluj szerokim pędzlem, a małe – cienkim. Zaczynij od oddalonych obiektów. Na końcu przedstaw kształty położone blisko i dopracuj detale.
3. Wyobraź sobie dżunglę, która wyrosła w środku miasta. Roślinność oplata ulice i budynki. Namaluj budowle w uproszczony sposób jako bryły geometryczne, natomiast drzewa, krzewy i kwiaty przedstaw szczegółowo.
4. Namaluj kompozycję z akcentem barwnym. Może ona przedstawiać np. niewielką żaglówkę na wzburzonym morzu, zwierzę na leśnej polanie lub alpinistę wspinającego się na górę. Użyj szerokiego pędzla do namalowania dużych elementów, a cienkiego – do ukazania obiektów małych i szczegółowych.
5. Przedstaw za pomocą uproszczonych kształtów i dużych plam barwnych martwą naturę złożoną z Twoich ulubionych przedmiotów albo owoców. Zastosuj grube warstwy farby – impasty. Aby nadać farbie gęstość, możesz wymieszać ją z piaskiem, kaszą manną lub klejem albo posłużyć się farbami w tubkach i nakładać je na kartkę bez rozcieńczania wodą.

Co będzie potrzebne?

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle

kartka z bloku technicznego, ołówki, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle, paleta

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle

kartka z bloku technicznego, farby plakatowe lub akrylowe, pędzle, dodatki zagęszczające

Czy już wiesz?

- Malarstwo to dziedzina sztuk plastycznych, w której efektem pracy malarza jest obraz – najczęściej powierzchnia o dwóch wymiarach: długości i szerokości, pokryta warstwami farb za pomocą pędzli, szpachli i innych narzędzi.
- Głównymi środkami wyrazu malarstwa są barwa i kształt. Występują one w dziełach jako plamy barwne w określonych kompozycjach. Do pozostałych środków wyrazu malarstwa zaliczamy światłocień, fakturę i perspektywę.
- Obecnie obrazy często są przestrzennymi kompozycjami składającymi się z wielu przedmiotów i materiałów. Współczesne dzieła różnią się od dawnego malarstwa wyglądem, treścią oraz techniką wykonania.
- Obrazy, które wiernie odtwarzają rzeczywistość, to obrazy realistyczne.
- Dzieła ukazujące formy mające źródło w przeżyciach i emocjach artystów, pobudzające wyobraźnię widza kolorystyką oraz układem linii i plam, to obrazy abstrakcyjne.
- Wśród technik malarskich wyróżniamy: temperę, akwarelę, pastel, gwasz, olej, akryl, a także pokrewne mozaikę, witraż i kolaż. Do rodzajów malarstwa należą również: malarstwo ścienne, w tym freski, miniatura książkowa oraz malarstwo tablicowe i sztalugowe.
- Do rodzajów malarstwa zaliczamy: malarstwo rodzajowe, historyczne, mitologiczne, religijne, pejzażowe, marynistyczne, batalistyczne, alegoryczne, fantastyczne, martwą naturę, portret i autoportret oraz akt.

■ Ikony sztuki – malarstwo

Kazimierz Malewicz, *Supremus nr 58*, XX w.

Obraz należy do rewolucyjnych abstrakcyjnych dzieł z początku XX w. – to praca oparta na zastosowaniu kształtu, barwy i kompozycji. Dzieło jest dynamicznym, ukośnym układem form geometrycznych namalowanych w szerokiej gamie barw: ciepłej pomarańczowej, zimnej niebieskiej oraz neutralnych: szarej, białej i czarnej. Tego typu prace sprawiły, że odbiorcy musieli na nowo uczyć się oglądać obrazy. Już nie mogli cieszyć się rozpoznawaniem przedmiotów i tematów, mogli za to doceniać sposób posługiwania się przez artystę abecadłem plastycznym.

Georgia O'Keeffe [czyt.: dżordża okif],
Czerwonopomarańczowa kanna, XX w.

Współczesność to czas wolności artystów – niektórzy zamiast abstrakcji woleli w dalszym ciągu przedstawiać rzeczywistość, jednak czynili to inaczej niż twórcy w minionych wiekach. Amerykańska artystka, jedna z najważniejszych malarek XX w., najczęściej ukazywała kwiaty. Dzięki powiększeniu ich rozmiarów, barwom – intensywnym lub delikatnym – oraz zaskakującym układom tradycyjny temat martwej natury w jej dziełach staje się czymś nowym.

Pieter Aertsen [czyt.: piter artsen], *Stragan*, XVI w.

Ukazana scena rodzajowa prezentuje przygotowywanie posiłku na ucztę. Najważniejsze w dziele są martwa natura i sprzedawczynie na pierwszym planie. Malarz starannie ukazał bogatą kompozycję różnorodnych, apetycznie wyglądających warzyw i owoców. Obfitość biesiady jest dla niego bardziej fascynująca od postaci ludzkich, ukazanych w większości na dalszych planach.

Malarstwo impresjonizmu i symbolizmu

ok. 1874–1910 r.

W drugiej połowie XIX w. we Francji zaczęli tworzyć **impresjoniści**. Odrzucili oni tematy historyczne oraz tradycyjne sposoby malowania. Rzadziej wykonywali dzieła w pracowniach na podstawie szkiców – zamiast tego wyszli w plener i nakładali farby z palety bezpośrednio na płótno. Ich celem było uchwycenie zmieniających się barw i światła w widokach otoczenia. Tworzyli portrety, pejzaże i sceny rodzajowe z życia miasta. Pracowali swobodniej i szybciej niż poprzedzający ich malarze. Układ płam w dziełach impresjonistów jest wyraźny i dynamiczny. Małe plamy różnych kolorów były dobierane tak, aby w odczuciu widza wspólnie tworzyły wrażenie niepowtarzalnej barwy powierzchni, dostrzeżonej przez artystę w momencie malowania. Obrazy impresjonistyczne mają zazwyczaj kompozycję otwartą i asymetryczną, podobną do fotografii. Przedstawione na nich sylwetki często są zatrzymane w ruchu, tak jak na zdjęciach.

Symboliści odeszli od przedstawiania wrażeń wzrokowych. Nie chcieli skupiać się jedynie na ukazywaniu zewnętrznych cech otoczenia. Poszukiwali oni nowej formy dla wyrażenia osobistych przeżyć i treści literackich. Przekazywali je za pomocą symboli – sceny, postaci i barwy w dziełach tych artystów mają ukryte znaczenie, które należy rozszyfrować. Każdy twórca wypracował własny system symboli oraz indywidualny język plastyczny do ich ukazania.

Auguste Renoir [czyt.: ogist renułar],
Huśtawka, olej na płótnie, 92 × 73 cm,
Muzeum Orsay w Paryżu, XIX w.

Pierre Puvis de Chavannes
[czyt.: pier puwi de szawan],
Biedny rybak

 olej na płótnie
 155 × 192,5 cm
 Muzeum Orsay
w Paryżu
 XIX w.

Ćwiczenie

Namaluj cykl prac w stylu impresjonistów lub symbolistów. Możesz przedstawić widok z Twojego otoczenia bądź obiekt w odmiennym oświetleniu albo zaprezentować dowolne uczucie w formie zakomponowanego na tle symbolu – kształtu, postaci, zwierzęcia lub rośliny.

Malarstwo impresjonizmu i symbolizmu w Muzeum Orsay w Paryżu

Muzeum otwarte w 1986 r. Prezentuje ono głównie dzieła realizmu, impresjonizmu i symbolizmu. Oprócz rysunków, obrazów czy rzeźb można tam zobaczyć grafiki, pierwsze w dziejach fotografie oraz dzieła sztuki użytkowej. Budynek dawnego dworca kolejowego Orsay, w którym mieści się muzeum, to konstrukcja ze stali o przeszklonym dachu, wzniesiona w 1900 r. na Wystawę Światową. Wówczas była to nowatorska budowla.

Edgar Degas, *Gwiazda*, pastel na papierze, 60 × 44 cm, XIX w.

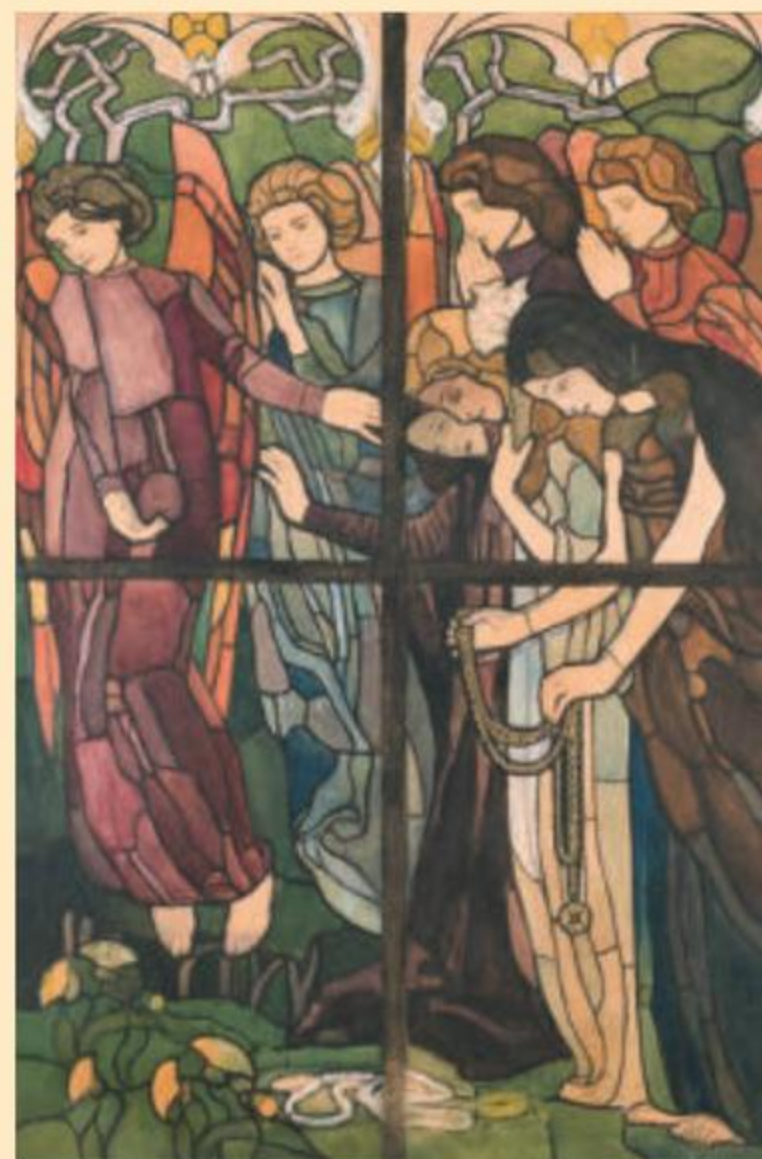
Edgar Degas, *Parada*, olej na papierze naklejonym na płótno, XIX w.

W Polsce

Dom Józefa Mehoffera w Krakowie

Kamienica, w której mieści się oddział Muzeum Narodowego, należała do Józefa Mehoffera – polskiego symbolisty. Poprzednim właścicielem budynku był inny wybitny twórca epoki – Stanisław Wyspiański. Mehoffer oprócz malarstwa zajmował się m.in. projektowaniem witraży – niektóre z nich można obejrzeć w domu artysty. Znajduje się tam również kilkaset dzieł różnego autorstwa, przekazanych przez rodzinę twórcy. Wystrój wnętrzu muzeum daje wyobrażenie o stylu życia na przełomie wieków XIX i XX.

Józef Mehoffer, projekt
witraża do kaplicy zamkowej
w Baranowie, XX w.

Grafika

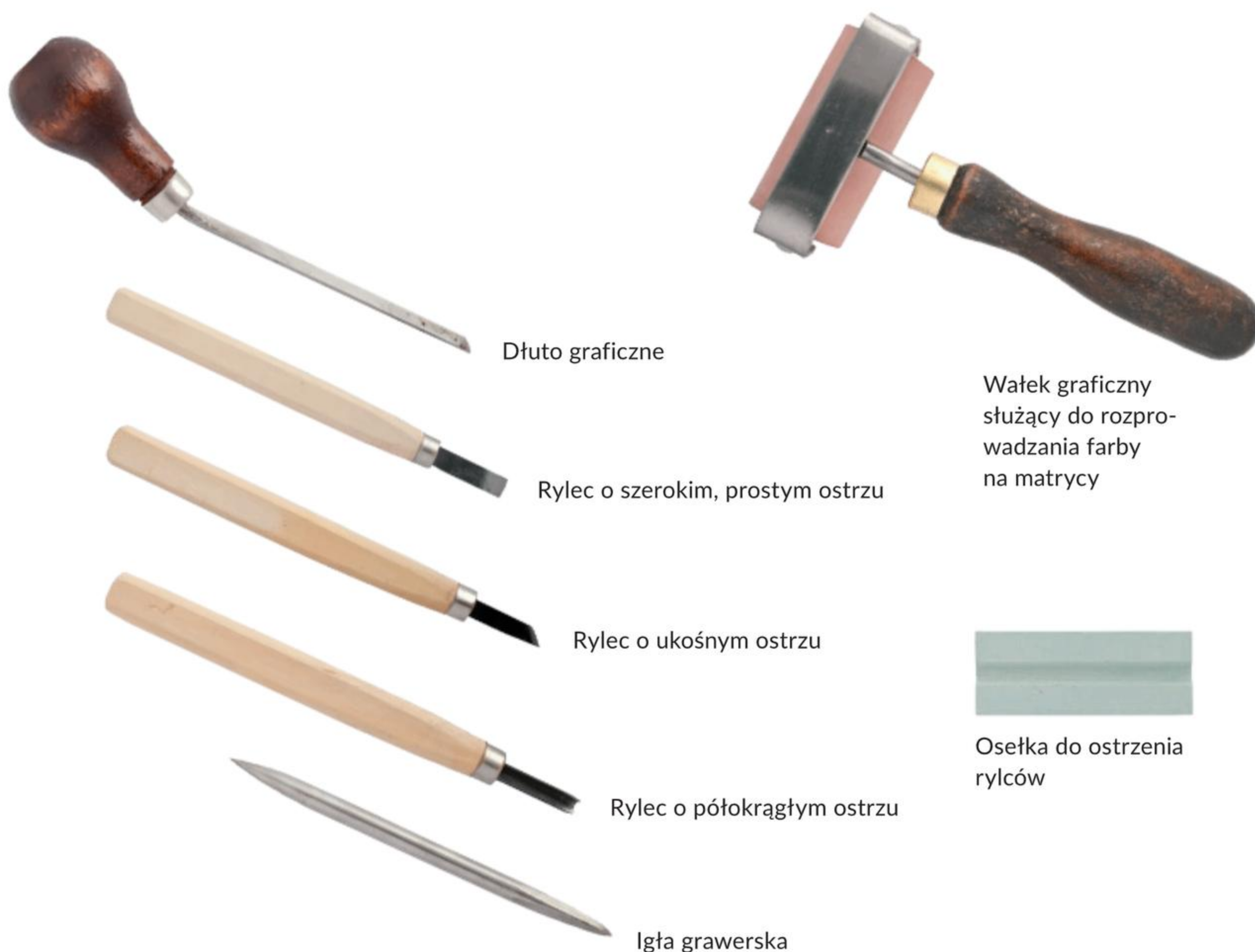
■ Czym jest grafika?

Grafika obejmuje dzieła powstające dzięki powielaniu na podłożu odbitek z matryc. Matrycą nazywamy płytę z utrwalonym na niej wzorem. Może ona być wykonana z różnych materiałów. Aby stworzyć dzieło graficzne, należy najpierw przygotować taką płytę – wyrzeć w niej dłutem, rylcem lub igłą kształty i kompozycje. Następnie, po nałożeniu na matrycę farby wałkiem, odciska się wzór za pomocą prasy na określonej powierzchni. Wszystkie wykonane przez artystę odbitki są oryginalnymi dziełami sztuki.

O tym się dowiesz

- Czym jest grafika?
- Jakie są środki wyrazu grafiki?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są rodzaje grafiki?

■ Narzędzia wykorzystywane w grafice

Najważniejszym środkiem wyrazu w tej dziedzinie jest **linia**. Zróżnicowane linie tworzą wyraźnie zarysowane kontury **kształtów** oraz **plamy barwne** o silnych **kontrastach**. Są one szczególnie dostrzegalne w grafice czarno-białej. **Kolor** dzieła uzyskuje się przez ręczne nałożenie plam barwnych na gotowej odbitce. Można także kilkakrotnie drukować matrycę – za każdym razem z użyciem farby innego koloru. Rodzaje **kompozycji** w grafikach określa się tak jak w przypadku obrazów. **Perspektywę** również można przedstawić w podobny sposób jak w malarstwie – za pomocą odpowiedniego rozmieszczenia form i barwnych płaszczyzn. **Światłocień** jest uzyskiwany w grafice za pomocą kreskowania określonych stref dzieła, co daje efekt przypominający ten osiągnięty na obrazach. Jednak graficy często rezygnują z ukazywania głębi i światłocienia. Istotnym natomiast środkiem wyrazu, wyróżniającym grafikę spośród innych dziedzin, jest stosowanie **liternictwa**. Napisy dopełniają i wyjaśniają sens pracy, a kształty i wielkości liter podkreślają znaczenie słów, dlatego zaprojektowanie i wkomponowanie tekstu w dzieło jest ważnym etapem działania artysty grafika.

Giovanni Battista Piranesi [czyt.: dżjowani batista piranezi], **grafika z cyklu Różne prace na temat architektury**, akwaforta, grawiura, sucha igła, odbitka na papierze, 40 × 54,5 cm, Metropolitalne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku, XVIII w.

Jean de Paléologue [czyt.: żan de palelog], **plakat firmy La Française** [czyt.: la fransez], 82 × 123 cm, XIX w.

Porównując widok architektury i plakat, dostrzegamy, jak bardzo zróżnicowaną dziedziną jest grafika. Graficy mogą posługiwać się środkami wyrazu plastycznego na podobieństwo malarzy, jak Piranesi: stwarzają pełną iluzję rzeczywistej przestrzeni przy pomocy drobiazgowo ukazanych kształtów, plam kolorowych, perspektywy i światłocienia. Natomiast twórcy plakatów najczęściej upraszczają formy, za to stosują wyraziste, płaskie plamy barwne. Przedstawienia pozbawione światłocienia i wrażenia głębi uzupełniają napisami złożonymi z liter w fantazyjnych kształtach.

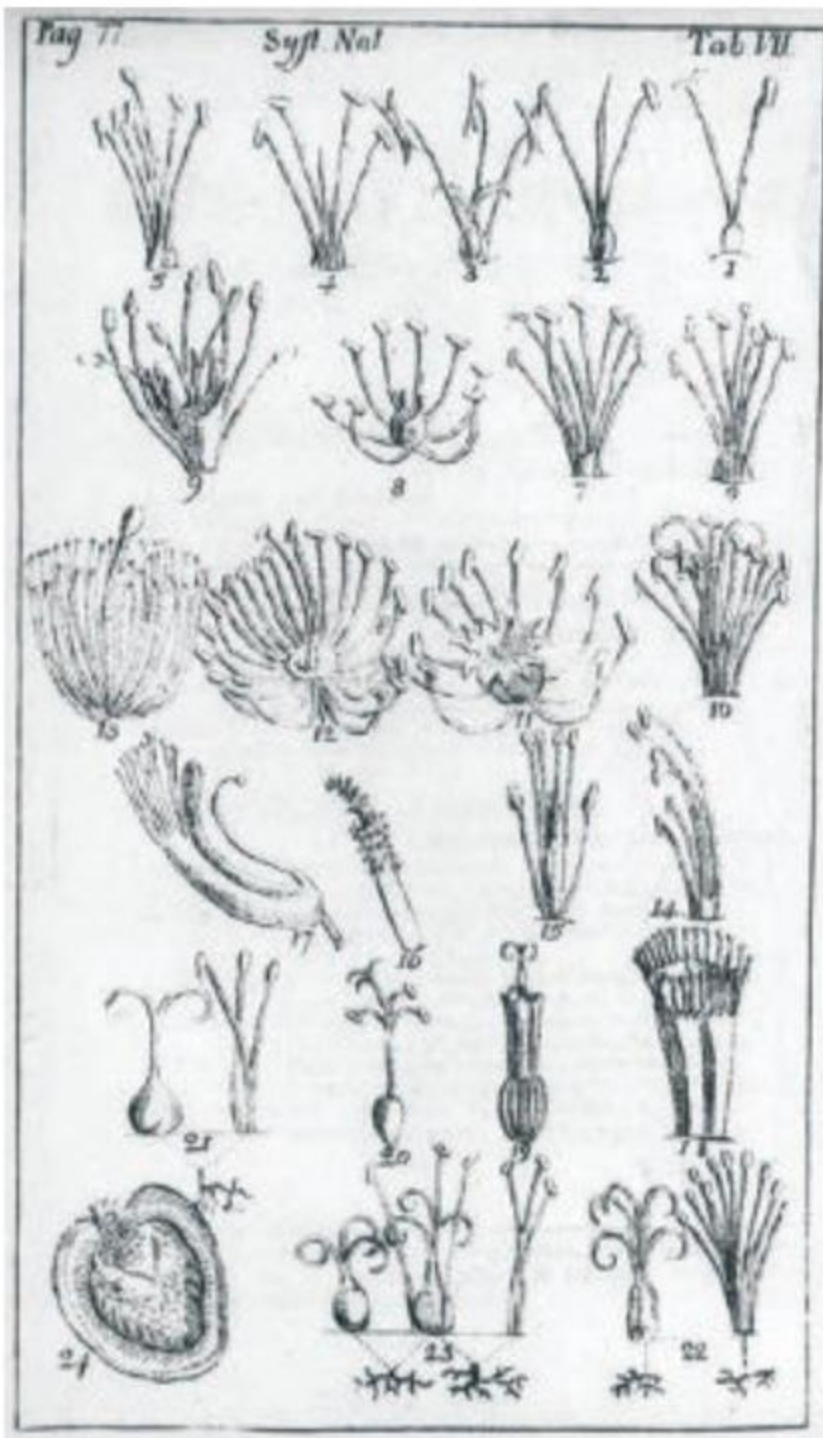
Przez wieki grafika służyła nie tylko celom artystycznym. Wybitni graficy wykonywali kopie znanych dzieł malarskich i inspirowali się nimi. W ten sposób przyczynili się do popularyzacji obrazów sławnych mistrzów. Grafikami ilustrowano również atlasy anatomiczne, botaniczne i astronomiczne. Przez stulecia ułatwiały one naukowcom pracę, szerzenie nowych idei i wymianę poglądów, fascynowały także wykształconych ludzi.

William Hogarth [czyt.: ˈwiliəm ˈhɒɡərt],
Modne małżeństwo. Krótka po ślubie, olej na płótnie,
69,9 × 90,8 cm, Galeria Narodowa w Londynie, XVIII w.

Bernard Baron wg obrazu Williama Hogartha, *Modne małżeństwo. Krótka po ślubie*, akwaforta i grawiura, odbitka na papierze, 38,1 × 46,3 cm, Narodowa Galeria Wiktorii w Melbourne, XVIII w.

Karol Linneusz, ilustracja z książki *Systema Naturae* [czyt.: nature], XVIII w.

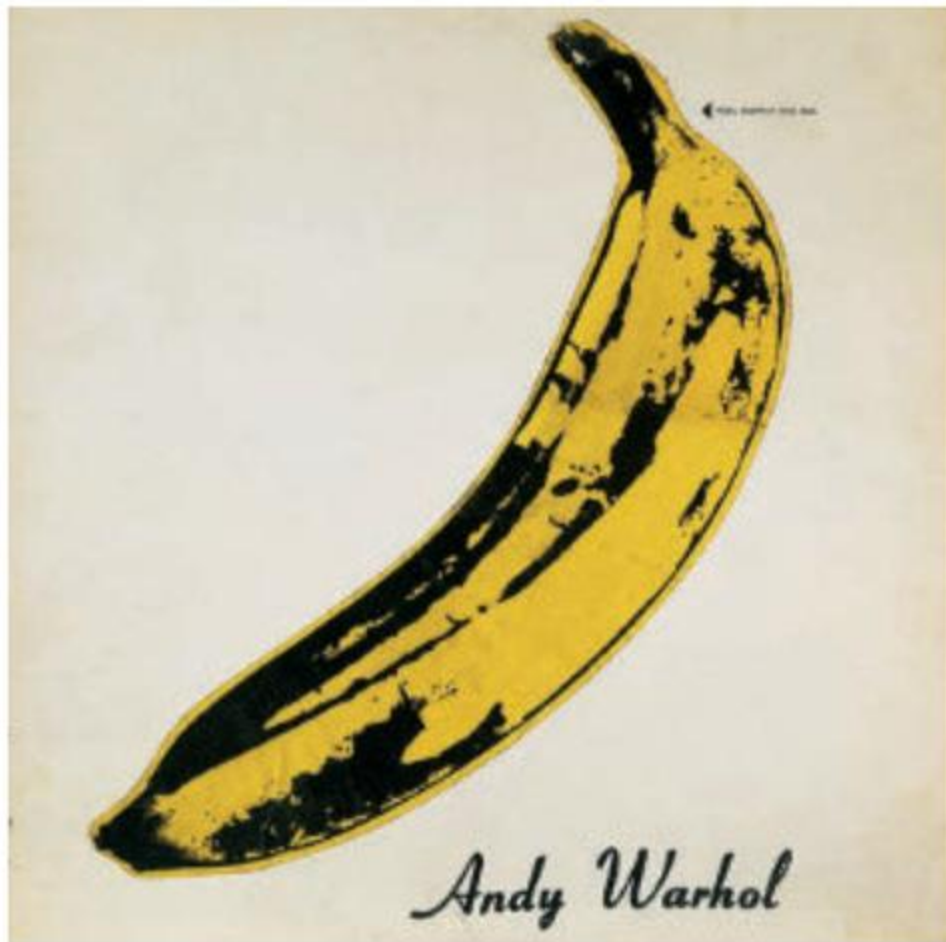

Pracownia Tycjana, strona tytułowa rozdziału o mięśniach z *Siedmiu ksiąg o strukturze ludzkiego ciała* autorstwa Wesaliusza, XVI w.

Współczesna grafika to przede wszystkim **cyfrowe projektowanie graficzne**, rozwijające się dzięki nowym technologiom. W wyniku projektowania graficznego powstają m.in. plakaty i ulotki reklamowe, okładki książek i płyt, ilustracje czy wzory na opakowaniach. Ważną rolę w dzisiejszej grafice odgrywa **znak plastyczny**. Jest to uproszczony obraz, który przekazuje krótką, konkretną informację i przywołuje określone skojarzenia. Znakami plastycznymi są znaki drogowe i informacyjne. Do tej grupy należy także **logo**, czyli znak firmowy ułatwiający rozpoznanie instytucji lub przedsiębiorstwa.

Gary Anderson, znak plastyczny oznaczający recykling, czyli ponowne użycie surowców

Andy Warhol [czyt.: endi łorhol], okładka płyty zespołu The Velvet Underground i Nico [czyt.: de welwet andergrand i niko], XX w.

Marian Misiak, plakat wystawy *Dziki pola. Historia awangardowego Wrocławia*, XXI w.

Sylvia Giżka, logo Centrum Sztuki Współczesnej Znak Czasu w Toruniu, XXI w.

Paweł Mildner, ilustracja z serii *Tik-tok*, XXI w.

■ Rodzaje grafiki

W grafice możemy wyróżnić takie same tematy jak w malarstwie, m.in.: portrety, sceny rodzajowe, historyczne, mitologiczne czy religijne. Jednak ukazywane są one w rodzajach dzieł i technikach specyficznych dla tej dziedziny. Grafikę dzielimy na kilka sposobów. Bierzemy przy tym pod uwagę możliwe zastosowanie prac oraz użytą technologię, a także materiały i rodzaj ich obróbki.

Ze względu na przeznaczenie i sposób powstawania dzieł grafikę dzieli się na **warsztatową** i **użytkową**. W grafice warsztatowej twórca wykonuje pracę w celach artystycznych i realizuje cały proces od projektu do stworzenia odbitek, m.in. ręcznie przygotowuje matrycę. W grafice użytkowej dzieło służy zaś przekazaniu określonych treści. Artysta wykonuje projekt, który jest następnie realizowany przez drukarnię – maszyny powielają pracę w wielu egzemplarzach. Do grafiki użytkowej zalicza się m.in.: grafikę reklamową (plakaty i billboardy [czyt.: bilbordy]), książkową i precyzyjną (znaczki, banknoty), logotypy, liternictwo i strony internetowe.

W obrębie grafiki warsztatowej wyróżniamy typy prac graficznych. Ich nazwy pochodzą od materiału, z którego wykonano matrycę. Jeżeli artysta grafik jako matrycy użył drewna, otrzymane dzieło będzie **drzeworytem**. Jeśli matrycę zrobiono z gipsu, pracę nazywa się **gipsorytem**, z płyty miedzianej – **miedziorytem**, a z linoleum – **linorytem**.

Maurycy Lilién, plakat Tygodnika Ilustrowanego, XX w. – grafika użytkowa

Daniel Chodowiecki, ilustracja z *Elementarza z obrazkami Johanna Bernharda Basedowa* [czyt.: johana bernarda basedowa], miedzioryt, XVIII w.

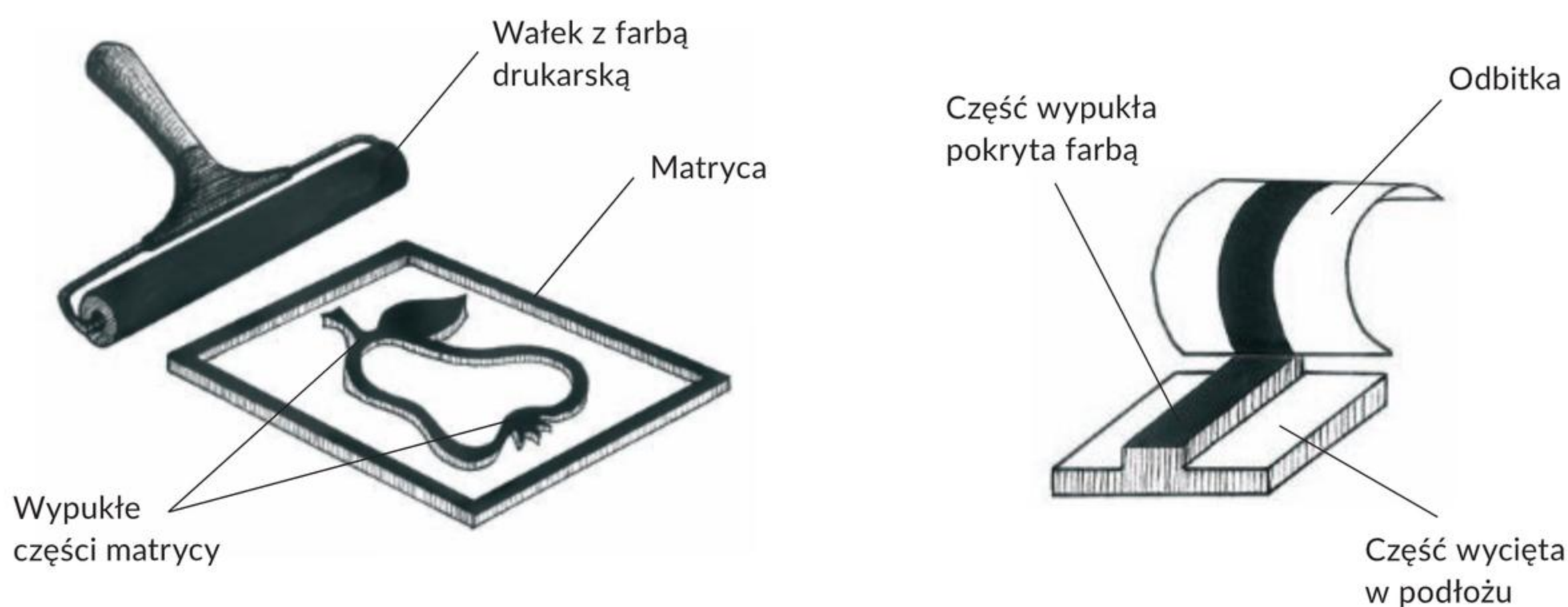

Józef Gielniak, *Sanatorium IV*, linoryt, XX w.

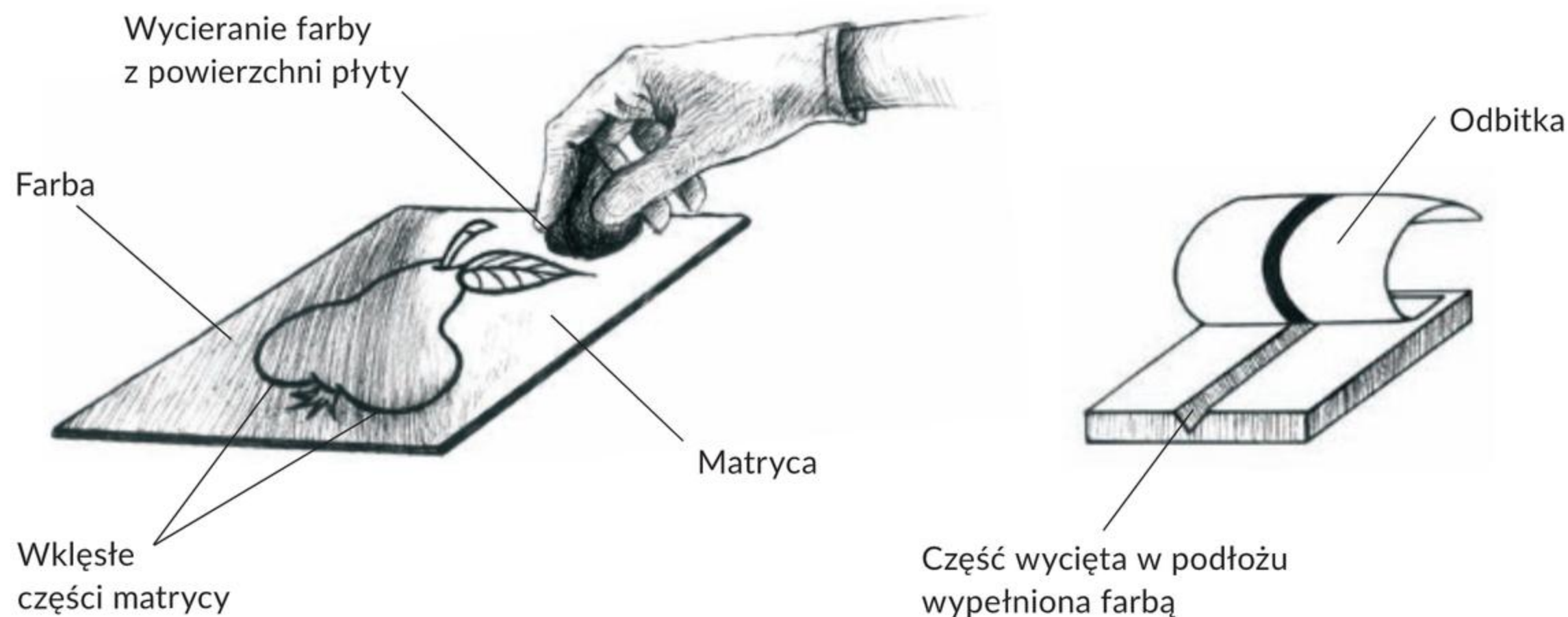
Grafika warsztatowa wykonywana tradycyjnymi metodami rozwija się do dziś – możemy obserwować zachodzące w ciągu wieków zmiany w tematyce i zastosowaniu środków plastycznych. Dzieło Daniela Chodowieckiego, wybitnego grafika, rysownika i malarza urodzonego w Gdańsku, przedstawia scenę rodzajową – koncert – i jest dokumentem zwyczajów oraz ubiorów epoki. Natomiast współczesna praca Józefa Gielniaka to pejzaż o cechach fantastycznych i alegorycznych.

Na podstawie techniki przygotowania matrycy oraz tego, która jej część jest odbijana, wyodrębniamy: **techniki wypukłe** (np. drzeworyt, linoryt), **techniki wklęsłe** (np. akwaforta, akwatinta, miedzioryt, mezzotinta [czyt.: medzdzotinta], sucha igła) oraz **techniki płaskie** (np. litografia, offset, serigrafia). W technikach wypukłych wycinane są miejsca, które nie będą odbite, a farbą pokrywa się miejsca niewyżłobione, czyli wypukłe, i to one odbijają kompozycję na papierze. Natomiast w technikach wklęsłych są stosowane głównie matryce metalowe, w których wycina się rysunek. Następnie wgłębienia wyryte rylcem lub wytrawione kwasem wypełnia się farbą i to one pod naciskiem w prasie drukarskiej dają odbitkę. Techniki płaskie polegają na opracowaniu rysunku na płycie kamiennej lub blasze i zabezpieczeniu miejsc, które mają pozostać białe. W serigrafii rysunek jest kopiowany na sito, przez które w procesie druku przepuszcza się farbę.

- Druk wypukły

- Druk wklęsły

Karl Schmidt-Rottluff [czyt.: szmit rotluf], *Autoportret*, drzeworyt, odbitka na papierze, 36 × 29,8 cm, Muzeum Sztuk Pięknych w San Francisco [czyt.: fransisko], XX w.

Lucian Freud [czyt.: lusjen frojd], *Kai*, akwaforta, odbitka na papierze, 69,9 × 54,9 cm, Metropolitalne Muzeum Sztuki w Nowym Jorku, XX w.

Na przykładzie grafik można dostrzec różnice pomiędzy drzeworytem a akwafortą. Matryca wycięta w drewnie daje wyraziste linie i uproszczone kształty, co widać w pracy Schmidta-Rottluffa [czyt.: szmita rotlufa]. Twarz przedstawiona w ten sposób nie jest realistyczna – przypomina maskę. Lucian Freud, tworząc akwafortę, zarysowywał metalową matrycę stalową igłą, dzięki czemu rysy twarzy portretowanego są delikatne i szczegółowo ukazane za pomocą cienkich linii.

Andy Warhol, *Marilyn* [czyt.: merlin] × 100, serigrafia, farby polimerowe i tusz naniesiony techniką drukarską na płótno, 205 × 567,7 cm, Muzeum Sztuki w Cleveland [czyt.: kliwland], XX w.

Andy Warhol podniósł serigrafię do rangi sztuki. Często ręcznie kolorował i przemalowywał celowo niestarannie wydrukowane, wielokrotnie powielane odbitki.

Ze względu na technologię grafikę dzielimy na wykonaną ręcznie oraz komputerową. Do tej drugiej zaliczamy wizualizacje dwuwymiarowe, czyli **grafikę 2D**, i trójwymiarowe – **grafikę 3D**. W tego rodzaju twórczości wyodrębniamy **grafikę rastrową** oraz **grafikę wektorową**. W grafice rastrowej obraz jest tworzony za pomocą pionowo-poziomej siatki kolorowych pikseli, a w wektorowej obraz budują figury geometryczne.

Bilet na wyprawę w kosmos

Wyobraź sobie, jak mógłby wyglądać bilet na podróż kosmiczną. Jakie informacje o wycieczce się na nim znajdują? Czy tło przedstawia kompozycję z plam i linii, czy kosmiczne obiekty?

Zaprojektuj bilet. Uwzględnij jego wielkość, kolorystykę, wygląd liter, zarys krawędzi i fakturę. Zaplanuj rozmieszczenie poszczególnych elementów i kolejność działań. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

kartka grubego papieru, fragment tekturowego pudełka, papiery i folie, czarny tusz, farby plakatowe, klej, pędzle, świeca, wata, gąbka, wykałaczka, nożyczki

Tło namaluj farbami plakatowymi. Przenikające się plamy o zróżnicowanych brzegach uzyskasz dzięki nanoszeniu farby za pomocą kawałka waty. Ślady możesz rozmyć wilgotną gąbką.

Wydrapywanie to sposób na wykonanie precyzyjnego wzoru. Najpierw pokryj kompozycję woskiem, np. rysując na papierze świecą, a następnie zamaluj tę warstwę tuszem. Na wyschniętym podłożu wydrap wzór wykałaczką.

Grafikę można wykonać w wielu egzemplarzach. Przydatne będą do tego kawałki grubego tekturowego pudełka. Wytnij z nich wybrane kształty i naklej je na sztywnej kartce. Tak przygotowaną matrycę pomaluj farbą i odbij wzór na bilecie.

Bilet może mieć zróżnicowaną fakturę: w niektórych miejscach gładką lub szorstką, a w innych – matową albo błyszczącą. Aby uzyskać taki efekt, wystarczy przykleić do kartki kawałki papieru bądź folii o różnej fakturze.

Albrecht Dürer [czyt.: direr], *Boże Narodzenie*

Albrecht Dürer był niemieckim grafikiem i malarzem, najwybitniejszym artystą przełomu średniowiecza i renesansu w sztuce północnej Europy. Wykonywał obrazy i grafiki religijne oraz portrety. Tworzył zarówno drzeworyty, jak i miedzioryty. Ponadto jest autorem licznych szkiców rysunkowych i studiów akwarelowych. Zdobył uznanie jako uczony artysta i przyczynił się do podniesienia rzemiosła malarskiego i graficznego do rangi sztuki. Jego działalność miała wielki wpływ na późniejszych twórców.

Przyjrzyj się zaprezentowanej reprodukcji dzieła i zapoznaj z opisami jego fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

- miedzioryt na papierze
- 18,6 × 11,8 cm
- Muzeum Narodowe w Warszawie
- XVI w.

Praca ukazuje wydarzenie biblijne, ale w sposób typowy dla scen rodzajowych z życia rodzinnego zwykłych ludzi. Stroje postaci i budowle mają wygląd z czasów współczesnych twórcy. Dzieło należy do grafiki warsztatowej, artystycznej. Jest to miedzioryt, zaliczany do technik wkleśłych.

W grafikę wkomponowane zostały inicjały artysty oraz data stworzenia dzieła. Twórca miał świadomość swoich mistrzowskich umiejętności i dbał o to, by jego prace były oznaczone.

Artysta zastosował perspektywę kulisową: bliższe obiekty przesłaniają dalszy plan – przez bramę widać fragment krajobrazu w oddali. Ponadto grafik posłużył się perspektywą zbieżną, co jest dostrzegalne w wyglądzie zabudowań.

Aby stworzyć wrażenie przestrzeni i realizmu, artysta użył efektów światłocieniowych. Mocno i gęsto zarysował te miejsca matrycy, w których ukazane zostały strefy zacienione.

W niektórych miejscach dzieła wyraźnie widoczne są krzyżujące się linie, biegnące w różnych kierunkach. Wzmacnia to walor wybranych obszarów przedstawienia i daje wyobrażenie o sposobie przygotowania matrycy.

Przyglądam się...

1. Opisz sytuację ukazaną w dziele. Czym zajmują się poszczególne postacie?
2. Jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice pomiędzy grafiką Dürera a innymi znanymi przedstawieniami narodzin Dzieciątka Jezus?
3. Wymień jak największą liczbę detali, które dostrzegasz w dziele. O czym – Twoim zdaniem – świadczy drobiazgowość pracy?
4. Odszukaj najciemniejsze i najjaśniejsze obszary grafiki. Co zostało w nich przedstawione?
5. Jak za pomocą różnorodnych linii ukazano ściany budowli, roślinność oraz postacie?

Alfons Mucha, plakat *Rowery „Perfecta”* [czyt.: perfekta]

Czeski malarz i grafik był jednym z najwybitniejszych artystów przełomu wieków XIX i XX. Najbardziej znany jest dzięki seriom plakatów oraz ilustracji, ale tworzył również projekty biżuterii, witraży, wnętrz i scenografii, a także obrazy. Wykształcił charakterystyczny, bardzo ozdobny styl przedstawień z symbolicznymi, eleganckimi postaciami w otoczeniu bogatej dekoracji roślinnej.

Przyjrzyj się zaprezentowanej reprodukcji dzieła i zapoznaj z opisami jego fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

- litografia barwna
- 53 × 35 cm
- Depozyt Muchy w Pradze
- XX w.

Praca reprezentuje grafikę użytkową, reklamową – to plakat zachęcający do kupna roweru. Pojazd ten w XIX w. zyskał wielką popularność i był symbolem nowoczesności. Dzieło Muchy jest litografią, zaliczaną do technik płaskich.

Artysta posłużył się mocnymi, wyrazistymi i dekoracyjnymi liniami. Wyznaczają one wijące się pukle włosów postaci i fałdy jej ubioru. Linie nadają pracy dynamikę, mimo że dziewczyna stoi nieruchomo. Falowanie kojarzy się z pędem powietrza w czasie jazdy na rowerze.

Plamy barwne są płaskie i delikatnie cieniowane. Artysta ukazał postać i rower w jednolitej ciepłej tonacji na kontrastowym błękitnym tle. Biały fragment stroju dziewczyny jest akcentem barwnym.

Kompozycja została ujęta w dwie ramki o zaokrąglonych krawędziach. W górnej ramce znajduje się hasło plakatu. Czerwony kolor i miękki kształt liter nawiązują do reszty przedstawienia, a zróżnicowany rozmiar napisów zwraca uwagę widza na jakość produktu. Rozgraniczenie na ramki zostaje jednak zaburzone – kontury postaci wykraczają poza płaszczyznę podziału. Zabieg ten służy urozmaiceniu układu dzieła.

W centrum kompozycji znajduje się kobieta – jej poza przy rowerze została starannie zaplanowana. Niektóre kształty w grafice są uproszczone, ale jednocześnie bardzo ozdobne.

Przyglądam się...

1. Jakimi określeniami można opisać plakat? Czym zwraca on Twoją uwagę?
2. Czy taka reklama zachęciłaby Cię do zakupu? Dlaczego?
3. W jakich miejscach dostrzegasz zróżnicowanie linii?
4. Wskaż przebieg linii tworzących kompozycję grafiki.
5. Porównaj prezentowany plakat z innymi pracami tego autora. Jakie wspólne cechy dostrzegasz?
6. Co upodabnia tę grafikę do współczesnych plakatów, a co ją od nich odróżnia? Uzasadnij swoje zdanie.

Ćwiczenia

1. Przedstaw kompozycję figur geometrycznych w technice druku wypukłego. W tym celu pokryj tekturę grubą warstwą plasteliny. Delikatnie zarysuj na niej zaplanowane kształty. Następnie za pomocą ostrego narzędzia wykonaj zagłębienia w plastelinie w miejscach, gdzie będzie tło pomiędzy figurami. Nałóż farbę na pozostawione wypukłe płaszczyzny plasteliny i delikatnie połóż na niej kartkę.
2. Wykonaj z różnorodnych kawałków papieru i tektury kolaż ukazujący widok przyrody. Następnie pokryj powierzchnię pracy farbą w wybranej przez Ciebie barwie. Do mokrej farby ostrożnie przyłóż czystą kartkę, równomiernie dociśnij ją ręką i zdejmij z kolażu.
3. Przygotuj plakat informujący o wydarzeniu z życia Twojej szkoły. Dobierz kształty, barwy, znaki plastyczne i rodzaj liter tak, aby w prostej, wyrazistej formie przekazać odbiorcy komunikat o imprezie. Zamieść w pracy nazwę wydarzenia, a także informację o terminie i inne wiadomości, które uznasz za niezbędne. Możesz połączyć techniki malarskie, rysunkowe i graficzne.
4. Zaprojektuj ekslibris – znak na pieczętkę do stemplowania własnych książek lub na naklejkę do ich oznaczania. Narysuj kształt związany z Twoimi zainteresowaniami, zapisz również swoje imię i nazwisko oraz wyrażenie *Ex libris*.

Co będzie potrzebne?

kawałek tektury, kartka z bloku rysunkowego, plastelina, farby plakatowe, pędzel, patyk, wykałaczka

kartka z bloku technicznego i rysunkowego, papiery i tektury, farby plakatowe, pędzel, nożyczki, klej

duży arkusz brystolu, ołówki, kredki, flamastry, cienkopisy, farby, pastele, fotografie, wycinki z gazet, pędzle, klej, nożyczki

kartka z bloku rysunkowego, czarny flamaster

Czy już wiesz?

- Grafika obejmuje dzieła powstające dzięki powielaniu na podłożu odbitek z matryc wykonanych z różnych materiałów.
- Wszystkie wykonane przez artystę odbitki są oryginalnymi dziełami sztuki.
- Do środków wyrazu grafiki zaliczamy: linię, kształt, kompozycję, kontrast, plamę barwną, perspektywę i światłocień.
- W grafice użytkowej ważną rolę odgrywają liternictwo i znaki plastyczne.
- Współczesna grafika to głównie cyfrowe projektowanie graficzne, dzięki któremu powstają m.in. plakaty i ulotki reklamowe, okładki książek i płyt, ilustracje czy wzory na opakowaniach.
- Tematy dzieł w grafice są często takie same jak w malarstwie, to m.in.: portrety, sceny rodzajowe, historyczne, mitologiczne czy religijne.
- W grafice warsztatowej twórca wykonuje pracę w celach artystycznych i realizuje cały proces od projektu do stworzenia odbitek.
- W grafice użytkowej dzieło służy przekazaniu określonych treści, a artysta przygotowuje projekt, który realizuje drukarnia.
- Do grafiki użytkowej zalicza się m.in. grafikę reklamową (plakaty i billboardy), książkową i precyzyjną (znaczki, banknoty), logotypy, liternictwo i strony internetowe.
- Nazwy prac w grafice warsztatowej pochodzą od materiału, z którego wykonano matrycę – możemy wyodrębnić drzeworyt, gipsoryt, miedzioryt, linoryt.
- W grafice warsztatowej wyróżniamy techniki wypukłe (np. drzeworyt, linoryt), techniki wklęsłe (np. akwaforta, akwatinta, miedzioryt, mezzotinta, sucha igła) oraz techniki płaskie (np. litografia, offset, serigrafia).
- W grafice komputerowej wyróżniamy wizualizacje dwuwymiarowe, czyli grafikę 2D, i trójwymiarowe – grafikę 3D.
- Dwie główne techniki w grafice komputerowej to grafika rastrowa i grafika wektorowa.

Ikony sztuki – grafika

Francuska karykatura, XVIII w.

Dzięki grafice rozkwitła i zyskała popularność sztuka satyryczna, komiczna, prześmiewcza. Od czasów wynalezienia druku rozpowszechniano ulotki i gazety pełne rycin komentujących aktualne wydarzenia oraz zwyczaje. Zachowane grafiki tego typu są bogatym źródłem wiedzy o kulturze danego czasu, np. o modzie damskiej.

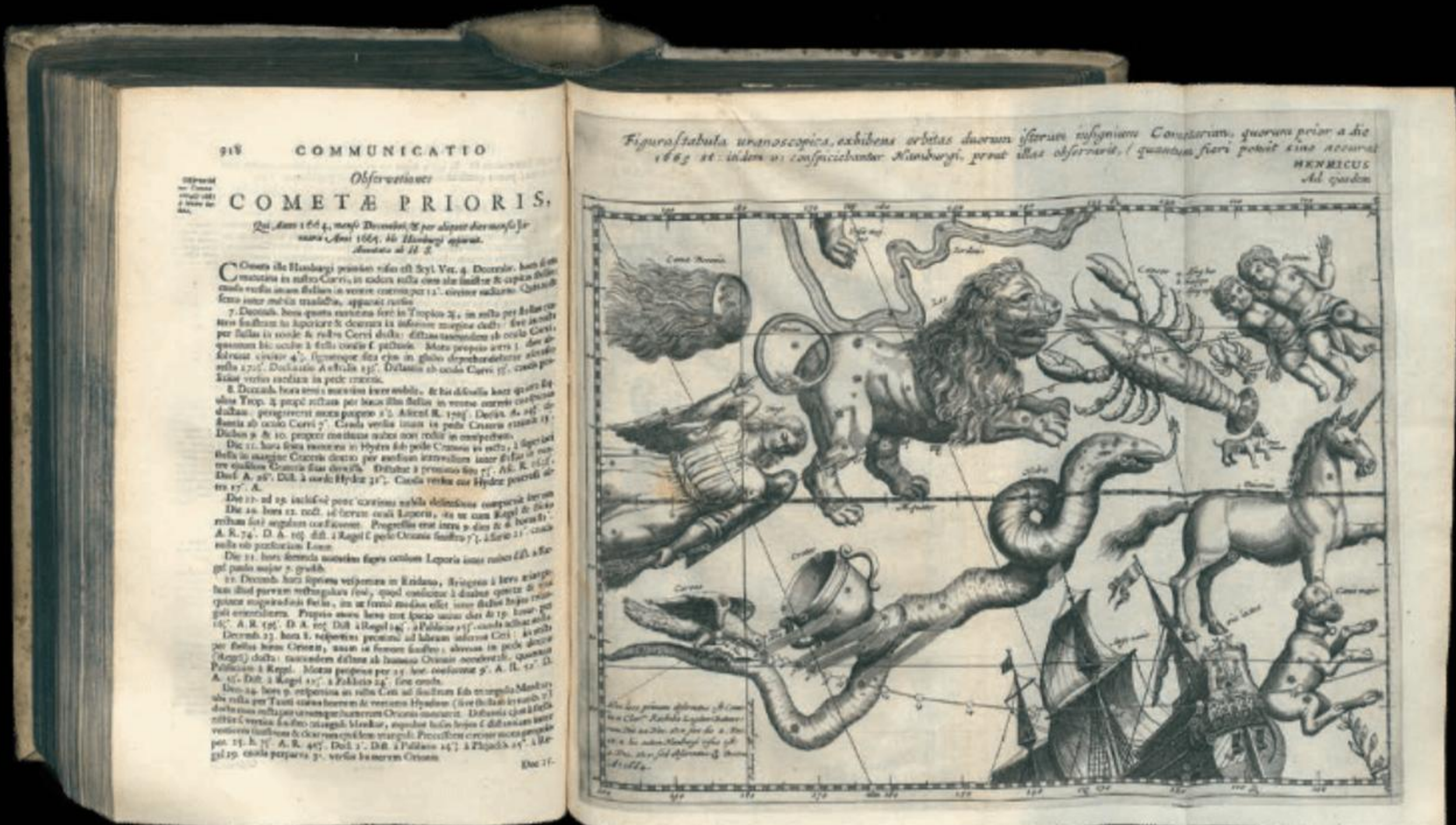

Andrzej Pagowski, plakat do przedstawienia Mistrz i Małgorzata, XX w.

Plakat teatralny i filmowy jest najbardziej cenionym rodzajem grafiki użytkowej. Rodzimi artyści osiągnęli tak wysoki poziom w kreowaniu wyrazistych, poetyckich i pełnych plastycznej ekspresji plakatów, że zaczęto mówić o zjawisku polskiej szkoły plakatu, która jest znana na całym świecie.

Stanisław Lubieniecki, *Theatrum Cometicum* [czyt.: theatrum kometikum] z mapą nocnego nieba, XVII w.

Dzieło polskiego historyka i astronoma zawiera wyniki obserwacji astronomicznych, listy do innych uczonych oraz katalog ponad 400 komet. Książka została wzbogacona grafikami ukazującymi gwiazdy, planety i inne ciała niebieskie jako mitologiczne postacie, zwierzęta i przedmioty. Taki wygląd ilustracji sprawia, że naukowa książka nabiera artystycznego charakteru.

Rzeźba

■ Czym jest rzeźba?

Rzeźba to dziedzina sztuk plastycznych, w której dzieła są **formami trójwymiarowymi**, obiektami w przestrzeni – można je oglądać z kilku stron, często też obejść dookoła. Artyści rzeźbiarze tworzą swoje prace przez poddawanie obróbce różnych tworzyw. Mogą m.in. wydobywać kształty z bloku kamienia albo drewna, kształtować glinę czy wykonywać odlew z gipsu lub metalu, a także łączyć elementy z różnorodnych materiałów. W tym celu posługują się odpowiednimi narzędziami, najczęściej dłutami i młotkami, lub też formami, w które wlewają np. gips albo roztopiony metal. Po wystygnięciu odlewu rozbijają bądź rozkładają formę i odsłaniają dzieło.

O tym się dowiesz

- Czym jest rzeźba?
- Jakie są środki wyrazu rzeźby?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są rodzaje rzeźby?

■ Narzędzia rzeźbiarskie

Dłuto o szerokim ostrzu

Szerokie dłuto
o półokrągłym ostrzu

Wąskie dłuto
o półokrągłym ostrzu

Nóż snycerski

Młotek rzeźbiarski

Najważniejsze środki wyrazu rzeźby to trójwymiarowy kształt, czyli **bryła** (zamknięta, otwarta, ażurowa), i **kompozycja** – układ brył w przestrzeni oraz wobec siebie nawzajem. Kompozycja w rzeźbie może być: jednoelementowa, wieloelementowa, statyczna, dynamiczna, pozioma, pionowa, centralna, zwarta lub luźna. Bryła i kompozycja są dostosowane do przeznaczenia dzieła oraz miejsca, w którym ma się ono znaleźć. W rzeźbie ważne jest **tworzywo**, czyli surowiec, z którym pracuje artysta, nadając mu zaplanowaną formę. Istotna w tej dziedzinie jest również **faktura**, wynikająca z rodzaju zastosowanego materiału i narzędzi użytych do jego obróbki. Dzieła rzeźbiarskie oddziałują na odbiorców także **proporcjami** i **skalą**, czyli rozmiarem, oraz **barwą** – uzależnioną od materiału lub nadaną pracy przez pomalowanie.

Niccolò dell'Arca [czyt.: nikolo delarca], *Optakiwanie zmarłego Chrystusa*, terakota, kościół Santa Maria della Vita w Bolonii, XV w.

Dzieło jest przykładem wieloelementowej, dynamicznej kompozycji, luźnego układu, w którym figury zostały opracowane jako osobne bryły. Postacie mają wielkość zbliżoną do naturalnych rozmiarów człowieka. Każda z nich inaczej okazuje żal, smutek i rozpacz po śmierci Chrystusa. Dramatyczne gesty i mimika figur oraz wyrazista faktura szat rozwianych w pędzie przy gwałtownych ruchach nadają dziełu silną ekspresję.

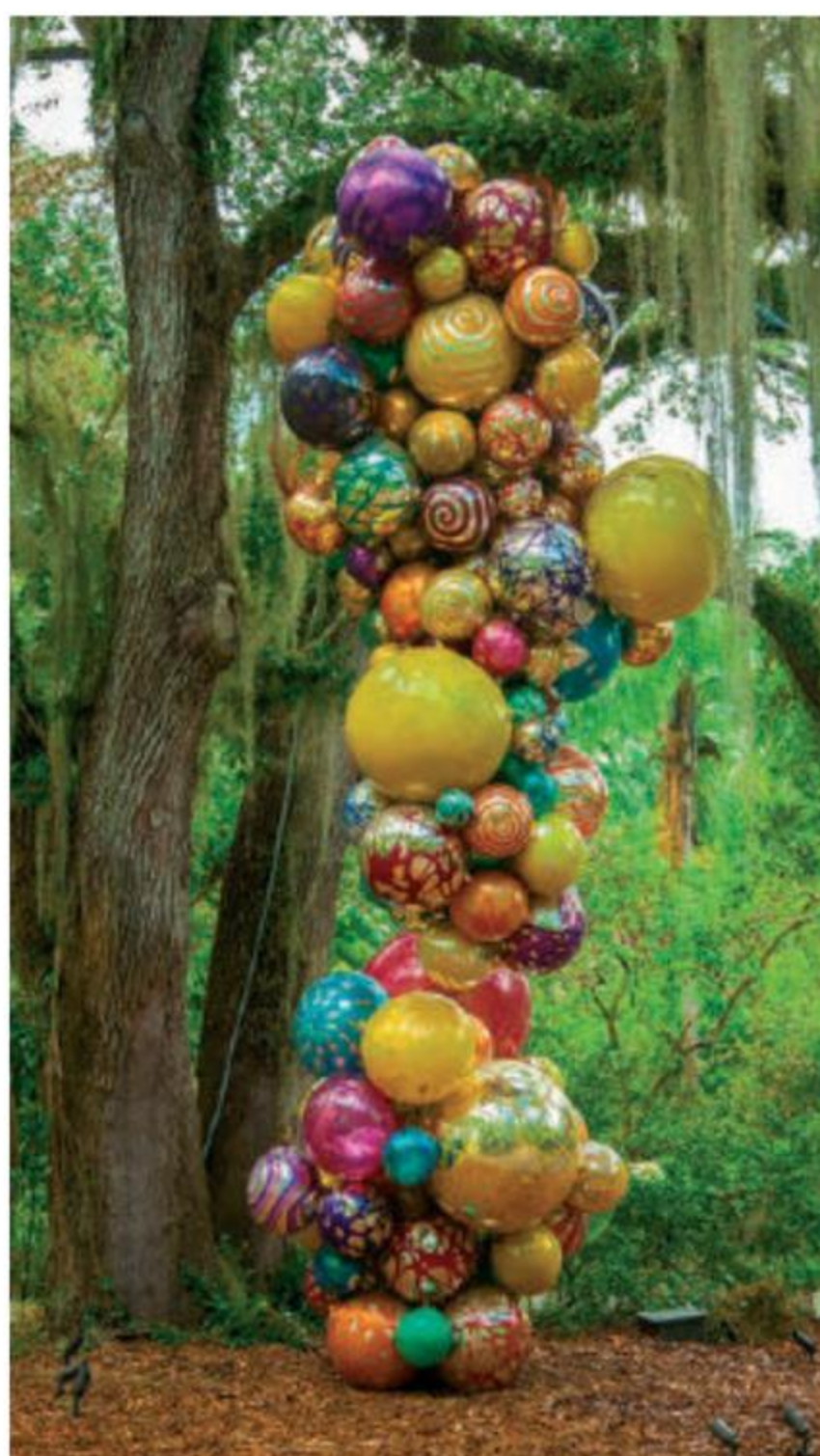
Współczesna rzeźba jest bardziej różnorodna niż przed wiekami. Artyści nadal wykonują ręcznie dzieła z tradycyjnych materiałów, ale równocześnie poszukują nowych środków wyrazu, tworzyw oraz technik ich obróbki. Nie dążą już do tego, aby ich prace były piękne, by zdobiły budowle i upamiętniały bohaterów. Dzięki eksperymentom twórców dziś na pograniczu dziedziny istnieją różne kompozycje przestrzenne i obiekty rzeźbiarskie. Często są to wieloelementowe konstrukcje, które nie przedstawiają postaci ani rzeczywistych obiektów. Mogą one być wykonane z przedmiotów codziennego użytku i innych nietypowych materiałów: plastiku, odpadków, tkanin, elementów organicznych, a nawet piasku czy ziemi. Współcześni artyści nie tylko rzeźbią, lecz także spawają, montują, przetwarzają czy niszczą, aby stworzyć dzieła.

Alina Szapocznikow,
Autoportret, marmur
i żywica poliestrowa,
41 × 30 × 20 cm,
Galeria Loevenbrucka
[czyt.: lywenbryka]
w Paryżu, XX w.

Julia Dault [czyt.: dżulja dolt],
Bez tytułu 33, tworzywo sztuczne,
bandaż, sznurek, XXI w.

Dale Chihuly [czyt.: dejl czihuli],
Polyvitro Chandelier [czyt.: poliwitro
szendelir], szkło syntetyczne, XXI w.

Rzeźby dzisiejszych twórców powstają np. z metalowych blach i plastikowych arkuszy, jak w przypadku prac Julii Dault, lub są przestrzennymi konstrukcjami ze szkła akrylowego, jak dzieła Dale'a Chihuly'ego [czyt.: dejla czihulego]. Artyści dzięki tworzywu uzyskują nowe efekty ważne dla kompozycji: połysk, odbijanie światła, giętkość, kruchość, nasycone barwy czy przezroczystość. Nietypowe rzeźby powstają nowymi metodami, np. za pomocą spinania i wiązania poszczególnych elementów, a następnie przytwierdzania ich do ściany lub do drzewa.

■ Rodzaje rzeźby

Podobnie jak malarstwo czy grafika, rzeźba rozwija się w nurtach **realistycznym** i **abstrakcyjnym**. W rzeźbie realistycznej wyróżniamy przede wszystkim dzieła ukazujące ludzką sylwetkę: **posąg** (cała postać), **popiersie** i **głowę**. W tej dziedzinie przedstawiane są również tematy znane z obrazów, np. sceny rodzajowe, religijne, historyczne czy martwe natury. We współczesnej rzeźbie widoczne są odwołania do wcześniejszych dzieł rzeźbiarskich i komentarze do otaczającej rzeczywistości. Dostrzec można także inspiracje naturą i potrzebę kształtowania przestrzeni życia człowieka.

Wenus Lely'ego
[czyt.: lelego], marmur,
112 cm, Muzeum
Brytyjskie, II w. –
realistyczny posąg

Fernando Botero, Koń, brąz,
XX w. – posąg inspirowany naturą

Barbara Hepworth [czyt.: barbra hepłorf],
Owal z dwiema formami, brąz, 34 × 39 × 30,5 cm,
kolekcja prywatna, XX w. – rzeźba abstrakcyjna

Joan Miró [czyt.: dżułan miro],
Kobieta i ptak, cement i mozaika,
22 × 3 m, Barcelona, XX w. –
rzeźba abstrakcyjna dominująca
nad otoczeniem

Igor Mitoraj, Eros Bendato, brąz, Kraków, XX w. – głowa nawiązująca
do tradycji rzeźb antycznych

Zależnie od przeznaczenia rzeźby dzielą się na autonomiczne i dostosowane do otoczenia zewnętrznego, wnętrza lub architektury. Ze względu na formę wyróżniamy dwa rodzaje dzieł rzeźbiarskich. Do pierwszego należą **rzeźby pełne, wolno stojące** (trójwymiarowe) – takie, które można obejrzeć ze wszystkich stron, np. w miejskim parku czy na placu. Drugi typ obejmuje **reliefy**, czyli **rzeźby związane z architekturą**, na stałe wkomponowane w budynek, opracowane na tle i przeznaczone do oglądania z przodu. Relief płaski, czyli **płaskorzeźba**, ma rysunek niezbyt mocno wyróżniający się z tła. W przypadku reliefu wypukłego formy są wyraźnie zaznaczone i wysunięte względem tła. Relief wklęsły zaś jest kompozycją zagłębioną, w której tło występuje na pierwszym planie. Ze względu na funkcję wyróżniamy **rzeźby architektoniczne, religijne, dekoracyjne** lub **upamiętniające** bohatera bądź wydarzenie (są to np.: nagrobek, pomnik, medal).

Umberto Boccioni,
Jedyna forma ciągłości w przestrzeni, brąz,
121,3 × 88,9 × 40 cm,
Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Nowym Jorku,
XX w. – rzeźba autonomiczna, pełna, dekoracyjna

Gianlorenzo Bernini,
Mężczyźni z rodu Cornaro
[czyt.: kornaro]
– relief naścienny
w kaplicy ukazujący jej
fundatorów

 marmur
 kościół Matki Bożej
Zwycięskiej w Rzymie
 XVII w.

Gustaw Zemła,
pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach –
rzeźba wolno stojąca,
upamiętniająca
wydarzenia historyczne

 stal
 13,5 m (wysokość)
 XX w.

Rzeźba parkowa

Wyobraź sobie rzeźbę, którą warto by zaprezentować w parku. Może ona mieć nieokreślony kształt, np. podobny do skały, albo przypominać człowieka lub wybrany przedmiot. Czy bryła rzeźby jest zamknięta – zróżnicowana bądź jednorodna – czy otwarta, ażurowa? Jej powierzchnia ma gładką czy chropowatą fakturę? Jakie są krawędzie dzieła: zaokrąglone, ostre, a może postrzępione?

Naszkicuj na kartce kształt wymyślonej przez siebie rzeźby. Następnie wykonaj model z gliny lub plasteliny. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

blok rysunkowy, ołówek,
głina lub plastelina,
plastikowy nóż, nożyczki,
patyki do szaszłyków lub
wykałaczki, patyk, kora,
papierowa taśma klejąca,
twarda podkładka

Konstrukcja będzie bardziej wytrzymała, gdy nałożysz glinę na szkielet wykonany np. z patyków do szaszłyków lub wykałaczek połączonych papierową taśmą klejącą.

Aby nadać rzeźbie wypukłości, dodawaj małe kawałki gliny lub uformuj kształt palcami i przyciśnij go w wybranym miejscu. Nadmiar tworzywa możesz zeszkrobać albo odciąć plastikowym nożem.

Ażurowy wzór uzyskasz przez pozostawienie w wybranych miejscach wolnej przestrzeni podczas nakładania gliny na konstrukcję. Inne sposoby to odejmowanie od bryły kawałków tworzywa, aż pojawi się w niej otwór, albo łączenie krawędzi płaszczyzn wygiętych lub prostych.

Gładką powierzchnię uzyskasz dzięki zwilżeniu gliny odrobiną wody. Natomiast szorstką, zróżnicowaną fakturę otrzymasz przez odcisnięcie w tworzywie śladu wybranego przedmiotu, np. patyka lub fragmentu kory.

Gianlorenzo [czyt.: dżianlorenco] Bernini, *Apollo i Dafne*

Włoski rzeźbiarz, architekt, projektant dekoracji teatralnych i malarz tworzył w XVII-wiecznym Rzymie dla papieży i arystokracji. Zaprojektował m.in. elementy wystroju watykańskiej bazyliki św. Piotra oraz kolumnadę przed tą świątynią, a także liczne kościoły, kaplice, pałace i fontanny. Wykonywał popiersia portretowe, posągi i nagrobki, wzorując się na dziełach antycznych. Wstawił się wielkimi, dynamicznymi budowlami na planie owalu oraz pełnymi ekspresji rzeźbami o niezwyklej, skomplikowanej kompozycji.

Przyjrzyj się zaprezentowanej reprodukcji dzieła i zapoznaj z opisami jego fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

- marmur
- Galeria Borghese
- [czyt.: borgeze] w Rzymie
- XVII w.

Realistyczny posąg przedstawia całe postacie o naturalnych wymiarach i proporcjach. Artysta ukazał scenę mitologiczną: bóg Apollo ściga nimfę Dafne, która przemienia się w drzewo, by uciec prześladowcy.

Bernini wykonał rzeźbę pełną, wolno stojącą. Bryła jest lekka, otwarta, przenika się z otoczeniem, niektóre miejsca ma ażurowe. Kształty są delikatne i eleganckie, co nadaje rzeźbie dekoracyjny charakter.

Kompozycja dzieła jest dynamiczna i pełna ekspresji. Opiera się na pionowych, łukowatych i spiralnie skręcających się liniach, tworzących rytm. Odzwierciedla dramatyzm sytuacji – próbująca się uratować przerażona nimfa dostrzega, że jej ciało zaczyna pokrywać kora, a ręce stają się gałęziami. Postacie uchwycone są w ruchu, jakby zatrzymane na chwilę.

Rzeźba została wykuta w marmurze i ma naturalną barwę kamienia. Faktura jest dostosowana do poszczególnych elementów dzieła. Gładkie ciała wyrzeźbionych postaci wyraźnie różnią się od powierzchni kory i liści. Świadczy to o mistrzowskim opanowaniu przez artystę techniki obróbki tworzywa.

Przyglądam się...

1. Opisz sylwetki postaci. Co można na tej podstawie powiedzieć o bohaterach rzeźby?
2. Które miejsca dzieła są ażurowe?
3. W jakich kierunkach przebiegają linie kompozycyjne pracy?
4. Jak na odbiór rzeźby wpływa jej oświetlenie?
5. Wskaż miejsca, w których faktura dzieła jest zróżnicowana. Co one przedstawiają?
6. Jak mógłby się zmienić odbiór rzeźby, gdyby była ona kolorowa? Która wersja podobałaby Ci się bardziej? Wyjaśnij, dlaczego.
7. Opisz scenę poprzedzającą ukazany przez artystę moment i chwilę po zaprezentowanym zdarzeniu.

Ćwiczenia

1. Zaprojektuj dekoracje rzeźbiarskie, którymi można by ozdobić dom lub salę lekcyjną. Poszukaj inspiracji w dostępnych źródłach albo wymyśl wzory roślinne, geometryczne lub ukazujące postacie. Wykonaj szkic, w którym uwzględnisz miejsca umieszczenia dekoracji i zanotujesz dodatkowe uwagi, dotyczące np. tworzywa czy tego, w jakim stopniu dekoracja ma być wypukła.
2. Przygotuj medal. Na początku zastanów się, kogo można by nim nagrodzić – muzyka, sportowca, a może ucznia? Wykonaj szkic, w którym zaplanujesz dekorację i napis na medalu. Następnie uformuj krążek z plasteliny i stwórz na nim płaskorzeźbę.
3. Wykonaj rzeźbę z gliny. Może ona przyjąć formę np. uproszczonej sylwetki zwierzęcia albo kształt naczynia. Przed przystąpieniem do działania narysuj kilka szkiców, które pomogą Ci w ustaleniu wyglądu obiektu. Możesz urozmaicić bryłę dodatkowymi, zaskakującymi elementami oraz pomalować ją po wyschnięciu.
4. Skonstruuj formę przestrzenną. Najpierw zdecyduj, co lub kogo ma ona przedstawiać. Następnie zastanów się, jakimi materiałami lub przedmiotami chcesz się posłużyć. Wybierz kształty, które przypominają to, co zamierzasz zaprezentować.
5. Wymyśl małą rzeźbę wolno stojącą – posążek lub figurkę, którą udekorujesz swój pokój. Możesz w tym celu użyć form naturalnych, np. patyków, i fragmentów tkanin.

Co będzie potrzebne?

kartka z bloku rysunkowego, ołówki, gumka

kartka z bloku rysunkowego, ołówki, gumka, plastelina, plastikowy nóż lub patyk do lodów

kartka z bloku rysunkowego, ołówki, gumka, glina samoutwardzalna, podkładka z tektury, plastikowy nóż, wykałaczka, patyk do lodów

przedmioty odpowiednie do wybranego tematu, sznurek, klej, taśma klejąca, nożyczki

patyki, kawałki tkanin, drut, sznurek, żyłka, klej, nożyczki

Czy już wiesz?

- Rzeźba jest dziedziną sztuk plastycznych, w której dzieła są formami trójwymiarowymi, obiektami w przestrzeni.
- Rzeźbiarze tworzą prace dzięki poddawaniu obróbce różnych tworzyw, m.in. przez wydobywanie kształtów z bloku kamienia czy drewna, kształtowanie gliny, wykonywanie odlewu z gipsu lub metalu albo łączenie różnorodnych materiałów.
- Najważniejsze środki wyrazu rzeźby to: trójwymiarowy kształt, czyli bryła, kompozycja, a także tworzywo, faktura, proporcje i skala oraz barwa.
- Współczesne rzeźby to często kompozycje przestrzenne i obiekty rzeźbiarskie powstałe przy użyciu nowoczesnych technik z nietypowych tworzyw i przedmiotów.
- Rzeźby dzielimy na realistyczne i abstrakcyjne.
- W rzeźbie realistycznej ze względu na temat wyróżniamy posąg (cała postać), popiersie i głowę.
- Pod względem przeznaczenia rzeźby dzielą się na autonomiczne i dostosowane do otoczenia zewnętrznego, wnętrza lub architektury.
- Ze względu na formę wyróżniamy rzeźby pełne, wolno stojące (trójwymiarowe), związane z architekturą oraz przeznaczone do oglądania z przodu reliefy, do których zaliczamy płaskorzeźbę.
- Pod względem funkcji rzeźby dzielą się na architektoniczne, religijne, dekoracyjne lub upamiętniające bohatera bądź wydarzenie (są to np. nagrobek, pomnik, medal).

Ikony sztuki – rzeźba

Etruska rzeźba grobowa, tzw. *Sarkofag małżonków*, VI w. p.n.e.

Rzeźby często są umieszczane na przedmiotach użytkowych. W tym grobowcu posągi służą upamiętnieniu zmarłych małżonków. Zostali oni ukazani za życia, w leżącej pozie typowej dla uczt w czasach starożytnych. Mężczyzna serdecznie obejmuje żonę. Zwraca uwagę realizm uśmiechniętych, spokojnych twarzy i gestów postaci, być może trzymających przedmioty. Rzeźbę wykonano z terakoty, w przeszłości była ona pomalowana na żywe kolory, co z pewnością wpływało na jej odbiór przez widza.

Hans Thoman [czyt.: toman],
Pokłon trzech króli, XVI w.

Drewniana, malowana rzeźba złożona z kilku wolno stojących figur jest przykładem dzieła religijnego. Artysta z dbałością o szczegóły ukazał radosną scenę przybycia trzech króli do Dzieciątka Jezus. Matka Boska i Syn Boży zostali zaprezentowani naturalnie, tak aby przypominali bardziej zwykłą rodzinę niż świętych.

Henry Moore [czyt.: henri mur],
Leżąca postać 1936, XX w.

Współczesne dzieło ukazuje ludzką sylwetkę, jednak tak przekształconą i uproszczoną, że praca staje się bliska abstrakcji. Drewniana rzeźba ma kompozycję poziomą. Jest to ażurowa bryła o zaokrąglonych, miękkich kształtach. Artysta pozostawił naturalny kolor materiału – dzięki temu słoje drewna są widoczne i współtworzą strukturę dzieła. Faktura rzeźby w wyniku polerowania jest śliska i połyskliwa.

Architektura

■ Czym jest architektura?

Architektura jest dziedziną sztuki, w której dziełami są różnorodne obiekty budowlane, projektowane z uwzględnieniem ich przeznaczenia oraz warunków w konkretnym miejscu. Można powiedzieć, że architekci kształtują przestrzeń życia człowieka. Planując budynki oraz ich otoczenie, muszą dostosować swoją koncepcję do funkcji, jaką dane obiekty mają pełnić. Biorą przy tym pod uwagę ludzkie potrzeby, tryb życia i codzienne czynności, dlatego inaczej wyglądają kino, kościół czy szkoła.

O tym się dowiesz

- Czym jest architektura?
- Jakie są środki wyrazu architektury?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są rodzaje architektury?

James Corner

[czyt.: dżejms korner],

park High Line

[czyt.: haj lajn]

w Nowym Jorku, XXI w.

Zadaniem architektów jest dbanie o to, byśmy mogli wygodnie dotrzeć w różne miejsca w mieście oraz spacerować i odpoczywać. W Nowym Jorku dawny wiadukt metra biegnący wśród wieżowców zagospodarowano zielenią z myślą o potrzebie relaksu przechodniów.

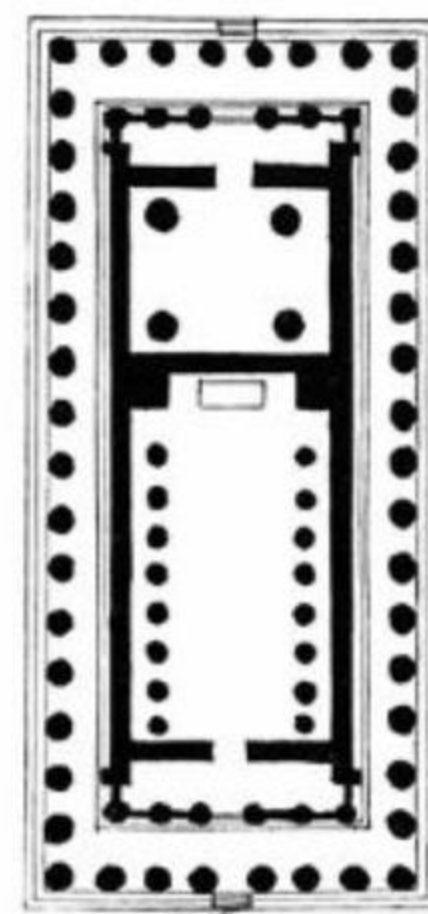
Gae Aulenti, wnętrze

Muzeum Orsay

w Paryżu, XX w.

Dzięki pomysłowości architektów zabytkowy budynek dworca został przekształcony w muzeum sztuki. W projekcie uwzględniono całkowitą zmianę funkcji obiektu – elementy wnętrza dostosowano do nowego przeznaczenia.

Podstawowymi środkami wyrazu w architekturze są **bryła**, czyli trójwymiarowy kształt, oraz **kompozycja** – rozmieszczenie brył w przestrzeni. Budowle mogą albo harmonijnie wpasowywać się w otoczenie, albo z niego wyróżniać. Ważnymi elementami języka architektury są także **skala** (wielkość) i **proporcje** brył. Kompozycję budowli odzwierciedla jej projekt, którego częścią jest **plan** obiektu, czyli pionowy i poziomy przekrój przez budynek, prezentujący jego kształt oraz układ pomieszczeń wewnątrz. Budowla może być zbudowana na planie centralnym – koła lub kwadratu – bądź na planie prostokąta czy wieloboku. W projekcie architekt uwzględnia również potrzebne do budowy **materiały**, takie jak kamień, cegła, drewno, glina, beton, żelazo i szkło, oraz wygląd poszczególnych elementów: ścian, wejść, okien, sklepień, kolumn, zdobień.

Plan Partenonu
w Atenach, V w. p.n.e.

Frank O. Gehry [czyt.: geri], **budynek Muzeum Dizajnu Vitra w Weil** [czyt.: wail] **nad Renem w Niemczech, XX w.** – budowla w niewielkiej skali, wyróżniająca się z otoczenia, o nieregularnej, dekoracyjnej bryle

Vincenzo Scamozzi [czyt.: winczenno skamocci], **projekt miasta Palmanova we Włoszech, XVI w.** – regularny, gwiaździsty układ miasta, z centralnym placem i promieniście rozchodzącymi się od niego ulicami

Jan Zygmunt Deybel [czyt.: dejbel], **pałac Branickich w Białymstoku, XVII w.** – duży budynek o zwartej bryle i statycznej, regularnej kompozycji wyznaczonej rzędami okien i kolumn, wykończony rzeźbiarskimi zdobieniami

W ciągu wieków architektura służyła nie tylko chronieniu człowieka przed niebezpieczeństwem oraz złymi warunkami pogodowymi. Zapewniała też wygodę, przyjemność z użytkowania i podziwiania pięknych budynków. Dla współczesnych architektów ważna jest organizacja naszego życia – odpowiada za nią osobny dział architektury – **urbanistyka**. Zajmuje się ona planowaniem przestrzennym miast i osiedli. Urbaniści decydują o układzie ulic, parków, mostów oraz innych elementów zapewniających właściwą komunikację i komfort w przestrzeni miejskiej.

W dzisiejszej architekturze z jednej strony specjaliści dążą do zachowania i odnowienia zabytkowych budowli i miast, z drugiej strony zaś inżynierowie projektują budynki o zaskakujących kształtach i z nietypowych materiałów. Dzięki nowoczesnej technice i programom komputerowym powstają opływowe, faliste i nieregularne gmachy wznoszone z gotowych elementów i tworzyw sztucznych. Czasem trudno je odróżnić od rzeźb. Jedne nowoczesne budowle są surowe w formie i funkcjonalne, inne przypominają budynki w stylach z dawnych epok. W dzisiejszych miastach można dostrzec dużą różnorodność.

Zaha Hadid, stacja kolejki linowej w Innsbrucku
[czyt.: insbruku] **w Austrii, XXI w.**

Brytyjska projektantka, wybitna architektka XX w., tworzyła niezwykle obiekty nieprzypominające użytkowych budynków. Obły, połyskliwy element stacji kolejki wyglądem nawiązuje do otaczających gór – przypomina fragment lodowca.

Wilfried van Winden [czyt.: wilfrid wan winden],
Hotel Intel w Zaandam w Holandii, XXI w.

Budowla wygląda jak wielka układanka z pojedynczych domów, stylizowanych na zabytkowe kamienice, charakterystyczne dla holenderskich miast. Architekt w nietypowy i humorystyczny sposób odniósł się do tradycji regionu.

■ Rodzaje architektury

Wyróżniamy m.in.: **architekturę mieszkaniową**, **reprezentacyjną** (zamki, pałace, dworki, wille), **użyteczności publicznej** (urzędy, szkoły, szpitale, kina, stadiony, sklepy, muzea), **kommunikacyjną** (mosty, drogi, porty, lotniska, dworce kolejowe, kanały), **sakralną** (kościóły, kaplice), **przemysłową** czy **obronną**. Wyodrębniamy także **architekturę miejską**, **ogrodową** i **wiejską**. **Architekturą krajobrazu** nazywamy sztukę zagospodarowania terenów zielonych, a **małą architekturą** – zabudowę parków i skwerów: ławki, fontanny itp. Estetycznym oraz użytecznym urządzeniem mieszkań i innych przestrzeni, w których przebywamy, zajmuje się **architektura wnętrz**.

Kościół Pokoju w Jaworze, XVII w.

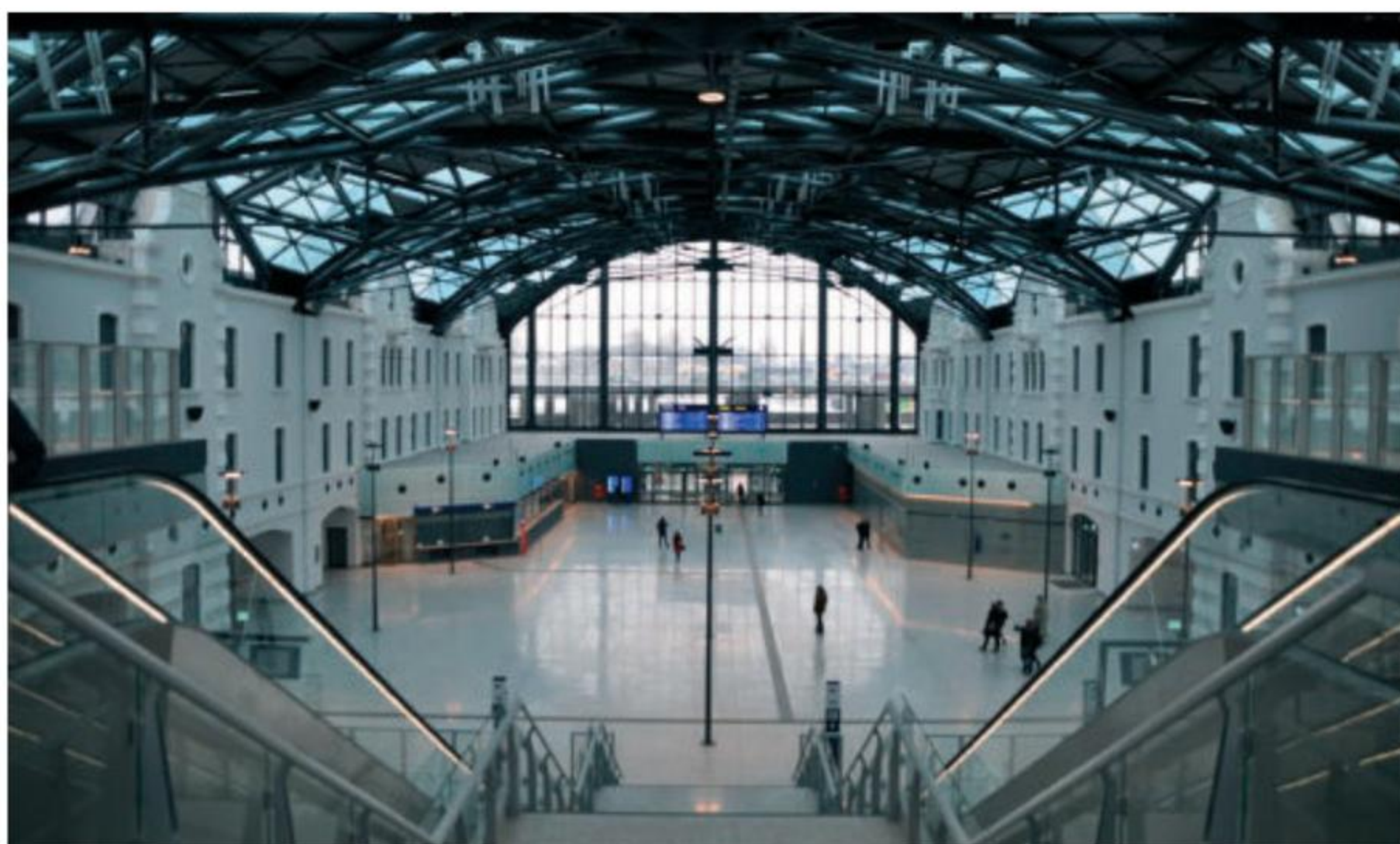
Kimmo Lintula, Niko Sirola, Mikko Summanen, Kaplica Cisy w Helsinkach, XXI w.

Obydwie budowle reprezentują drewnianą architekturę sakralną. Możemy dostrzec różnice pomiędzy dawnym i nowoczesnym sposobem stosowania drewna w konstruowaniu budynków.

Twierdza Carcassonne [czyt.: karkason] we Francji, VI–XIII w.

Średniowieczna budowla jest przykładem architektury obronnej – dzięki położeniu na wzgórzu oraz grubym i wysokim murów, wzniesionym w kilku rzędach, obiekt był bardzo trudny do zdobycia przez wroga.

Dworzec Łódź Fabryczna, XXI w.

Dworzec jest przykładem architektury użyteczności publicznej, komunikacyjnej i miejskiej. XIX-wieczną budowlę unowocześniono, łącząc elementy historyczne i współczesne. Modernizacja obiektu jest częścią urbanistycznego planu stworzenia nowego centrum miasta. Dworzec łączy ruch kolejowy, autobusowy, tramwajowy oraz rowerowy i samochodowy.

Fernando Menis, Centrum Kulturalno-Kongresowe Jordanki w Toruniu, XXI w.

Budowla użyteczności publicznej dzięki efektownej, nieregularnej, rzeźbiarskiej bryle stała się także budynkiem reprezentacyjnym, jednym z symboli miasta.

India Mahdavi [czyt.: madawi], wnętrze restauracji Germain de Thierry Costes [czyt.: żermę de tieri kost] w Paryżu, XXI w.

Dzięki architekturze wnętrz powstają miejsca użyteczności publicznej, takie jak np. restauracje, o oryginalnym, zaskakującym wystroju i przestrzeni, w której przebywa się z przyjemnością. W dobrze zaprojektowanych wnętrzach barwy, kształty i ich kompozycje oraz tworzywa są starannie dobrane.

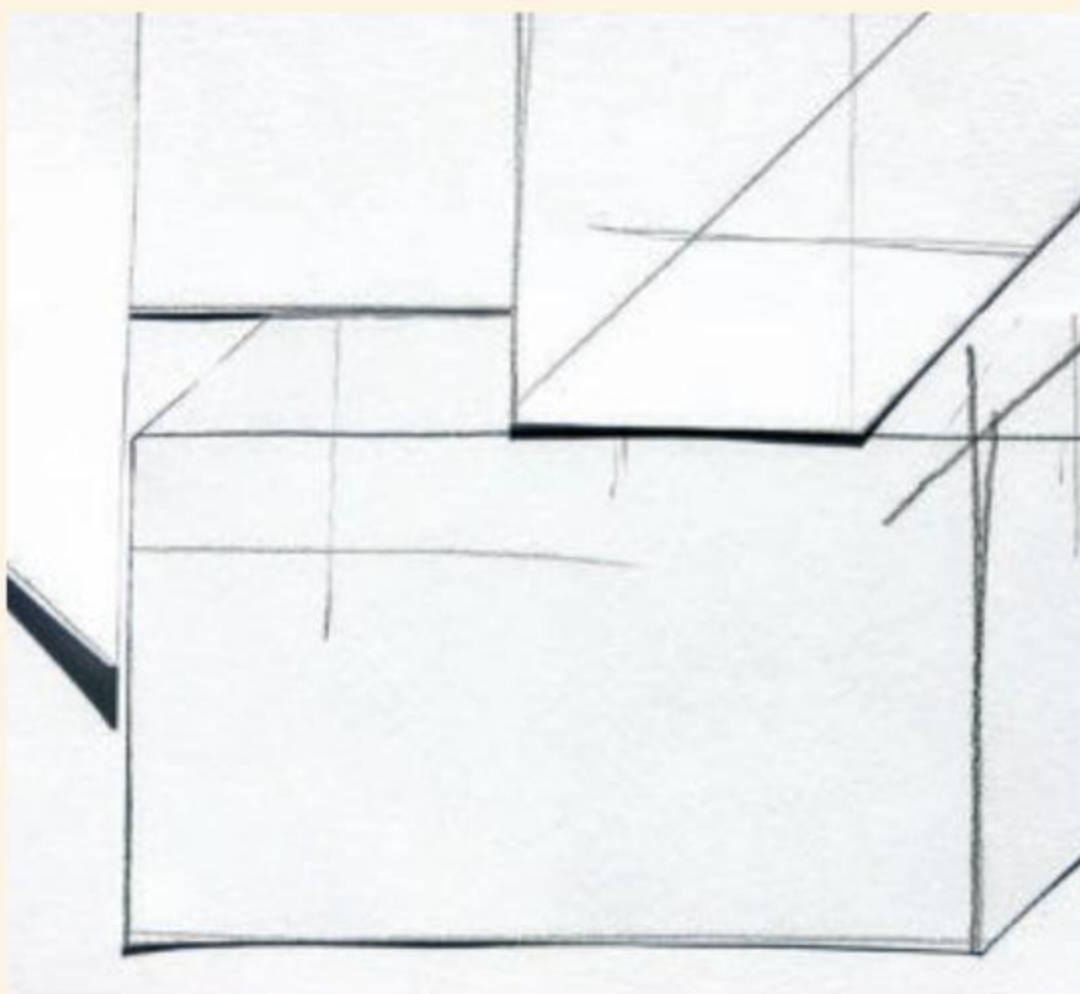
Nowy styl w architekturze

Wyobraź sobie nietypową budowlę. Pomyśl o jej funkcji: czy będzie to budynek mieszkalny, biurowiec czy dom handlowy? Czy bryła obiektu będzie jednolita, np. w całości statyczna albo dynamiczna, czy też złożona z różnych elementów? W jakim otoczeniu się ona znajdzie?

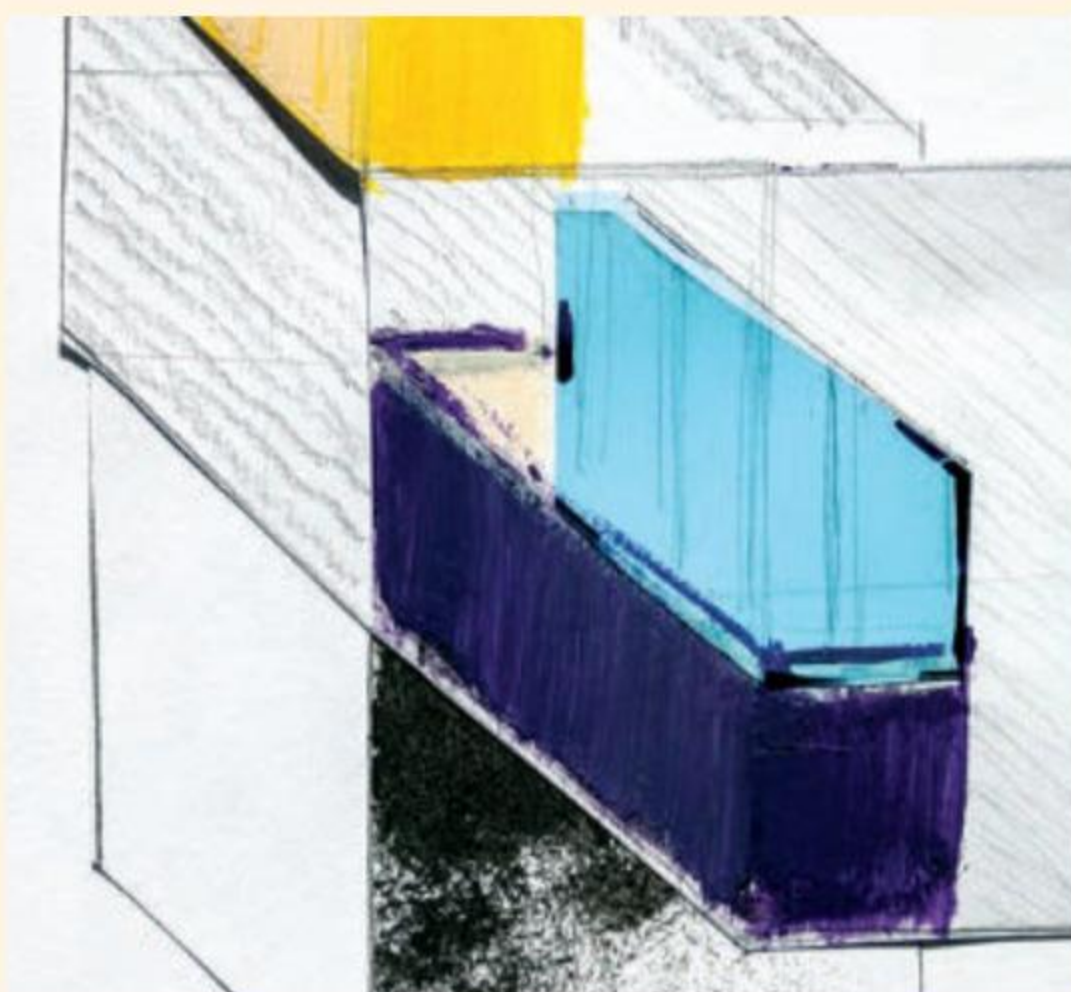
Przedstaw wymyślony przez siebie budynek w formie projektu na kartce. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

blok techniczny,
kolorowy papier,
kolorowe folie, zdjęcia
i wycinki z gazet, ołówki,
flamastry lub kredki,
farby plakatowe, pędzle,
nożyczki, klej

Aby zaprojektować kształt budowli, narysuj na papierze bryły, np. w perspektywie aksonometrycznej. Wytnij powstałe w ten sposób kształty i wypróbuj różne ich układy. Najlepszą kompozycję elementów przyklej na kartce.

Warto pokazać, z czego ma być wykonana elewacja budynku. Fakturę muru lub drewna przedstawisz np. za pomocą farb. W miejscu szklanych elementów, takich jak szyby czy balkony, możesz nakleić folię.

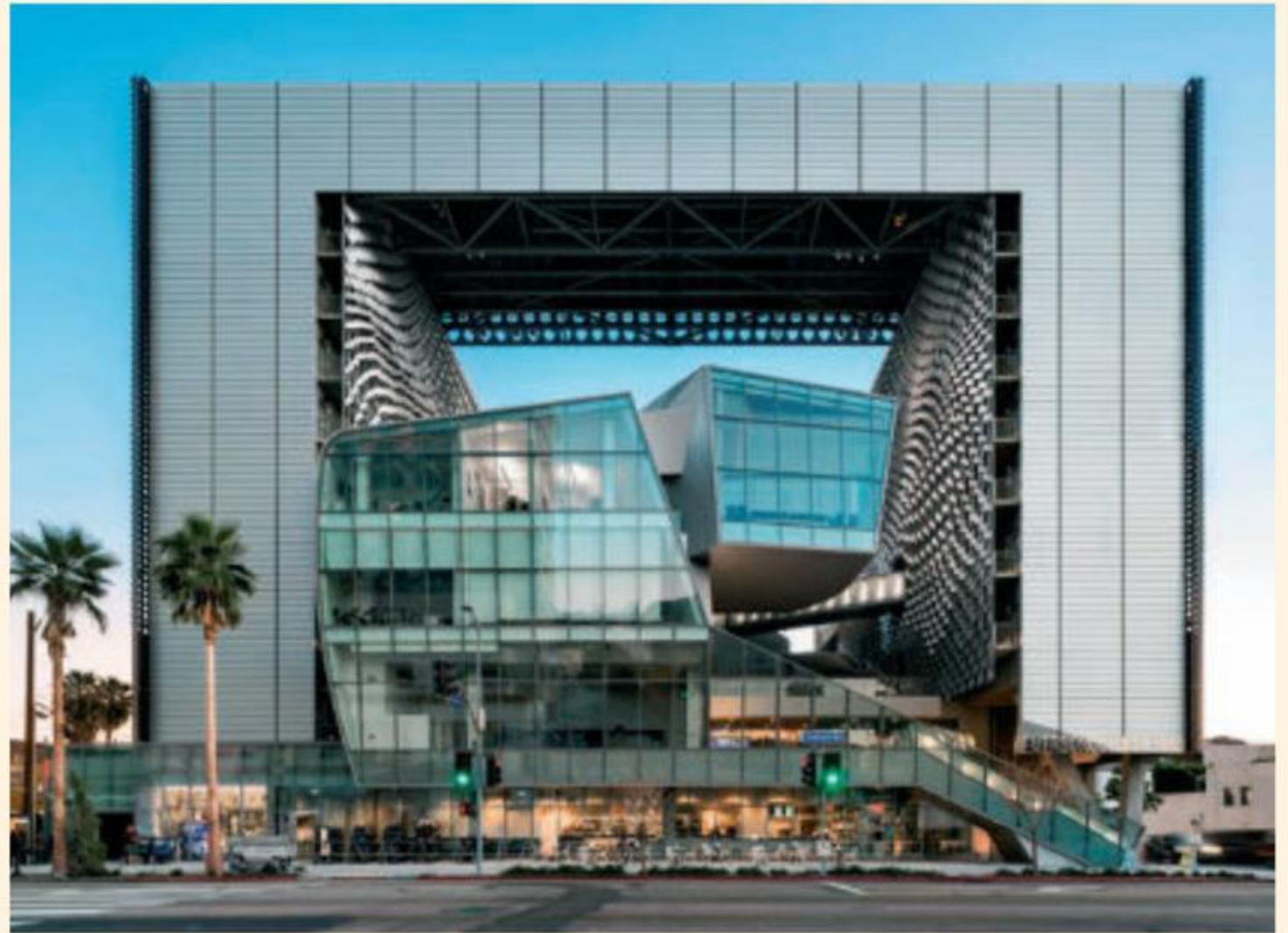

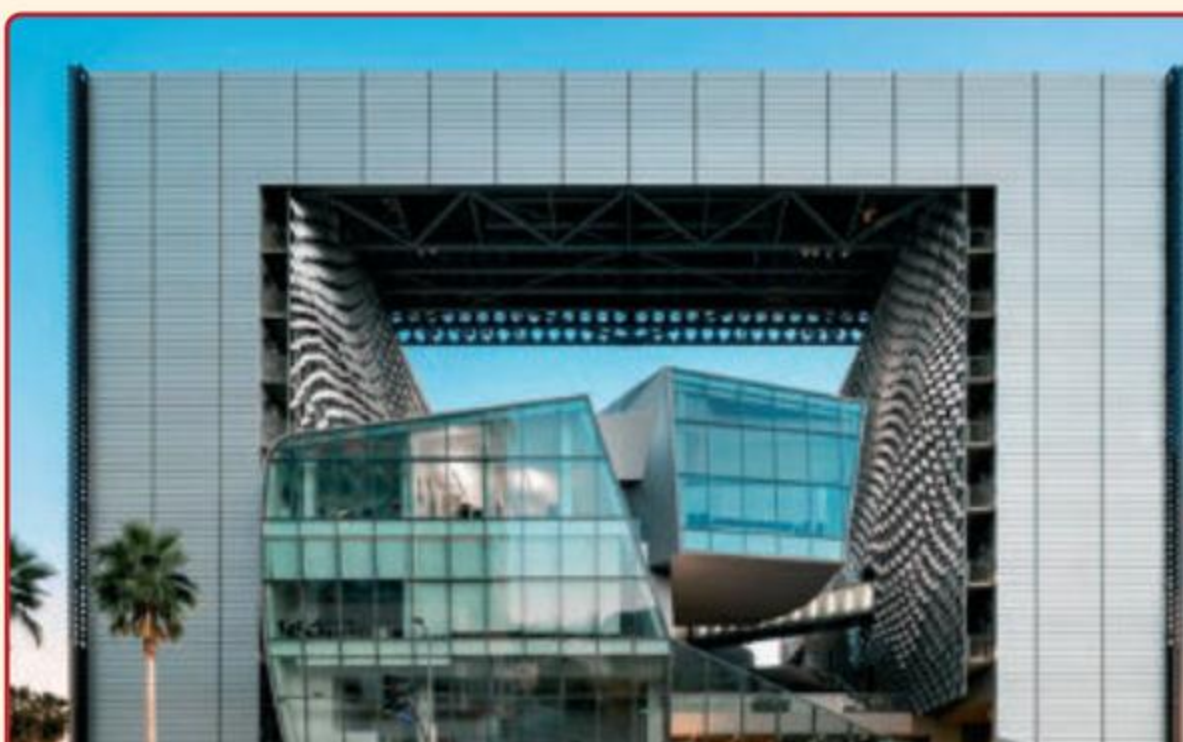
Pracę można wzbogacić przez zaprezentowanie otoczenia budowli – roślin i obiektów małej architektury, a także sylwetek ludzi czy zwierząt. Do ich ukazania przydadzą się fragmenty zdjęć lub wycinki z gazet.

Thom Mayne [czyt.: tom mejn], Emerson College [czyt.: koledż] w Los Angeles [czyt.: los andżeles] w Stanach Zjednoczonych

Amerykański architekt od lat 70. XX w. prowadzi w Los Angeles studio projektowe. Zajmuje się głównie tworzeniem budowli użyteczności publicznej, siedzib instytucji i organizacji rządowych, zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie. Nadaje budynkom prostą, wyrazistą formę i stosuje wielką skalę. W uznaniu dla twórczości Mayne'a [czyt.: mejna] przyznano mu w 2005 r. Nagrodę Pritzkera [czyt.: prickera] – najważniejsze międzynarodowe odznaczenie w dziedzinie architektury.

Przyjrzyj się fotografiom budowli i zapoznaj z opisami jej fragmentów. Następnie odpowiedz na pytania.

Budowla jest przykładem miejskiej architektury użyteczności publicznej. To uczelnia – wydział filmu i telewizji – połączona z domem studenckim, czyli kampus uniwersytecki. Obiekt wyróżnia się z otoczenia: jest rozpoznawalnym punktem przy słynnym Bulwarze Zachodzącego Słońca, głównym szlaku komunikacyjnym miasta.

Charakterystyczny dla budowli jest podział na dwie części. Zewnętrzną stanowi prosta, geometryczna bryła zbliżona kształtem do sześciangu. Tworzy ona ramę dla części środkowej o bardziej urozmaiconych, asymetrycznych i miękkich kształtach. Monumentalna konstrukcja osłania wewnętrzny budynek, wzniesiony w ludzkiej skali.

W wewnętrznej części obiektu mieszczą się pracownie, biura i sale wykładowe. Natomiast zewnętrzna, siedmipiętrowa część gmachu jest przeznaczona na mieszkania dla studentów. Architekt stworzył otwartą, kameralną przestrzeń wspólną w środku kampusu, co upodabnia budowlę do małego miasta z placem w centrum.

Konstrukcję obiektu wykonano ze stali i betonu. Ażurowe aluminiowe osłony przeciwsłoneczne zapewniają ochronę w gorącym klimacie. Małe płyty użyte jako okładzina elewacji zmniejszają wrażenie monumentalizmu i jednolitości, sprawiają, że bryła wydaje się lżejsza. Przeszklenia fasady wewnętrznej części zapewniają dostęp światła i czynią budynek bardziej przyjaznym dla użytkowników.

Przyglądam się...

1. Jakie wrażenie wywołuje w Tobie budowla? Czy warto byłoby się w niej uczyć i mieszkać?
2. Czy obiekt wydaje się uporządkowany, czy pełny niepokoju? Jak można określić jego kompozycję?
3. Wskaż wejścia do budynku. Czy zauważasz inne elementy: okna, przejścia, stelaże, urządzenia i instalacje?
4. Czy dostrzegasz elementy dekoracyjne? O czym to świadczy?
5. Jak zastosowane materiały wpływają na kolorystykę budowli?
6. W jaki sposób zmienia się wygląd budynku pod wpływem promieni słonecznych?

Ćwiczenia

1. Zaprojektuj dom Twoich marzeń. Możesz go namalować albo narysować. Najpierw zaplanuj, w jakim otoczeniu będzie wzniesiony budynek i jakiej będzie wielkości. Następnie zastanów się, gdzie umieścisz wejście, okna, balkony i tarasy oraz ile pomieszczeń powinno się w nim znajdować. Dodawaj kolejne elementy stopniowo, od największych i najbardziej ogólnych aż do detali. Swoją pracę możesz uzupełnić fragmentami fotografii i ilustracji z gazet.
2. Przygotuj plan okolicy, w której mieszkasz. Zaznacz na nim drogę z domu do szkoły. Narysuj mijane przez Ciebie na co dzień domy, sklepy, boiska, place zabaw i parki. Oznacz je kolorami zróżnicowanymi ze względu na przeznaczenie budowli. Dołącz do pracy legendę objaśniającą klucz kolorystyczny.
3. Przyjrzyj się projektowi amerykańskiego portu kosmicznego. Zwróć uwagę na poszczególne elementy budowli. Następnie narysuj stację na obcej planecie, do której będą latać statki startujące z takiego portu na Ziemi. Ustal, czy stacja docelowa będzie zwartą, pojedynczą bryłą, czy skomplikowaną konstrukcją.

Co będzie potrzebne?

duży arkusz brystolu,
ołówki, kredki,
flamastry, farby,
wycinki z gazet,
zdjęcia, pędzle,
nożyczki, klej

duży arkusz brystolu,
ołówki, kredki,
flamastry

duży arkusz brystolu,
ołówki, kredki,
flamastry

Norman Foster, projekt
portu kosmicznego
w Nowym Meksyku
w Stanach Zjednoczonych,
XXI w.

Czy już wiesz?

- Architektura jest dziedziną, w której dziełami są różnorodne obiekty budowlane, projektowane z uwzględnieniem ich przeznaczenia oraz otoczenia.
- Podstawowymi środkami wyrazu w architekturze są bryła i kształt, skala i proporcje oraz kompozycja i plan, a także elementy: ściany, wejścia, okna, zdobienia.
- Urbanistyka zajmuje się planowaniem przestrzennym miast i osiedli.
- Współczesna architektura powstaje przy użyciu nowoczesnych technologii i komputerów. Charakteryzuje się różnorodnymi – zarówno tradycyjnymi, jak i zaskakującymi – kształtami oraz materiałami.
- Wyróżniamy m.in.: architekturę mieszkaniową, reprezentacyjną, użyteczności publicznej, komunikacyjną, sakralną, przemysłową, obronną oraz architekturę krajobrazu i wnętrza.

■ Ikony sztuki – architektura

Jules Hardouin-Mansart [czyt.: żil arduę mansar], **pałac w Wersalu, XVII–XVIII w.**

Budowla stała się wzorcem dla europejskiej architektury reprezentacyjnej, pałacowej i była wielokrotnie naśladowana. Rezydencja królewska oddziałuje wielkim rozmiarem i spokojnym, uporządkowanym rytmem wszystkich elementów: okien, kolumn, balustrad, podziałów ścian oraz dekoracji w formie posągów i płaskorzeźb. Tak zaprojektowany budynek ma odzwierciedlać potęgę, godność i dostojeństwo władcy.

Santiago Calatrava [czyt.: kalatrawa], **Pawilon Quadracci** [czyt.: kładraczi] **w Muzeum Sztuki w Milwaukee** [czyt.: milłoki] **w Stanach Zjednoczonych, XXI w.**

W dzisiejszych czasach architekci intensywnie poszukują nowych dróg rozwoju dziedziny – nowych technologii i rozwiązań konstrukcyjnych, które wcześniej nie kojarzyły się z budowlami użyteczności publicznej czy mieszkalnymi. Hiszpański architekt inspirował się szkieletami zwierząt, ich lekką, ażurową, ale wytrzymałą strukturą. Projektuje obiekty podobne do nich, wyglądające jak rzeźby. Zamiast tradycyjnej, zwartej bryły tworzy budynki z systemem stelaży stosowanym np. w mostach.

Frank O. Gehry, Muzeum Kultury Popularnej w Seattle [czyt.: sijatl] **w Stanach Zjednoczonych, XX w.**

Współczesne budowle czasem są podobne do zagadkowych obiektów, ponieważ nie można w nich wskazać znanych nam elementów: widocznych okien czy drzwi. Nie wiadomo, ile mają pięter i jaki jest porządek przestrzeni w ich wnętrzu. Dlatego bardziej kojarzą się z dziełami sztuki niż z obiektami użytkowymi, podporządkowanymi funkcji. Tak jest w przypadku projektów Franka O. Gehry'ego [czyt.: gerego], którego wyrazisty styl jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych na świecie. Często korzysta on z pofalowanych, barwionych metalowych blach, które wydają się otulać bryłę budowli, jak zwoje tkaniny.

Początki nowoczesnej architektury

II poł. XIX – początek XX w.

W XIX w. rozwinęły się przemysł i transport. W związku z tym powstały nowe typy budynków: wielkie hale fabryczne, mosty, dworce kolejowe i biurowce. Pojawiła się **architektura inżynierska**. Był to styl, w którym funkcja obiektu decydowała o jego formie. Projektowano gotowe, wytrzymałe elementy konstrukcji z żelaza, żeliwa lub stali, przeznaczone do połączenia na miejscu budowy. Dzięki temu budowle powstawały szybciej. W nowatorskich obiektach o przeszklonych elewacjach i dachach nie ukrywano poszczególnych części składowych: metalowych schodów, balustrad czy wind. Ograniczono dekoracje, zaczęto natomiast zwracać uwagę na wygodę pracy we wnętrzach i ich odpowiednie oświetlenie.

Najbardziej rozpoznawalnym nurtem zapoczątkującym nowoczesną architekturę jest **szkoła chicagowska** [czyt.: szikagowska]. Należący do niej architekci wzniesli pierwsze w dziejach wieżowce o żelaznym i stalowym szkielecie. Wszystkie ściany, drzwi i okna tych budowli mają jednakową wielkość, dostosowaną do wymagań użytkowników. O wyglądzie budynków decydowały ich kształt i podstawowe elementy konstrukcji. Dominują one nad dekoracją, którą umieszczano głównie w dolnej części, a czasem także na szczycie budowli.

John Root [czyt.: dżon rut], **Charles Bowler Atwood** [czyt.: czarlz bofler atłud], **Budynek Reliance** w **Chicago** [czyt.: rilajens w szikago] w Stanach Zjednoczonych, XIX w.

Richard Turner [czyt.: riczard terner], **palmiarnia w Kew** [czyt.: kju] w Wielkiej Brytanii, XIX w.

Ćwiczenie

Stwórz samodzielnie lub wspólnie z innymi osobami z klasy makietę wymyślonego wieżowca. Do jej wykonania wykorzystaj tekturowe pudełka i papierowe opakowania. Możesz je połączyć za pomocą kleju lub taśmy klejącej. Gotową bryłę warto pomalować, np. na biało, aby lepiej się prezentowała jako całość. Wybrane napisy i ilustracje na pudełkach można zostawić niepomalowane dla urozmaicenia powierzchni.

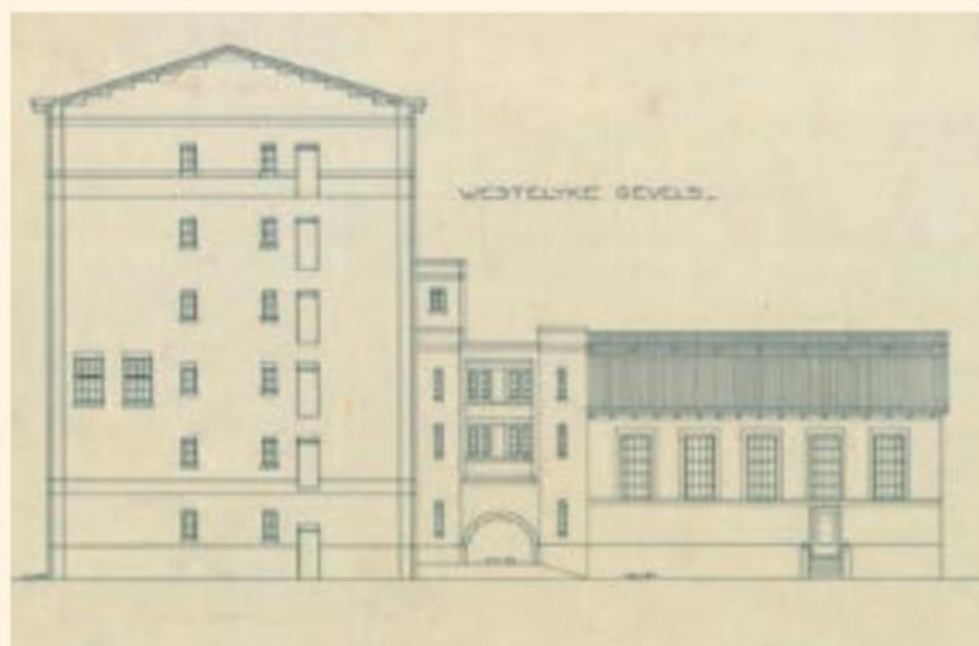
Gustaw Eiffel [czyt.: efel], **wieża Eiffla** [czyt.: ajfla] w **Paryżu**, XIX w.

Nowoczesna architektura w Muzeum Architektury, Designu i Kultury Cyfrowej w Rotterdamie

Muzeum otwarto wraz z Holenderskim Instytutem Architektury w 1988 r. Historia kolekcji sięga jednak dawniejszych czasów. Holenderska Fundacja Muzeum Architektury zaczęła gromadzić projekty i plany budowli w końcu XIX w. W gmachu znajduje się kilkaset kolekcji szkiców, projektów, planów i makiet poświęconych twórcom, organizacjom lub szkołom architektury. Muzeum udostępnia swoją kolekcję na stronie internetowej. Oferuje także aplikację pomocną podczas zwiedzania holenderskich miast, m.in. Rotterdamu, Amsterdamu czy Hagi. Dzięki niej wybrane miejsca można oglądać na obrazie z kamery smartfona. Widok uzupełniają opisy ważnych dzieł architektury oraz informacje o zniszczonych lub planowanych w danej lokalizacji budynkach.

Model siedziby domu mody w Utrechcie, XX w.

Dokumentacja architektoniczna młyna ryżowego (fragment), XX w.

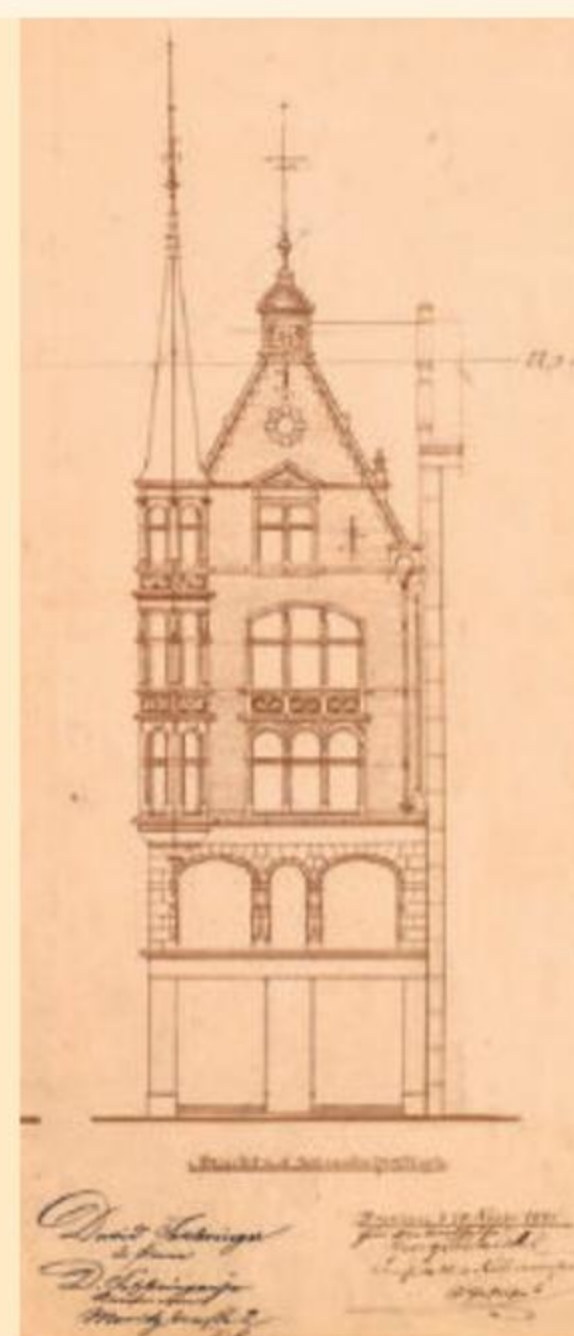
Makieta osiedla bloków mieszkaniowych w Amsterdamie, XX w.

W Polsce

Muzeum Architektury we Wrocławiu

To jedno z pierwszych na świecie muzeów poświęconych architekturze – powstało ono w 1965 r. Wówczas jego głównym zadaniem była ochrona budynków, które przetrwały II wojnę światową, a także dokumentacja powojennej odbudowy miasta. Jeden z zabytków, które udało się w tym czasie uratować – klasztor bernardynów z XVI w. – to siedziba muzeum. W ciągu lat charakter jego kolekcji zmienił się z lokalnego na ogólnopolski. Ważną częścią zbiorów stały się szkice, projekty, plany i modele nowoczesnej architektury z całego kraju, od okresu międzywojennego do czasów współczesnych. Dzisiaj w zbiorach muzealnych znajduje się kilkadziesiąt tysięcy projektów architektonicznych, które można przeglądać na stronie internetowej instytucji. W budynkach muzeum odbywają się wystawy zarówno dzieł architektonicznych, jak i prac innych dziedzin.

Dokumentacja architektoniczna Domu Handlowego Schlesingera [czyt.: szlesingera] we Wrocławiu (fragment), XX w.

Sztuka użytkowa

■ Czym jest sztuka użytkowa?

Sztuka użytkowa obejmuje projektowanie i wprowadzanie do produkcji wszelkich przedmiotów codziennego użytku: mebli, lamp, tkanin, naczyń, opakowań, sprzętu i maszyn, np. samochodów. Na określenie sztuki użytkowej często używa się wyrazu **design** [czyt.: dizajn], oznaczającego w języku angielskim projekt, lub jego polszczonej wersji: dizajn. Designerzy [czyt.: dizajnerzy], czyli projektanci, dużą wagę przywiązują do funkcjonalności obiektu, czyli dbają o to, by jego forma odpowiadała przeznaczeniu. Starają się również, aby stosowane materiały i kształty były przyjazne człowiekowi. Dzieła tej dziedziny powstają zatem w celach praktycznych, ale ponadto mają być estetyczne, ciekawe.

O tym się dowiesz

- Czym jest sztuka użytkowa?
- Jakie są środki wyrazu sztuki użytkowej?
- Jak rozwija się ta dziedzina współcześnie?
- Jakie są etapy tworzenia dzieł sztuki użytkowej?

Pierwszy aparat z filmem fotograficznym w rolce

→ 1888 r.

Składany aparat kieszonkowy

→ 1903 r.

Lustrzanka analogowa z filmem fotograficznym w rolce

→ 1962 r.

Pierwszy aparat do wykonywania fotografii na metalowych płytach

→ 1839 r.

Wygląd przedmiotów codziennego użytku cały czas się zmienia. W ciągu wieków były one udoskonalane w miarę wprowadzania nowych technologii i odkrywania nieznanych wcześniej tworzyw. Ich formy i dekoracje ulegały przemianom również ze względu na zmiany stylów w sztuce, odzwierciedlających upodobania odbiorców w kolejnych epokach. Dziś, kiedy oglądamy przedmioty, możemy określić czas ich powstania m.in. na podstawie kształtu, tworzywa, zastosowanych rozwiązań technicznych i rodzaju zdobień.

Aparat małoobrazkowy produkcji polskiej

→ 1962 r.

O wyglądzie dzieł sztuki użytkowej decydują **funkcja i ergonomia** projektu, czyli dopasowanie go do cech fizycznych i psychicznych człowieka, aby mógł on jak najwygodniej korzystać z danego przedmiotu. Od tych czynników uzależnione są **kształt i tworzywo**. Jego rodzaj – np. porcelana, szkło, plastik, metal, drewno – wiąże się z **fakturą** przedmiotu. Odpowiedni materiał jest wybierany na początku projektowania, ponieważ wpływa na formę obiektu oraz sposób jego produkcji. Do przeznaczenia przedmiotu dostosowane są również jego **proporcje i skala** (wielkość). W postrzeganiu danego obiektu duże znaczenie, oprócz kształtu i wygody użycia, ma **kolor**. Podczas doboru barw projektanci biorą pod uwagę ich symbolikę i oddziaływanie na samopoczucie człowieka, inspirowaną się też naturą lub sztuką.

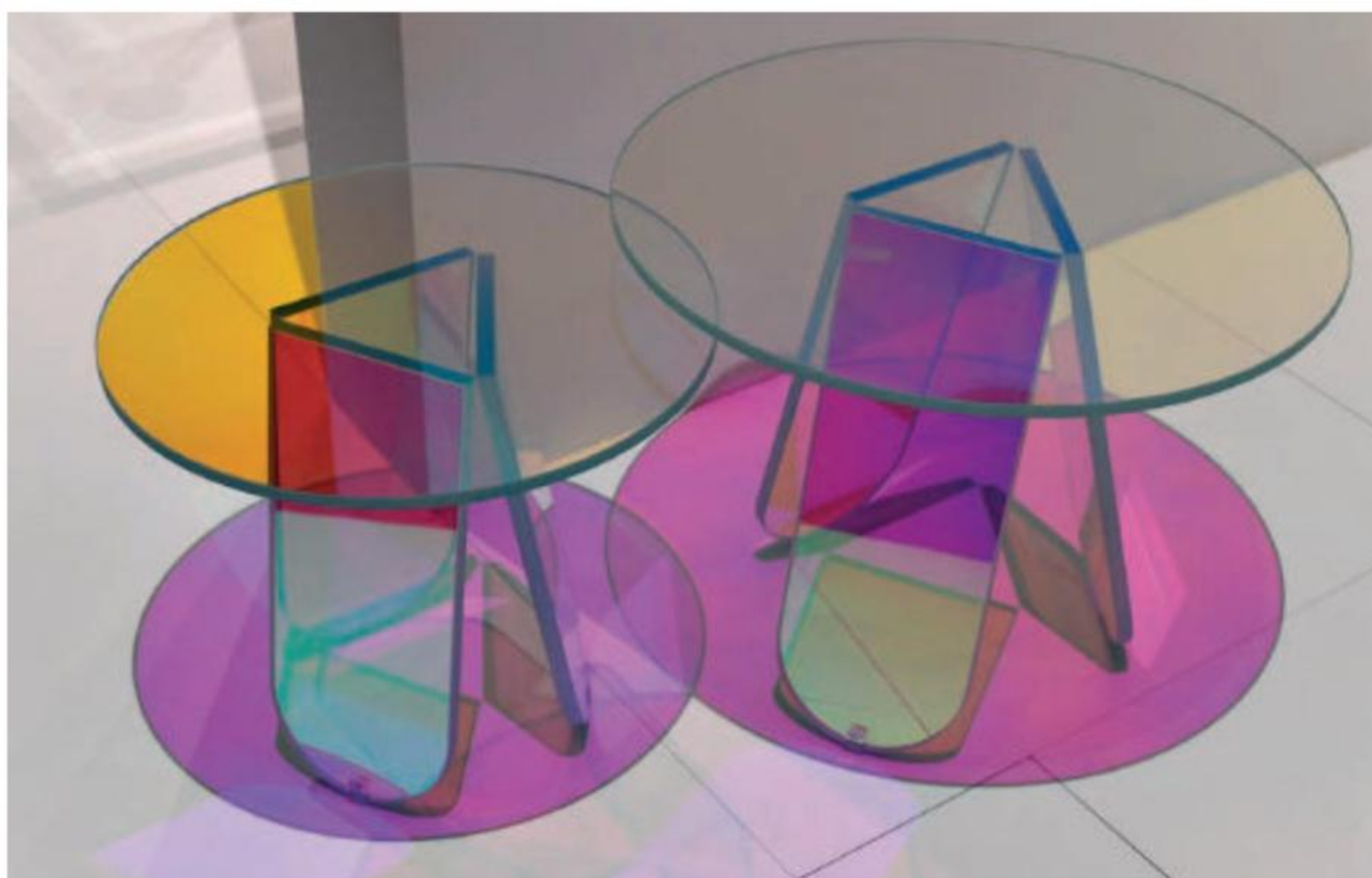

Zbigniew Horbowy, wazony, XX w.

Oskar Zieta, stołki *Plopp*, XXI w.

Stołki wykonano w nowatorski sposób, w technice dmuchania metalu. Dzięki temu są jednocześnie wytrzymałe i niezbyt ciężkie, mają ponadto ciekawą, nierówną fakturę. W zależności od potrzeb użytkownicy mogą wybrać rozmiar i kolor.

Patricia Urquiola [czyt.: patricja urkiola], stoliki *Shimmer* [czyt.: szimer], XXI w.

Niewielkie stoliki kawowe powstały z plastiku. Są dzięki temu lekkie, łatwo je przestawiać. Ponadto barwne, przezroczyste tworzywo jest bardzo dekoracyjne – w zależności od światła stoliki mieniają się i rzucają kolorowe cienie. Wprowadzają do wnętrza radosny nastrój.

Przedmioty codziennego użytku wytwarzano już od początków ludzkości, ale projektowanie rozumiane jako sztuka narodziło się we Włoszech w epoce renesansu, ok. XV–XVI w. Wówczas konstruowanie przedmiotu zaczęto poprzedzać rysunkiem projektowym. Przez wieki sztuka użytkowa funkcjonowała jako **rzemiosło artystyczne**. Rzemieślnicy – m.in. złotnicy, kowale, ceramicy i stolarze – w swoich warsztatach projektowali i samodzielnie wykonywali przedmioty na indywidualne zamówienia. To odróżnia rzemiosło artystyczne od współczesnego designu. W tej dziedzinie sztuki obiekty najpierw są projektowane przez artystów, a później wytwarzane w fabrykach, zarówno na masową skalę, jak i w krótkich seriach. Projektowanie przedmiotów do takiej produkcji określa się również terminem **wzornictwo przemysłowe**.

Benjamin Berendt I, figurka strusia, Muzeum Narodowe w Gdańsku, XVIII w.

Figurka jest popisem kunsztu rzemieślnika, który w srebrnej oprawie umieścił strusie jajo.

Ozdoba z grobowca faraona Tutanchamona

W starożytnym Egipcie wielu rzemieślników zajmowało się wyłącznie wykonywaniem przedmiotów codziennego użytku dla faraona. Szczególnie kosztowne ozdoby tworzone z myślą o wyposażeniu grobowca władcy.

- złoto, emalia, kamienie szlachetne
- Muzeum Egipskie w Kairze
- XIV w. p.n.e.

Rzemieślnik maluje szczegóły wzoru na porcelanie, XXI w.

Współcześnie tradycje rzemieślniczej pracy nie zanikły. Przykładowo, w fabrykach i zakładach produkujących masowo określone przedmioty zatrudnieni są specjaliści od ręcznego dekorowania naczyń, haftowania ubrań czy wyszywania obić mebli.

Współcześnie projektowanie funkcjonuje jako potężna dziedzina łącząca sztukę i przemysł. Obok przykładów wzornictwa tańszego, powszechnie dostępnego, istnieją produkty luksusowe. Obecnie ponownie zyskuje popularność rzemieślnicza, własnoręczna praca artystów. Codziennością designerów jest współpraca z naukowcami i producentami w wieloosobowych zespołach projektowych. Wspólnie starają się oni odpowiedzieć na potrzeby odbiorców, dbając jednocześnie o środowisko, np. przez powtórne użycie materiałów.

Philippe Starck [czyt.: filip stark], wyciskarka do cytryn **Juicy Salif** [czyt.: džusi salif], XX w. – przykład powszechnie dostępnego przedmiotu

Władysław Wołkowski, fotel z kolekcji *Ślimaki*, Muzeum Twórczości Władysława Wołkowskiego Miejskiego Ośrodka Kultury w Olkuszu, XX w.

AZE design, sofa *AYU*, XXI w.

Polscy projektanci czasem wracają do tradycyjnego tworzywa rzemieślników sztuki ludowej, czyli wikliny. Stosują ją jednak w nowoczesny sposób, do konstruowania zaskakujących form. Władysława Wołkowskiego – w uznaniu dla jego umiejętności i oryginalnych pomysłów – nazwano Michałem Aniołem wikliny.

Sztuka wokół nas

Moda jest jedną z najważniejszych i największych dziedzin designu. Jej historia sięgająca starożytności odzwierciedla zmieniające się wzorce piękna kobiecego i męskiego, warunki społeczne, a także rozwój rzemiosła. Współcześnie, jak od wieków, możemy dzięki ubraniom zaznaczyć, kim jesteśmy i jakie są nasze upodobania. Mamy możliwość wybierać zarówno produkty tańsze, jak i droższe – projektanci oferują nam duży wybór. Kreatorzy mody inspirują się sztuką i modą wybranych dekad XX w. oraz strojami z poprzednich epok. Najbardziej niezwykle, oryginalne ubiory traktowane są jak dzieła sztuki i prezentowane w muzeach.

Rei Kawakubo, strój z kolekcji *Krew i róże*, XXI w.

■ Etapy tworzenia dzieł sztuki użytkowej

W procesie tworzenia przedmiotu można wyróżnić kilka etapów. Podobnie jak w przypadku wszystkich dzieł sztuki, początkiem jest **idea**, czyli pomysł. Najpierw designer musi przemyśleć zastosowanie produktu, a także ustalić, czy jest na niego zapotrzebowanie oraz kim będzie jego użytkownik. Następnie przyjmuje się odpowiednią **strategię**. Poszukiwane są najlepsze materiały i technologie do stworzenia obiektu, dostosowuje się formę do funkcji przedmiotu oraz do technicznych możliwości jego wykonania. Kolejnym etapem jest **kreacja**, czyli tworzenie. Designer wykonuje wiele szkiców, posługuje się też rysunkiem technicznym i programami komputerowymi służącymi do projektowania i obliczeń. Finałem prac jest **wprowadzenie do produkcji**. To także czas na kampanię reklamową informującą odbiorców o nowym produkcie.

Ray i Charles Eames [czyt.: rej i czarlś ejms],
fotel *Lounge* [czyt.: lańdź], XX w.

Ideą zaprojektowania mebla było stworzenie jak najwygodniejszego fotela, który może stać się także leżanką po dołączeniu podnóżka. Tej koncepcji podporządkowano kształty, proporcje i wielkość przedmiotu, a także zastosowane materiały.

George [czyt.: dżordź] Nelson, sofa *Marshmallow*
[czyt.: marszmaloł], XX w.

Amerykański designer dążył do stworzenia mebla o zabawnej, wyrazistej formie. Dlatego pomysłowy wygląd oraz mocny kolor wydają się w obiekcie ważniejsze niż zapewnienie wygody wypoczynku. Natomiast ideą polskich projektantów ze studia Malafor było wykonanie mebla ekologicznego i przenośnego. Stąd projekt sofy z dmuchanych papierowych worków, przyjaznych środowisku oraz podlegających recyklingowi.

Malafor, sofa *Blow* [czyt.: bloł], XXI w.

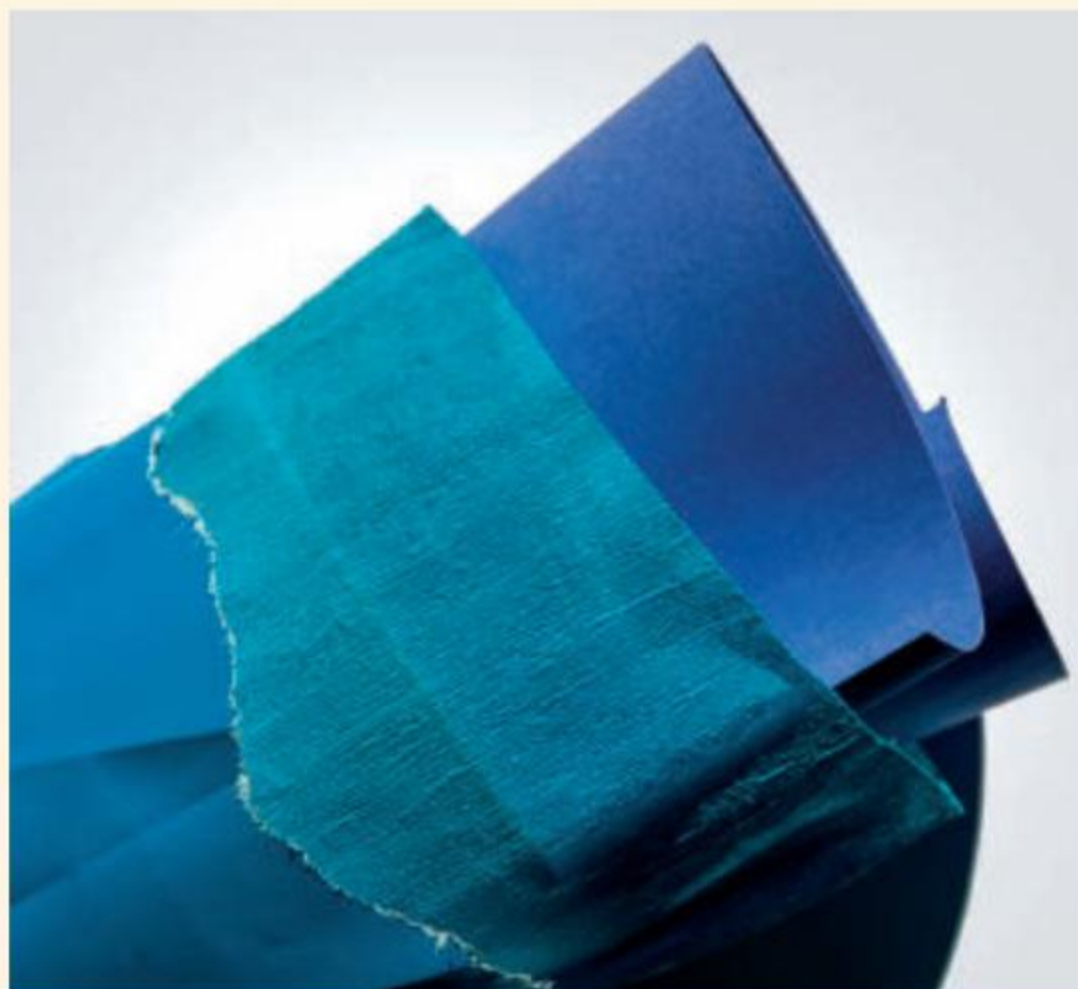
Stylowy abażur

Wyobraź sobie abażur do Twojego wymarzonego pokoju. Czy bryła tego przedmiotu jest zamknięta, czy ażurowa, jednorodna, czy złożona z różnych elementów? Z jakiego tworzywa został on wykonany? Jaką kolorystykę i fakturę ma jego powierzchnia? Pomyśl, w jaki sposób światło lampy z abażurem może wpływać na nastrój w pomieszczeniu.

Zaprojektuj abażur i zaplanuj kolejność działań. Następnie wykonaj przedmiot. Możesz skorzystać z podanych wskazówek.

Co będzie potrzebne?

blok rysunkowy lub techniczny, cienki papier, bibuła, tkanina, kolorowe folie, papierowe lub plastikowe opakowania, naczynia jednorazowe, nożyczki, klej, zszywacz

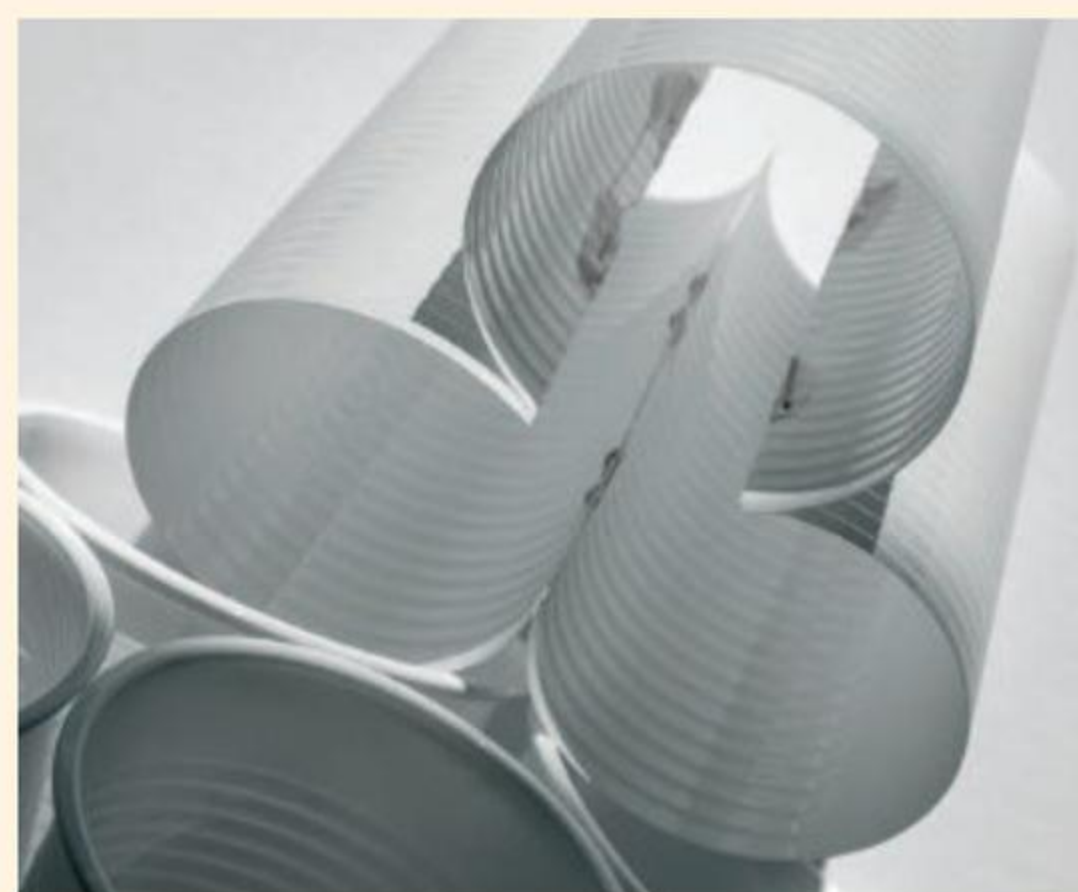
Abażur może powstać z jednego kawałka bibuły lub kilku jej warstw albo cienkiego bądź sztywnego papieru. Płaszczyzny wytnij nożyczkami albo wydrzyj, a następnie pozaginaj, pognieć bądź pofaluj. Krawędzie połącz klejem lub zszywaczem – w ten sposób nadasz całości trójwymiarowy kształt.

Wzmocnisz formę abażuru, jeśli przymocujesz elementy do sztywnej konstrukcji, np. z dwóch połączonych obręczy z grubego papieru lub zwiniętej bibuły.

Dla urozmaicenia powierzchni wykonaj w abażurze nacięcia i otwory albo połącz wiele kawałków papieru, bibuły, folii lub tkaniny o podobnych bądź różnych kształtach. Pamiętaj o doborze kolorystyki tworzyw.

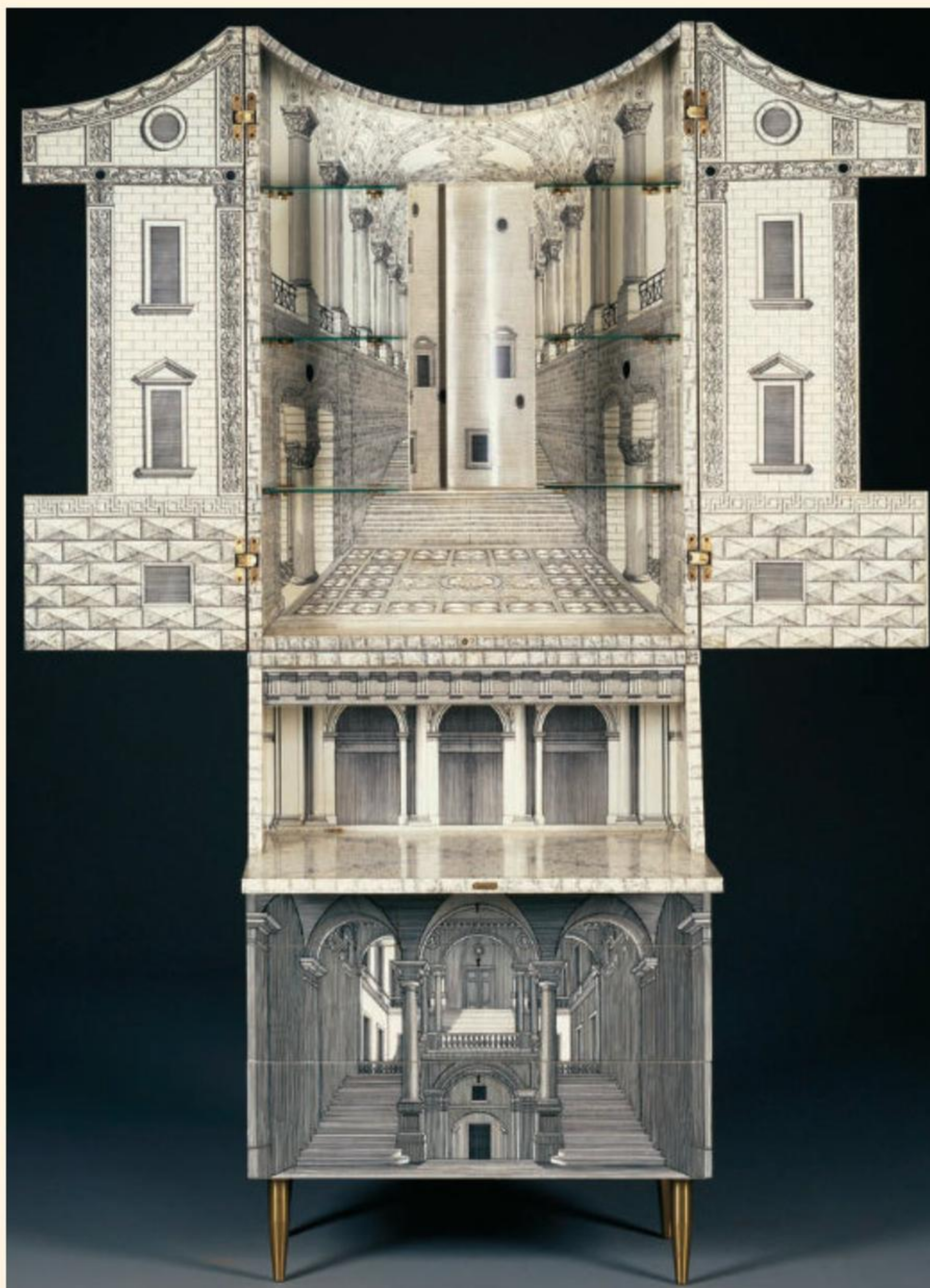

Do wykonania abażuru mogą posłużyć również gotowe elementy, np. papierowe albo plastikowe pojemniki czy opakowania. Użyj jednego lub kilku przedmiotów.

Piero Fornasetti, Gio [czyt.: dżjo] Ponti, sekretarzyk *Architektura*

Włoski projektant i ilustrator Piero Fornasetti był jednym z najbardziej pomysłowych designerów ubiegłego stulecia. Pozostawił po sobie ogromny dorobek. Wypracował rozpoznawalny, ozdobny styl. Z humorem używał rozmaitych motywów: detali architektonicznych, balonów, kwiatów, ptaków i motyli oraz wizerunków kobiecej twarzy. Dekoracje te umieszczał na stołach, krzesłach, szafkach, lampach, wazonach i talerzach.

Przyjrzyj się uważnie zaprezentowanemu na fotografii meblowi, zaprojektowanemu przez Fornasettiego ze współpracownikiem Gio Pontim. Zapoznaj się ze zbliżeniami fragmentów obiektu oraz ich opisami. Następnie odpowiedz na pytania.

- drewno, szkło, mosiądz
- 221 × 80 × 40,5 cm
- XX w.

Inspiracją dla dekoracji sekretarzyka były włoskie zabytkowe pałace. Detale autentycznych budowli zostały przetworzone i dostosowane do poszczególnych części mebla. Architektoniczny wzór nadrukowano na powierzchnię obiektu i polakierowano, by zapewnić mu trwałość i odporność na skutki użytkowania.

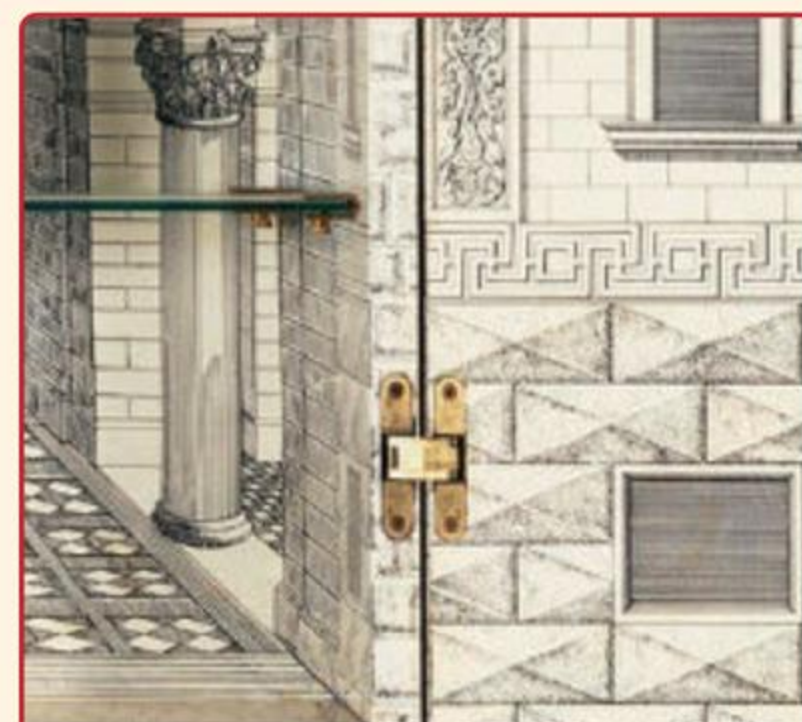
Kształty mebla są geometryczne, kanciaste. Ich prostota równoważy bogactwo i skomplikowanie wzoru, który pokrywa całą powierzchnię obiektu, zarówno na zewnątrz, jak i w środku. Graficzna dekoracja została stonowana przez ograniczenie kolorystyki do czerni i bieli.

Mebel łączy funkcje rozkładanego biurka, komody, barku i sekretarzyka. Jest zatem użytecznym elementem wyposażenia mieszkania. Wewnątrz można umieścić wiele przedmiotów, co umożliwiają pomysłowo zaprojektowane schowki, szuflady i półki. Wymiary obiektu są dostosowane do wielkości człowieka.

Przedmiot wykonano z drewna, co zapewnia mu solidność. Półki są szklane, dzięki czemu nie zaburzają widoku wzoru i wywołują wrażenie lekkości. Mosiężne nóżki mają elegancki połysk i stanowią akcent kolorystyczny. Faktura mebla jest gładka, śliska i połyskliwa.

Mebel o starannie wykończonych detalach powstał w wyniku połączenia metod pracy ręcznej, charakterystycznej dla rzemiosła artystycznego, i produkcji seryjnej. Sekretarzyk sprzedano w niewielu egzemplarzach, jako design unikatowy.

Przyglądam się...

1. Jakie wrażenia wywołuje w Tobie przedmiot? Czy wygodnie byłoby z niego korzystać?
2. Do jakiego wnętrza – według Ciebie – pasowałby mebel?
3. Wskaż i opisz detale wzoru. W jaki sposób projektant zastosował perspektywę?
4. Jak myślisz, dlaczego designer umieścił dekorację nie tylko na zewnątrz, lecz także w środku mebla?
5. Jakie przedmioty można by przechowywać w sekretarzyku?
6. Co upodabnia ten mebel do używanych przez Ciebie na co dzień, a co odróżnia go od znanych Ci przedmiotów?

Ćwiczenia

1. Przygotuj z plasteliny model naczynia, np. kubka, filiżanki lub dzbanka, o kształtach przypominających zwierzę albo roślinę. Na koniec za pomocą małych rysunków i opisów wykonaj instrukcję dla kogoś, kto chciałby zrobić taki sam przedmiot.
2. Wykonaj kilka projektów wzorów na tkaninę. Na kartkach narysuj i namaluj linie oraz punkty w wybranych układach. Możesz również naklejać kształty wycięte z papieru. Zastosuj rytm, dobierz także harmonijną lub kontrastową kolorystykę.
3. Przyjrzyj się zdjęciu odtwarzacza płyt winylowych. Zwróć uwagę na elementy przedmiotu. Jak wpływają one na sposób korzystania z urządzenia? Po przemyśleniu tych kwestii naszkicuj projekt przydatnego – Twoim zdaniem – sprzętu, np. głośnika do odtwarzania muzyki.

Co będzie potrzebne?

plastelina, kartka z bloku rysunkowego, ołówki, kredki, flamastry

kartki z bloku rysunkowego, kolorowy papier, ołówki, kredki, flamastry, farby, pędzle, nożyczki, klej

kartka z bloku rysunkowego, ołówki, kredki, flamastry

Dieter [czyt.: diter] Rams,
gramofon, XX w.

Czy już wiesz?

- Sztuka użytkowa obejmuje projektowanie i wprowadzanie do produkcji przedmiotów codziennego użytku, które są wymyślane przez artystów, a później wytwarzane w fabrykach.
- Na określenie sztuki użytkowej używa się wyrazu design, oznaczającego w języku angielskim projekt.
- Funkcjonalność przedmiotu polega na tym, że jego forma odpowiada przeznaczeniu.
- Ergonomia to dopasowanie projektu do cech psychicznych i fizycznych człowieka, aby mógł on jak najwygodniej korzystać z danego przedmiotu.
- Środki wyrazu sztuki użytkowej to kształt i tworzywo, które wpływa na fakturę przedmiotu. Do przeznaczenia obiektu dostosowane są jego proporcje i skala (wielkość). Dla postrzegania danego przedmiotu duże znaczenie ma kolor.
- Rzemiosło artystyczne obejmuje własnoręczną twórczość rzemieślników – m.in. złotników, kowali, ceramików i stolarzy – w ich warsztatach.
- Fabryczną produkcję przedmiotów na wielką skalę określa się jako wzornictwo przemysłowe.
- Etapami powstawania przedmiotu sztuki użytkowej są: idea, czyli pomysł, strategia stworzenia obiektu i dostosowania jego formy do funkcji oraz kreacja – przygotowanie projektu w formie szkiców i trójwymiarowych modeli. Finałem prac jest wprowadzenie przedmiotu do produkcji.

■ Ikony sztuki – sztuka użytkowa

Neony przy ulicy Kruczej w Warszawie, XX w.

Niektóre dzieła sztuki użytkowej trudno przyporządkować do określonego typu przedmiotów. Tak jest w przypadku neonów – konstrukcji ze świetlówek podobnych do lamp, jednak stosowanych jako dekoracja ścian budowli, przez co stają się elementem małej architektury. Neony mają też cechy trójwymiarowych obiektów zbliżonych do rzeźb. Przekazują również określone komunikaty jak plakat, jednak w odróżnieniu od niego bywają ruchome. Ta forma sztuki użytkowej była popularna w polskich miastach do lat 80. XX w. Obecnie tradycja jest odnawiana. Od kilku lat w Warszawie działa nawet Muzeum Neonów.

Krystyna Zgud-Strachocka, mozaika w holu kina „Kijów” w Krakowie, XX w.

Ścienna mozaika ceramiczna, pokrewna malarstwu, a czasem również płaskorzeźbie, zaliczana bywa także do architektury wnętrz i sztuki użytkowej, jako forma dekoracji otoczenia życia człowieka. Mozaiki, typowe dla budowli antycznych i średniowiecznych, były również przez wieki ozdobą pałacowych podłóg. W drugiej połowie XX w. stały się elementem zdobniczym w rodzimych budowlach użyteczności publicznej. Te zachowane do dziś stanowią poukrywane w przestrzeni miast zabytki. Warto udać się ich tropem, np. ceramicznym szlakiem regionu tarnowskiego.

Alicja Wyszogrodzka, tkanina dekoracyjna *Panny*, XX w.

W historii polskiego designu wyróżniają się projekty tkanin użytkowych, stosowanych jako materiał zarówno na zasłony czy obrusy, jak i na ubrania. Wzory na materiałach oddziaływały rytmem, wyrazistym konturem, uproszczonymi formami i nasyconymi barwami. Wprowadzały do wnętrza radosny nastrój i były wyrazem nowoczesności.

Secesyjne dzieła sztuki użytkowej

ok. 1895–1905 r.

Twórcy secesji zapoczątkowali nowoczesny sposób myślenia o przestrzeni życia człowieka. Sprzeciwili się zarówno stylom dawnych epok, jak i produkcji przemysłowej. Zakładali towarzystwa i warsztaty, aby współpracować z rzemieślnikami, którzy wykonywali przedmioty w tradycyjny sposób. Secesyjnym artystom zależało na tym, aby nastrój epoki i jej moda dostrzegalne były we wszystkich elementach dekoracyjnych i użytkowych, dlatego wnętrza i elewacje budynków w tym stylu planowano bardzo szczegółowo. Projektowaniem secesyjnych przedmiotów zajmowali się malarze i rzeźbiarze. Chętnie stosowali oni długie, wijące się linie i nieregularne kształty. Do popularnych motywów zdobniczych należały rośliny, owady, węże i ptaki, często o znaczeniu symbolicznym, zaczerpniętym z literatury. Oprócz giętkiej linii w dekoracjach pojawiała się geometria, a całość często była asymetryczna. Secesyjne dzieła sztuki użytkowej wykonane z kosztownych materiałów są bardzo dekoracyjne i mają ciekawe kształty – ich efektowna forma dominuje nad użytecznością.

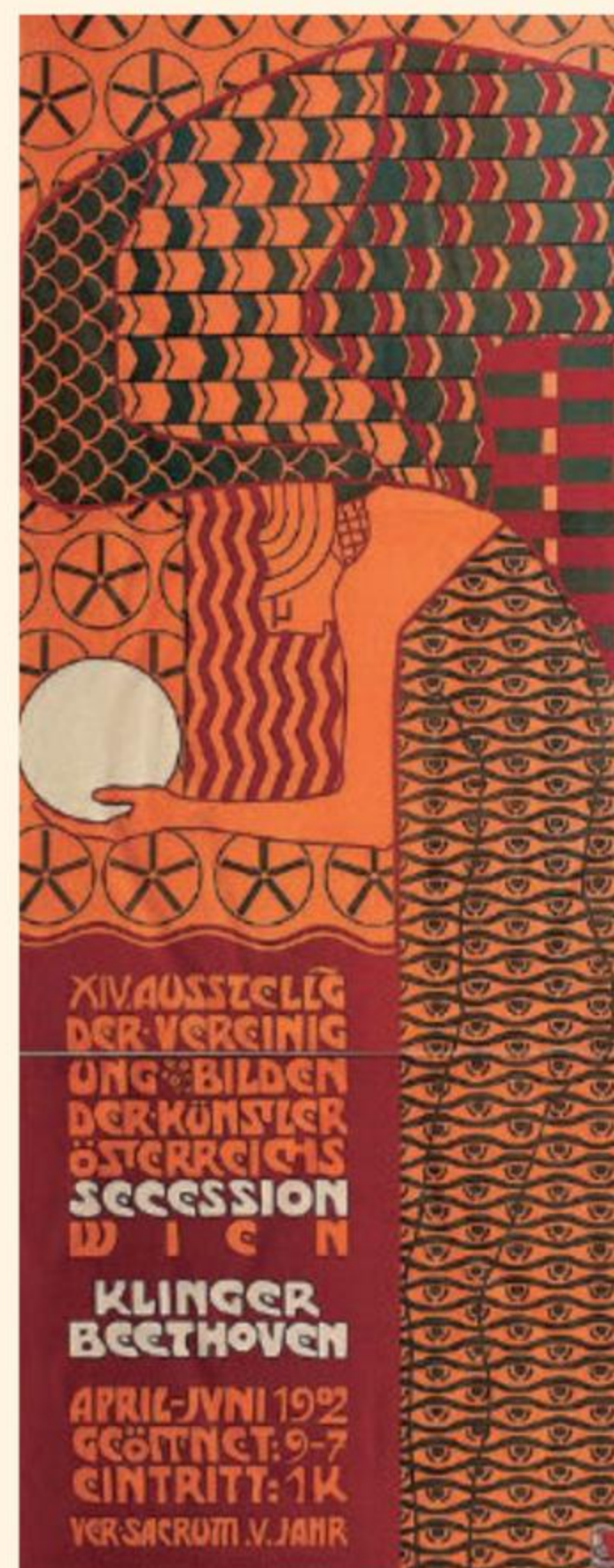
Albin Müller [czyt.: myla], samowar, XX w.

Alfons Mucha, wnętrze sklepu jubilerskiego Fouqueta [czyt.: fuketa] w Paryżu, XX w.

Ćwiczenie

Wykonaj projekt przedmiotu w stylu secesyjnym i zaprezentuj jego elementy. Na jednej kartce przedstaw kształt obiektu i kilka detali, np. uchwyt czy pokrywkę naczynia lub fragment dekoracji.

Alfred Roller, plakat 14. Wystawy Secesji Wiedeńskiej, XX w.

Secesyjne wzornictwo w Austriackim Muzeum Sztuk Stosowanych i Sztuki Współczesnej w Wiedniu

W 1871 r. oddano do użytku budynek, w którym Muzeum Sztuki i Przemysłu dzieliło wnętrza z Wiedeńską Szkołą Sztuk i Rzemiosł. Kiedy nowy styl zdobył szerokie uznanie, wielu artystów Stowarzyszenia Secesji Wiedeńskiej zatrudniono w muzeum oraz w szkole. Dzisiaj placówka gromadzi bogate zbiory sztuki użytkowej. Stała ekspozycja ukazuje źródła inspiracji twórców stylu secesyjnego i ich dorobek z różnych etapów rozwoju nurtu. W muzeum mieści się także archiwum Warsztatów Wiedeńskich, w których powstawały projektowane przez artystów przedmioty.

Pudełko z miedzi zdobionej emalią, XX w.

Wazony z opalizującego szkła, huta szkła Loetz-Witwe [czyt.: lec witfe], XX w.

W Polsce

Muzeum Mazowieckie w Płocku

Placówka – mieszcząca się w kamienicy z początku XX w. – bywa też nazywana Muzeum Secesji. Ekspozycje poświęcone temu nurtowi zajmują cztery piętra budynku. Wnętrza urządzono meblami i sprzętami z epoki tak, aby odzwierciedlały życie w tamtych czasach. Znajdują się tu m.in.: biblioteka, pokój stołowy i pokój dziecka. Secesyjne wytwory rzemiosła artystycznego pogrupowano według materiałów, z których zostały wykonane. Można więc oglądać kolekcję szkła, ceramiki oraz biżuterii, medalierstwa i wyrobów z metalu. Oprócz sztuki użytkowej w muzeum prezentowane są także projekty, rysunki, obrazy i rzeźby autorstwa polskich artystów tworzących na przełomie XIX i XX w.

Bracia Muller [czyt.: mjuler], wazon z barwionego szkła, XX w.

Ekologiczna sztuka użytkowa

Zapoznaj się z propozycjami prac z dziedziny designu, związanymi z wykorzystaniem w projektach zużytych produktów i surowców wtórnych. Dzięki podanym podpowiedziom samodzielnie lub wspólnie z koleżankami i kolegami z klasy wykonasz przydatne przedmioty, nadając nowe zastosowanie niepotrzebnym rzeczom.

Zaskakujące formy użytkowe można stworzyć przez połączenie nieużywanych mebli i urządzeń, pustych pojemników i rzeczy znalezionych, a także dzięki zastosowaniu materiałów odzyskanych z rozbiórki różnych przedmiotów.

Mebel do przechowywania

Wykonajcie mebel do przechowywania, który ustawicie w Waszej klasie. Zbierzcie szuflady, pudełka i pojemniki. Ułóżcie je na drugich, a następnie zwiążcie całość sznurem, elastyczną liną lub spiętymi ze sobą skórzanymi paskami. W ten sposób powstanie przydatny przedmiot przypominający dzieło sztuki.

Co będzie potrzebne?

szuflady, pudełka i pojemniki, sznur, elastyczna lina lub guma do skakania, skórzane paski z klamrami

Stolik na kółkach

Stwórzcie w kilkusobowych grupach niewielki stolik ze skrzynki. Ustawcie ją do góry dnem i przymocujcie do niej kółka. Następnie odwróćcie skrzynkę i zamontujcie na niej blat na zawiasach. Taki stolik po odchyleniu blatu może służyć także jako schowek.

Co będzie potrzebne?

drewniana skrzynka na jabłka lub plastikowa skrzynka na butelki, cztery kółka meblowe, wkręty, śrubokręt, kombinerki, płyta meblowa, zawiasy

Puf z tektury

Wykonajcie w małych zespołach puf z wielu warstw tektury. Z dużych, starych pudeł tekturowych wytnijcie kawałki tej samej wielkości w wybranym kształcie. Następnie ułóżcie je – posmarowane klejem – jeden na drugim i przyciśnijcie ciężkim przedmiotem. Powstały mebel będzie mocny, a jednocześnie lekki.

Co będzie potrzebne?

kartonowe pudła, nożyczki, nóż do tapet, klej uniwersalny

Frank O. Gehry, krzesło *Easy Edges* [czyt.: izi edżes], XX w. – mebel wytworzony z tektury

Tejo Remy [czyt.: tedžio remi], **obiekt *Nie da się schować pamięci do szuflady***, XX w. – komoda zmontowana z luźno poustawianych szuflad

Gumowy pasek

Zrób pasek z dętki rowerowej. Przetnij dętkę i wytnij z niej fragment o odpowiedniej szerokości i długości. Przełóż jeden z jego końców przez otwór w klamrze, złóż i zszyj za pomocą zszywacza lub igły i nitki. Na drugim końcu paska zrób dziurki. Pasek wykonany w ten sposób będzie mocny i oryginalny.

Zabawka dla psa

Wykorzystaj stare ubrania do wykonania zabawki dla psa. Potnij materiał na długie pasy, a następnie zbierz je razem, wyrównaj i z jednej strony zawiąż gruby węzeł. Swobodnie wiszące wstęgi pogrupuj w trzy wiązki. Zapleć je jak warkocz i zwiąż na końcu.

Makotka

Wykonaj dekoracyjną makatkę, którą można powiesić na ścianie. Wytnij dużo pasek z tkanin o różnych kolorach, fakturach i grubościach. Splataj je lub wiąż sznurkiem i nićmi, tak aby barwy i powierzchnie łączyły się albo kontrastowały ze sobą. W ten sposób z resztek materiałów powstanie niepowtarzalna ozdoba.

Miękki naszyjnik

Stwórz materiałowy naszyjnik. Kawałki tkanin o różnych kształtach i kolorach możesz rozciąć i nawlec na sznurek, przywiązać do niego lub splatać, tak aby razem tworzyły interesujący układ. Na jednym końcu sznurka przymocuj guzik, a na drugim zrób pętelkę – w ten sposób powstanie zapięcie. Barwy i faktury takiej niezwyklej, miękkiej biżuterii można dopasować do stroju.

Stroik na święta

Wykonaj ozdobny wieniec do powieszenia na drzwiach. Z różnych tkanin wytnij kształty o podobnej wielkości. Na środku każdego z nich zrób małe nacięcie. Długi odcinek drutu złóż na pół i skręć, a następnie wygnij w kształt obręczy. Na tak powstałą konstrukcję nawlec kawałki tkanin. Kolorowy okrąg może być dekoracją drzwi np. podczas świąt.

Co będzie potrzebne?

dętka rowerowa, sprzączka lub klamra ze starego paska, nożyczki, zszywacz biurowy lub igła i nitka

Co będzie potrzebne?

stare ubrania, nożyczki

Co będzie potrzebne?

stare ubrania, kawałki tkanin, sznurek, nożyczki, igła i nitka

Co będzie potrzebne?

niewielkie kawałki tkanin, guzik, sznurek, nożyczki

Co będzie potrzebne?

kawałki tkanin, nożyczki, miękki drut w gumowej otulinie

Dekoracja ze ścinków tkanin

Elvis i Kresse Wesling [czyt.: elwis i kresse łesling], **torba**, XXI w. – przedmiot uszyty z fragmentów węża strażackiego i jutowego worka na kawę

Biżuteria wykonana z metalu, szkła i tkaniny

Polskie zabytki z przełomu XIX i XX w.

W większości miast i miejscowości zachowały się budowle z przełomu wieków XIX i XX. To najczęściej domy, kamienice, budynki fabryczne i urzędowe oraz dworce. Dziś przywraca się im dawną świetność dzięki renowacjom i modernizacjom. W efekcie zabytkowe obiekty zyskują nowe elementy i funkcje.

Dowiedz się, jakie ciekawe historyczne budowle znajdują się niedaleko Twojego miejsca zamieszkania lub w okolicy, do której planujesz się wybrać.

1 Stary Browar w Poznaniu

Historia obiektu sięga połowy XIX w. Pierwotnie w budowni tej mieścił się browar – czyli wytwórnia piwa – należący do rodziny Huggerów. Był to jeden z największych zakładów przemysłowych w Poznaniu. Jego urządzenia napędzała – nowoczesna na owe czasy – maszyna parowa. Dzisiaj w Starym Browarze mieszczą się sklepy, hotel, klub muzyczny i kino. Ponadto we wnętrzach hotelu oraz w centrum handlowym, zaprojektowanym przez Ryszarda Kaję, można oglądać kolekcję dzieł sztuki współczesnej. Prezentowane są tam prace m.in. Alessandro Mendiniego, Igora Mitoraja i Piotra Ukleńskiego.

Igor Mitoraj, *Blask Księżycy*, XX w.

2 Zespół fabryk Karola Scheiblera [czyt.: szajblera] w Łodzi

W XIX w. Łódź stała się ważnym ośrodkiem przemysłu włókienniczego. Duży wpływ na rozwój miasta mieli przemysłowcy, m.in. Karol Scheibler. To do niego należał zespół fabryk w Księżym Młynie – wówczas jeden z największych i najnowocześniejszych w Europie. Wśród tamtejszych budynków wyróżniają się: przedziałnia o rekordowej długości 207 m, sklep, remiza strażacka, szkoła i szpital. Dziś w pałacu Karola Scheiblera działa Muzeum Kinematografii, w secesyjnej rezydencji Księża Młyn mieści się oddział łódzkiego Muzeum Sztuki, w przedziałni zaś utworzono lokale mieszkalne i hotelowe.

3 Budynek PAST w Warszawie

Najstarszy polski wieżowiec ma 8 pięter i mierzy 51 m wysokości. Powstał w 1908 r. i był wtedy najwyższym budynkiem w Europie Wschodniej. Autorzy projektu to Izaak Gustaw Clason [czyt.: klason] i Bronisław Brochwicz-Rogoyski [czyt.: rogojski]. Budowla przypomina wieżę gotyckiego zamku, ma jednak secesyjne wnętrza i nowoczesną, żelbetową konstrukcję, omurowaną cementowymi cegłami. Pierwotnie wysokościowiec należał do szwedzkiego przedsiębiorstwa telefonicznego Cedergerren. W 1922 r. przejęła go Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, od której wywodzi się potoczna nazwa gmachu – PAST-a. W czasie II wojny światowej powstańcy warszawscy odbili obiekt z rąk niemieckich żołnierzy, co upamiętnia umieszczony na szczycie budynku znak Polski Walczącej. W każdą rocznicę tego wydarzenia można odwiedzić taras widokowy na ostatnim piętrze wieżowca.

4 Dworzec Główny we Wrocławiu

Dworzec powstał w latach 1855–1857 i był wtedy największym tego rodzaju budynkiem w Europie. Miał halę peronową o konstrukcji stalowej i częściowo przeszklonym dachu. Przed gmachem znajdował się ogród, a po obu stronach wejścia – telefon i telegraf. Wewnątrz mieściły się biura, restauracja i cztery poczekalnie, w tym także specjalna – z osobnym korytarzem – dla członków pruskiej rodziny królewskiej. Na terenie obiektu znajdowały się także mieszkania zawiadowców, dyrektora kolei i właściciela dworcowej restauracji. Dworzec rozbudowano na początku XX w. W wystroju budynku pojawiły się wówczas elementy w stylu secesyjnym.

5 Pałac Sztuki w Krakowie

Secesyjny budynek z 1901 r., zaprojektowany przez Franciszka Mączyńskiego, jest siedzibą Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych i mieści sale wystawowe. Projektowaniem oraz wykonaniem dekoracji budowli zajmowali się krakowscy malarze i rzeźbiarze. Dookoła elewacji biegnie złożony fryz autorstwa Jacka Malczewskiego ozdobiony płaskorzeźbami. W zagłębieniach elewacji umieszczono popiersia Stanisława Wyspiańskiego i Jana Matejki. Główne wejście do gmachu ma formę kamiennego portalu z kolumnami. W jego górnej części znajduje się rzeźbiona głowa boga Apolla – mitycznego opiekuna sztuki. Krakowski Pałac Sztuki bywa porównywany z Budynkiem Secesji w Wiedniu.

Słowniczek plastyczny

A **Abstrakcjonizm** – nurt w sztuce XX w., w którym artyści nie dążą do ukazania elementów znanych z rzeczywistości, lecz koncentrują się na pracy nad samym układem kształtów, linii, plam barwnych i faktur w dziele, mającym odzwierciedlać ich emocje i oddziaływać na wyobraźnię widza. Kompozycje te mogą przyjmować kształty miękkie, podobne do form żywych organizmów, lub geometryczne.

Akcent plastyczny – główny, wyróżniający się element kompozycji plastycznej, np. postać, przedmiot lub jaskrawa plama.

Akwaforta – technika graficzna polegająca na uzyskaniu odbitki ze specjalnie przygotowanej metalowej płyty. Artysta wykonuje np. rylcem lub igłą rysunek na tej płycie, a następnie zanurza ją w kwasie. Akwaforta to również odbitka otrzymana tą techniką.

Architektura – sztuka projektowania obiektów budowlanych, w której stanowią one dzieła. Forma i rozmiary tych obiektów są odpowiednie dla ich funkcji, dopasowane do rozmiarów ludzkiej sylwetki i warunków panujących w danym miejscu. Podstawowe środki wyrazu w architekturze to: bryła, kompozycja, skala i proporcje oraz materiał.

Architektura komunikacyjna – obiekty budowlane, których funkcja polega na dostosowaniu otoczenia do transportu i podróżowania. Zaliczamy do niej m.in.: drogi, kanały, mosty, dworce kolejowe, stacje metra, lotniska i porty.

Architektura krajobrazu – sztuka projektowania otoczenia człowieka polegająca na kształtowaniu terenu w skali całego krajobrazu lub otoczenia budynków wraz ze zbiornikami wodnymi i roślinnością.

Architektura miejska – obiekty budowlane położone w obrębie miast, dopasowane kształtem do układu ulic oraz dostosowane do potrzeb osób przebywających w miastach.

Architektura mieszkaniowa – obiekty budowlane przystosowane do codziennego życia ludzi, zapewniające bezpieczeństwo i wygodę, zarówno w czasie pracy, jak i wypoczynku.

Architektura obronna – obiekty budowlane oraz ich zespoły, których zadaniem jest ochrona przed niebezpieczeństwem ludności i jej siedzib.

Architektura ogrodowa – obiekty budowlane o funkcji wypoczynkowej, związane z użytkowaniem ogrodów, m.in. letnie pawilony, oranżerie, cieplarnie, altany, fontanny, baseny.

Architektura przemysłowa – obiekty budowlane, a także ich zespoły, o przeznaczeniu związanym z produkcją fabryczną. Znajdują się w nich maszyny i urządzenia techniczne.

Architektura reprezentacyjna – obiekty budowlane, w których mieszczą się urzędy państwowe lub instytucje ważne dla danej społeczności. Do tego typu architektury zaliczamy też siedziby władców i arystokracji: pałace i dwory. Bryła i elementy dekoracyjne podkreślają znaczenie takich obiektów oraz odnoszą się do tradycji i kultury danego państwa.

Architektura sakralna – obiekty budowlane związane z kultem religijnym, dostosowane do odprawiania obrzędów i obchodzenia uroczystości religijnych.

Architektura użyteczności publicznej – obiekty budowlane, z których mogą korzystać wszyscy przedstawiciele danej społeczności, m.in. szkoły, domy kultury, kina, szpitale, hale sportowe, kawiarnie.

Architektura wnętrz – sztuka projektowania wnętrza budynku, czyli opracowania użytecznego i wygodnego układu pomieszczeń oraz mebli, a także estetycznego dobrania elementów dekoracyjnych i kolorystyki.

Arcydzieło – wybitne, znakomite dzieło.

Asamblaż – trójwymiarowa kompozycja powstała dzięki połączeniu różnorodnych elementów, m.in. przedmiotów codziennego użytku oraz dzieł plastycznych.

Autoportret – portret artysty wykonany przez niego samego.

B **Barwa** – cecha wyróżniająca daną powierzchnię ze względu na właściwości materiału lub nałożonej farby, którą można dostrzec tylko w formie wrażenia wzrokowego, odbieranego jako kolor.

Barwy ciepłe – kolory: czerwony, pomarańczowy, żółty i ich odcienie.

Barwy czyste – wszystkie kolory podstawowe i pochodne.

Barwy dopełniające – pary kontrastujących ze sobą barw podstawowych i pochodnych, leżących po przeciwnych stronach na kole barw.

Barwy pochodne – barwy, które powstają ze zmieszania barw podstawowych w różnych proporcjach. Są to kolory: pomarańczowy, fioletowy, zielony oraz ich odcienie.

Barwy podstawowe – barwy, których nie można uzyskać ze zmieszania jakichkolwiek innych barw. Są to kolory: żółty, czerwony i niebieski.

Barwy zimne – kolory: zielony, niebieski, fioletowy i ich odcienie.

Barwy złamane – kolory, które uzyskuje się ze zmieszania barw czystych z jedną barwą dopełniającą lub z wieloma barwami tego typu.

Billboard – tablica reklamowa dużych rozmiarów, umieszczana najczęściej przy drogach i na elewacjach budynków.

Bryła – trójwymiarowy kształt, który można oglądać z wielu stron.

C **Cokół** – podstawa pomnika lub najniższy, położony nad ziemią wąski pas na elewacji budynku.

D **Design** – sztuka projektowania przedmiotów użytkowych o wysokich walorach estetycznych, także przeznaczonych do produkcji masowej.

Domena publiczna – zbiór utworów, których reprodukcje i kopie mogą powstawać bez zgody właściciela, jednak z zachowaniem zasad prawa cytatu. Są one intelektualną własnością wszystkich ludzi.

Druk płaski – technika odbijania pracy z farby drukarskiej nałożonej na gładką powierzchnię.

Druk wklęsły – technika odbijania pracy z farby drukarskiej, która zatrzymała się w rowkach matrycy.

Druk wypukły – technika odbijania pracy z wypukłych części matrycy pokrytych farbą drukarską.

Drzeworyt – technika graficzna, w której odbitkę uzyskuje się z rysunku wyrzeźbionego na drewnianej płycie (matrycy). Drzeworyt to także odbitka wykonana w tej technice.

Dzieło sztuki – wyjątkowy, niepowtarzalny efekt ludzkiej twórczości, postrzegany przez znawców sztuki jako piękny, dobrze wykonany i zaskakujący.

E **Ekslibris** – znak umieszczany na wewnętrznej stronie okładki książki informujący, kto jest jej właścicielem.

Eksponat – dzieło sztuki lub inny przedmiot stworzony przez człowieka albo obiekt pochodzenia naturalnego prezentowane w muzeum.

Ekspozycja – zbiór dzieł sztuki i zabytków na wystawie w muzeum lub galerii sztuki.

Ergonomia – dziedzina wiedzy o dostosowaniu elementów otoczenia człowieka do ludzkich cech fizycznych i psychicznych w celu zapewnienia mu wygodnego korzystania z tych elementów.

F **Faktura** – powierzchnia dzieła sztuki lub przedmiotu wynikająca z użytego materiału i techniki wykonania.

Falszyfikat – praca powstała wskutek naśladowania dzieła sztuki określonego artysty lub okresu przez twórcę, który ukrywa swoje autorstwo i podszywa się pod autora oryginału. Wykonanie falszyfikatu często jest powodowane chęcią zysku ze sprzedaży go jako oryginalnego dzieła.

Farby wodne – farby, które zawierają klej i są rozcieńczane wodą. Należą do nich m.in. akwarele, tempery i farby plakatowe oraz akrylowe.

Fasada – zewnętrzna, główna ściana budynku, na ogół wyróżniająca się bogatą dekoracją rzeźbiarską.

Fiksatywa – płyn służący do utrwalania prac wykonanych pastelami, ołówkiem, kredką lub węglem.

Film – dziedzina twórczości obejmująca ruchome obrazy z dźwiękiem przedstawiające fikcyjne lub prawdziwe wydarzenia nagrane kamerą.

Forma – zewnętrzny wygląd przedmiotów i dzieł sztuki, a także całokształt elementów abecadła plastycznego zastosowanych w dziele sztuki.

Forma przestrzenna – trójwymiarowa kompozycja, która składa się z połączonych elementów wykonanych z jednego tworzywa lub kilku materiałów.

Fotografia – dziedzina twórczości obejmująca obrazy utrwalone na papierze lub w pamięci komputera. Posługuje się takimi środkami plastycznymi, jak: kompozycja, barwa, perspektywa, światłocień. W fotografii można wyróżnić zdjęcia artystyczne i użytkowe. Do ich wykonania używa się aparatu fotograficznego.

Fotografik – osoba o odpowiednim wykształceniu i przygotowaniu, zajmująca się fotografią artystyczną.

Fotokolaż – kolaż, w którym przeważa fotografia.

Frotaż – technika plastyczna polegająca na pocieraniu ołówkiem lub innym narzędziem plastycznym papieru położonego na wybrany przedmiot. W ten sposób na arkuszu pojawia się wzór utworzony przez fakturę tego przedmiotu.

Funkcja – inaczej: przeznaczenie dzieł architektury i sztuki użytkowej, wynikające z celu ich zaprojektowania.

G **Galeria** – miejsce, w którym prezentuje się i sprzedaje dzieła sztuki.

Gama barwna (kolorystyczna) – nieprzypadkowe, harmonijne zestawienie plam barwnych. Gama może być zimna, ciepła, szeroka, wąska lub monochromatyczna.

Gipsoryt – technika graficzna, w której odbitkę otrzymuje się z rysunku wrytego w płycie (matrycy) gipsowej. Gipsoryt to również odbitka wykonana w tej technice.

Głowa – w rzeźbie: trójwymiarowy portret ukazujący modela od szyi w górę.

Grafika – dziedzina sztuk plastycznych polegająca na odbijaniu, głównie na papierze, rysunku wrytego w gumowej, drewnianej lub metalowej matrycy albo naniesionego na gładką płaszczyznę.

Grafika cyfrowa – sztuka projektowania elementów graficznych za pomocą cyfrowych narzędzi dostępnych w komputerowych programach graficznych. Narzędzia te, często naśladujące tradycyjne narzędzia plastyczne, umożliwiają tworzenie linii, plam i obróbkę fotografii na ekranie komputera. W zależności od przeznaczenia grafikę cyfrową można wydrukować lub pozostawić w formie wyświetlanej na ekranie.

Grafika rastrowa – grafika komputerowa, w której obraz składa się z pikseli. Jakość grafiki rastrowej zależy od liczby pikseli na jej obszarze – im jest ich więcej, tym lepsza jakość powstałego obrazu.

Grafika trójwymiarowa – grafika cyfrowa oparta na bryłach składających się z punktów, krawędzi i ścian umieszczonych w trójwymiarowej przestrzeni wirtualnej. Kształt brył można zmieniać przez przesuwanie punktów w trzech kierunkach: wysokości, długości i szerokości.

Grafika użytkowa – sztuka projektowania znaków, symboli i obrazów, służących przekazaniu określonych komunikatów. Obejmuje m.in. plakaty, reklamy, ilustracje książkowe.

Grafika warsztatowa – sztuka ręcznego wykonywania matryc i odbitek za pomocą narzędzi, materiałów i technik drukarskich.

Grafika wektorowa – grafika komputerowa oparta na płaskich kształtach składających się z punktów (węzłów), linii i płaszczyzn wypełnionych kolorem. Kształty te można dowolnie zmieniać. W grafice wektorowej obraz nie składa się z pikseli, a wszystkie jego cechy wynikają z geometrii.

I **Impast** – technika polegająca na nakładaniu farby, czasem z domieszką piasku, gipsu lub kleju, przy pomocy pędzla lub szpachli. Grube warstwy farby z widocznym śladem narzędzia są elementem faktury dzieła malarskiego.

Impresjonizm – kierunek w sztuce, głównie w malarstwie, przedstawiający widoki natury, sceny z życia miast i portrety. Cechuje go ukazanie za pomocą dynamicznych układów plam barwnych chwilowych wrażeń wzrokowych oraz wpływu oświetlenia na zmianę wyglądu przedmiotów. Zapoczątkowany w drugiej poł. XIX w. przez grupę francuskich artystów sprzeciwiających się malarstwu historycznemu i symbolicznemu. Nazwa kierunku pochodzi od tytułu obrazu Claude'a Moneta *Impresja. Wschód słońca*.

Instalacja – trójwymiarowa kompozycja skonstruowana i umieszczona przez artystę w określonej przestrzeni. Łączy elementy plastyczne ze zwykłymi przedmiotami oraz fragmentami obiektów i tworzyw. Często towarzyszą jej nagrania audiowizualne i efekty świetlne.

K **Karykatura** – sposób przedstawienia postaci polegający na uwydatnieniu jej charakterystycznych cech, często przez zmianę proporcji sylwetki i twarzy.

Kolaż – technika polegająca na tworzeniu kompozycji przez przyklejanie do podłoża różnych materiałów – tradycyjnie papieru – często w połączeniu z elementami rysunku i malarstwa.

Kolor lokalny – barwa naturalna dla danej powierzchni lub przedmiotu.

Komiks – sztuka opowiadania historii za pomocą obrazków umieszczonych w kadrach, z narracją w ramkach oraz dialogami zapisanymi w dymkach.

Kompozycja – zaplanowany układ elementów plastycznych na płaszczyźnie lub w przestrzeni, mający wywoływać określone wrażenia i spełniać założone przez artystę funkcje.

Kompozycja asymetryczna – układ, w którym prawa i lewa strona płaszczyzny obrazu znacznie się od siebie różnią, a większość ważnych dla kompozycji elementów znajduje się po jednej stronie.

Kompozycja centralna – układ, który skupia uwagę widza na środku płaszczyzny dzieła, gdzie umieszczony jest główny, wyróżniający się element, np. postać, przedmiot lub jaskrawa plama.

Kompozycja dynamiczna – układ, który wywołuje złudzenie ruchu, zwykle dzięki zastosowaniu wielu elementów, ukośnych układów, ostrych krawędzi, poszarpanych plam oraz krętych lub krzywych linii. Kompozycja dynamiczna najczęściej odznacza się silnymi kontrastami form i barw.

Kompozycja otwarta – układ elementów, który sprawia wrażenie, jakby nie kończył się na płaszczyźnie obrazu, lecz rozciągał poza nią.

Kompozycja rytmiczna – układ, który ukazuje wiele takich samych lub podobnych elementów, ułożonych w regularnych odstępach.

Kompozycja statyczna – układ elementów, których wielkości i barwy wzajemnie się równoważą, najczęściej oparty na kierunkach pionowych i poziomych.

Kompozycja symetryczna – układ, w którym elementy rozmieszczone na prawej połowie płaszczyzny obrazu są podobne do form na lewej stronie pod względem wielkości i barwy.

Kompozycja ukośna – układ elementów w dziele, w którym dominują linie ukośne, akcentowane np. za pomocą kształtów obiektów, koloru lub światłocienia.

Kompozycja zamknięta – układ, w którym wszystkie elementy widoczne są w całości i tworzą grupę wyodrębnioną z tła.

Komputerowy program graficzny – aplikacja służąca do opracowywania projektów graficznych lub obróbki fotografii.

Konserwator – specjalista, który przywraca pierwotny wygląd dziełom sztuki i zabytkom oraz chroni je przed działaniem szkodliwych czynników zewnętrznych, m.in. nadmiernej wilgoci.

Konstrukcja – zespół podpór, na którym opiera się materiał rzeźby, elementy formy przestrzennej lub budowli.

Kontrast – w plastyce: różnica między zestawionymi ze sobą elementami, formami i plamami ukazanymi w dziele, dotycząca np. barwy, waleru, kształtu lub faktury.

Kontur – obrys przedmiotu na płaszczyźnie określający jego kształt.

Kopia – dokładne odtworzenie oryginalnego dzieła sztuki przez innego twórcę, który podpisał się własnym imieniem i nazwiskiem oraz podał autora pierwowzoru.

Kowalstwo – rzemiosło polegające na wykonywaniu wyrobów artystycznych i użytkowych z żelaza.

Kształt (forma) – zewnętrzny wygląd różnych przedmiotów.

Kurator wystaw – specjalista, który dobiera dzieła mające się pojawić na wystawie oraz decyduje o ich układzie i sposobie prezentacji.

Kustosz – specjalista, który sprawuje opiekę nad zbiorami muzealnymi.

L **Lawowanie** – technika rysowania i malowania rozwodnionym tuszem lub farbą.

Linia – ślad narzędzia plastycznego, np. ołówka, flamastra, kredki.

Linia horyzontu – pozioma linia znajdująca się na wysokości oczu patrzącego, wzdłuż której niebo wydaje się stykać z powierzchnią ziemi.

Linoryt – technika graficzna, która polega na uzyskaniu odbitki z rysunku wyciętego na płycie (matrycy) z linoleum. Linoryt to także odbitka wykonana tą techniką.

Liternictwo – dział grafiki obejmujący projektowanie liter i napisów.

Logo – graficzny znak rozpoznawczy instytucji i przedsiębiorstw.

M **Makieta** – w architekturze: model osiedla, domu lub innego obiektu budowlanego wykonany w małych rozmiarach z drewna, gipsu lub kartonu.

Malarstwo – dziedzina sztuk plastycznych, w której dziełami są obrazy. Najważniejszą rolę w malarstwie odgrywają plama barwna, kształt i kompozycja oraz technika wykonania.

Mała architektura – niewielkie budowle pełniące funkcje: religijną (kapliczki, krzyże), dekoracyjną (fontanny, obiekty ogrodowe), rekreacyjną (ławki i place zabaw).

Martwa natura – kompozycja z przedmiotów i elementów naturalnych (m.in. naczyń, owoców, kwiatów), zestawionych przez twórcę zgodnie z artystycznym zamysłem. Poszczególne elementy mają często znaczenie symboliczne.

Matryca – w grafice: podłoże, na którym wykonywana jest praca artysty grafika. Tak przygotowana matryca służy do tworzenia odbitek na papierze lub innym podłożu.

Medalierstwo – sztuka wykonywania medali, czyli małych, płaskich form rzeźbiarskich z metalu.

Miedzioryt – technika graficzna, w której otrzymuje się odbitki z rysunku wrytego na płycie (matrycy) miedzianej. Miedzioryt to również odbitka otrzymana tą techniką.

Modelunek światłocieniowy – wydobywanie kształtów i faktur powierzchni za pomocą światła i cienia w rysunku, obrazie lub grafice; także sposób, w jaki płaszczyzny oświetlone i zacienione stykają się ze sobą.

Monotypia – technika malarska zbliżona do grafiki. Polega na tym, że na metalowej lub szklanej płytce wykonuje się pojedynczy obraz za pomocą farby olejnej albo tłustej kredki. Następnie jest on odbijany na papierze.

Muzeum – miejsce, w którym są prezentowane szczególnie cenne, ważne lub ciekawe obiekty z różnych epok i dziedzin życia człowieka (np. dzieła sztuki, eksponaty naukowe, wynalazki techniki albo wytwory naturalne).

Ochrona wizerunku – prawo do nieudzielenia zgody na rozpowszechnianie zdjęcia lub nagrania, na których możliwe jest rozpoznanie danej osoby. Zgoda ta nie jest wymagana, jeśli osoba jest ukazana w małej skali w porównaniu do całego obrazu lub znajduje się w dużej grupie osób, albo jeżeli pełni funkcję publiczną – np. jest politykiem – i została uwieczniona w trakcie pełnienia obowiązków.

Oryginał – dzieło wykonane własnoręcznie przez artystę, najczęściej w jednym egzemplarzu, nierzadko też podpisane.

P **Pastele** – farby uformowane w pałeczki różnej twardości. Wyróżnia się pastele suche i pastele olejne.

Perspektywa – sposób ukazania głębi i przestrzeni na płaszczyźnie.

Perspektywa aksonometryczna – inaczej perspektywa równoległa; sposób przestrzennego pokazania brył, w którym linie równoległe nie zbiegają się, wykorzystywany głównie w rysunku technicznym i projektowaniu.

Perspektywa barwna – sposób oddania przestrzeni na płaszczyźnie przez wykorzystanie właściwości barw: pewne kolory sprawiają, że obiekty w nich ukazane wydają się bliższe patrzącego lub bardziej odległe od niego. W perspektywie barwnej stosuje się np. odcienie barw ciepłych na pierwszym planie, a zimnych w tle.

Perspektywa czołowa – ukazanie przestrzeni na płaszczyźnie dzięki wykreśleniu linii horyzontu i jednego punktu zbiegu, z jednym z boków przedmiotu umieszczonym na pierwszym planie, na wprost patrzącego.

Perspektywa krawędziowa (ukośna) – ukazanie przestrzeni na płaszczyźnie dzięki wykreśleniu linii horyzontu i punktów zbiegu, z jedną krawędzią przedmiotu umieszczoną na pierwszym planie.

Perspektywa kulisowa – rozmieszczenie obiektów na płaszczyźnie dzieła, w którym elementy dalsze są częściowo zakryte przez obiekty bliższe. Dzięki temu powstaje wrażenie przestrzeni.

Perspektywa pasowa – przedstawienie kolejnych planów przestrzennych w postaci wydzielonych poziomych pasów, na których umieszczone są elementy kompozycji. Pierwszy plan to zazwyczaj najniższy pas.

Perspektywa powietrzna – uzyskanie wrażenia przestrzeni na płaszczyźnie poprzez ukazanie elementów na pierwszym planie za pomocą wyrazistych barw i kształtów, a obiektów bardziej odległych z użyciem jaśniejszych plam barwnych o nieostrych krawędziach.

Perspektywa rzędowa – przedstawienie elementów na płaszczyźnie, w którym bardziej oddalone obiekty są umieszczone w rzędach nad znajdującymi się bliżej.

Perspektywa umowna – przedstawienie przestrzeni oraz trójwymiarowych obiektów w dziele malarskim lub rysunkowym według zasad wymyślonych przez artystę na potrzeby tego dzieła.

Perspektywa wykreślna – sposób oddania przestrzeni na płaszczyźnie za pomocą geometrii, stosowany przez architektów i projektantów sztuki użytkowej. Pozwala przedstawić bryły obiektów na podstawie rysunków technicznych i projektów.

Perspektywa z lotu ptaka – ukazanie przestrzeni na płaszczyźnie w widoku z góry, dzięki wykreśleniu linii horyzontu oraz jednego lub dwóch punktów zbiegu, często z dodatkowym punktem zbiegu linii pionowych, umieszczonym poniżej linii horyzontu.

Perspektywa zbieżna – ukazanie przestrzeni na płaszczyźnie dzięki wykreśleniu linii horyzontu i punktu zbiegu.

Perspektywa żabia – ukazanie przestrzeni na płaszczyźnie w widoku z dołu, dzięki wykreśleniu linii horyzontu oraz jednego lub dwóch punktów zbiegu, często z dodatkowym punktem zbiegu linii pionowych, umieszczonym powyżej linii horyzontu.

Pieta – dzieło rzeźbiarskie lub malarskie przedstawiające Matkę Boską opłakującą Jezusa, którego ciało spoczywa na jej kolanach.

Pigment – substancja barwiąca w postaci proszku, będąca składnikiem farb.

Piksel – w cyfrowej grafice rastrowej: podstawowy, stały, nieruchomy element obrazu, w formie płaskiej, kwadratowej plamy o ostrych krawędziach.

Piractwo – powszechne udostępnienie nielegalnej kopii produktu, np. filmu, utworu muzycznego lub aplikacji.

Plagiat – przypisanie sobie autorstwa całego utworu lub jego fragmentu, którego twórcą jest inna osoba.

Plakat – dzieło grafiki użytkowej, zwykle w formie przedstawienia składającego się z obrazów i napisów. Prace tego rodzaju pełnią

funkcje informacyjne i reklamowe. Twórcy plakatów posługują się prostymi kształtami, ciekawym liternictwem oraz żywą kolorystyką, aby zachęcić widza np. do obejrzenia filmu.

Plama – w plastyce: ślad pędzla lub innego narzędzia malarskiego wykonany na powierzchni płótna, deski, papieru lub innego podłoża.

Plan – w pracach plastycznych: miejsce zajmowane przez postacie i przedmioty, znajdujące się w określonej odległości od oka widza. Wyróżniamy plany: bliski, środkowy i daleki, często też mówimy o planie pierwszym i drugim.

Płaskie techniki graficzne – techniki odbijania na papierze rysunku naniesionego na gładką, metalową, szklaną lub kamienną powierzchnię, w których nie stosuje się stałej matrycy. W tych technikach liczba kopii jest ograniczona, a jakość poszczególnych odbitek znacznie się różni.

Płaskorzeźba (relief płaski) – kompozycja rzeźbiarska wykonana na płaszczyźnie z pozostawieniem w niej tła. Można ją oglądać wyłącznie z przodu.

Pomnik historii – miano nadawane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zabytkom wymagającym szczególnej ochrony.

Popiersie – w rzeźbie portretowej: ukazanie postaci od ramion w górę.

Porcelana – tworzywo używane do wyrobu naczyń i przedmiotów artystycznych. Technika wytwarzania porcelany, polegająca na wypalaniu form z gliny zmieszanej z pewną ilością sproszkowanych skał, jest znana w Europie od XVIII w.

Posąg – rzeźba wolno stojąca, zwykle przedstawiająca postać ludzką.

Prawo autorskie – prawo twórcy do wykonanego przez niego dzieła i rozpowszechniania informacji o autorstwie przez osoby korzystające z efektów pracy tego artysty.

Prawo cytatu – przepis, który pozwala na wykorzystanie we własnej pracy całości lub fragmentu powszechnie znanego utworu jako przykładu w celu jego omówienia, pod warunkiem podania informacji o autorstwie pracy i źródle jej pozyskania.

Proporcje – zależności między wymiarami danego obiektu lub dzieła sztuki, np. pomiędzy jego wysokością a szerokością albo pomiędzy wielkościami jego elementów składowych.

Punkt – najmniejszy ślad ołówka, flamastra, kredki lub innego narzędzia plastycznego.

Punkt zbiegu – punkt na linii horyzontu, do którego zbiegają się linie wyznaczone przez poziome krawędzie rysowanych w perspektywie przedmiotów.

R **Realizm** – tendencja w sztuce obejmująca dzieła wiernie ukazujące postacie, obiekty i krajobrazy znane z rzeczywistości.

Relief – rzeźba wykonana na płaskim podłożu, w którym wykonuje się tło kompozycji, najczęściej związana z architekturą.

Reprodukcja – fotografia dzieła sztuki powielana w dowolnej liczbie egzemplarzy.

Rylec – narzędzie o ostrym końcu używane m.in. przez grafików do wykonywania rysunku na twardym podłożu.

Rysunek – dziedzina sztuki, w której najważniejszą rolę odgrywają linia i punkt oraz walor i faktura.

Rysunek techniczny – rysunek o funkcji informacyjnej, w którym pokazuje się budowę obiektu, oznacza jego wymiary oraz technologię wykonania.

Rzemiosło artystyczne – dziedzina twórczości polegająca na ręcznym wytwarzaniu przedmiotów użytkowych odznaczających się dużą wartością estetyczną.

Rzeźba – dziedzina sztuk plastycznych, której dzieła są trójwymiarowe, czyli mają trzy wymiary: wysokość, szerokość i głębokość.

Rzeźba architektoniczna – rzeźba trwale połączona z budowlą, pełniąc również funkcję dekoracyjną, upamiętniającą i religijną; często jest to relief, rzadziej rzeźba pełna.

Rzeźba pełna – trójwymiarowa forma zamknięta, wypukła z każdej strony, najczęściej grupa postaci, posąg, popiersie lub głowa. Może mieć funkcję dekoracyjną, upamiętniającą i religijną, rzadziej architektoniczną.

Rzeźba religijna – rodzaj rzeźby przedstawiającej czczone bóstwo, świętego lub symbole związane z daną wiarą, często jest również rzeźbą upamiętniającą i architektoniczną.

Rzeźba upamiętniająca (pomnik) – rodzaj rzeźby stworzonej dla uczczenia osoby lub wydarzenia. Występuje m.in. w formie rzeźby pełnej (posąg), reliefu (tablica pamiątkowa), popiersia lub głowy.

Rzeźba wolno stojąca – trójwymiarowa forma, którą można oglądać z każdej strony.

S **Secesja** – kierunek w sztuce, głównie użytkowej, i architekturze wnętrz, odznaczający się płynną, wijącą się linią i bogactwem dekoracji wykorzystujących motywy roślinne. Styl rozwinął się na przełomie XIX i XX w. w Wiedniu.

Sgraffito – technika dekoracyjna malarstwa ściennego. Polega na pokrywaniu muru kilkoma warstwami barwnego tynku i zeskrobywaniu warstwy wierzchniej według wzoru.

Skala – umowny wzorzec, potrzebny, by pokazać w dziele sztuki lub rysunku technicznym czy projekcie obiekty zmniejszone w stosunku do rzeczywistości lub powiększone detale tych elementów. Skala 1:1 to naturalna wielkość danej postaci czy określonego przedmiotu.

Skansen – powszechnie przyjęta nazwa dla parku etnograficznego lub muzeum wsi, czyli muzeum na wolnym powietrzu, w którym gromadzone są zabytkowe obiekty wiejskiej architektury drewnianej lub murowanej, wraz z wyposażeniem – przykładami rzemiosła ludowego.

Studium z natury – samodzielna praca artystyczna albo rodzaj rysunku przygotowawczego, stosowanego w czasie powstawania dzieła sztuki, polegający na dokładnym przedstawieniu widoku obserwowanego obiektu. Można wyróżnić studium poszczególnych zagadnień plastycznych lub elementów, np. studium światłocienia, proporcji czy dłoni.

Styl – charakterystyczne cechy dzieł powstałych w podobnym czasie, często także w określonym regionie, które łączy podobna tematyka i sposób przedstawiania.

Symbolizm – kierunek w literaturze, muzyce i sztuce drugiej połowy XIX w., posługujący się symbolem jako podstawowym środkiem wyrazu. Malarstwo symboliczne przedstawia mitologiczne sceny i postacie o umownym znaczeniu.

Szkic – rysunek będący projektem pracy artystycznej lub rodzajem notatki twórcy. Może być także samodzielnym dziełem sztuki.

Sztuka – twórczość artystów polegająca na umiejętnym posługiwaniu się elementami języka plastyki oraz efekty tej działalności.

Sztuka użytkowa – dziedzina sztuki obejmująca projektowanie przedmiotów codziennego użytku.

Ś **Światłocień** – rozłożenie płaszczyzn światła i cienia w rysunku, obrazie, grafice lub fotografii.

T **Technika akrylowa** – technika malarska, w której używa się farb szybkoschnących i czasem rozcieńczonych wodą, a plamy są trwałe oraz prześwitujące lub kryjące.

Technika akwarelowa – technika malarska, w której używa się farb rozcieńczonych wodą, a plamy są najczęściej prześwitujące, rozmyte i delikatne.

Technika malarska – rodzaj użytej przez artystę farby (np. pastele, tempera, gwasz) i sposób wykonania pracy.

Technika mieszana – polega na łączeniu różnych technik malarskich i rysunkowych w jednej pracy.

Technika olejna – technika malarska, w której używa się farb zawierających olej lniany i rozcieńczonych terpentyną, a plamy są gęste i trwałe oraz wolno wysychają.

Technika pastelowa – technika malarska, w której używa się farb w postaci wałeczków uformowanych z pigmentów, kredy i spoiwa, a plamy mogą być zarówno prześwitujące, jak i kryjące. Wyróżnia się pastele suche i olejne.

Technika plakatowa – technika malarska, w której używa się farb rozcieńczonych niewielką ilością wody, a plamy są kryjące i szybko wysychają.

Technika temperowa – technika malarska, w której używa się rozcieńczonych wodą farb, a plamy są mocno kryjące i szybko wysychają.

Tonacja – wspólne zabarwienie lub temperatura barw, nadane powierzchniom o różnych kolorach przez odcień światła.

Tworzywo – materiał, którym posługuje się artysta, aby stworzyć dzieło.

U **Urbanistyka** – dział architektury zajmujący się zasadami planowania miast i osiedli.

W **Walor** – natężenie jasności danej barwy.

Własność intelektualna – wszystkie efekty ludzkiej pracy umysłowej – np. dzieła sztuki i filmy – które podlegają ochronie prawnej.

Wzornictwo przemysłowe – dziedzina sztuki zajmująca się projektowaniem wyrobów przeznaczonych do masowej produkcji.

Z **Zabytek** – budowla o wartości historycznej lub artystycznej, będąca źródłem wiedzy o epoce, w której powstała.

Znak plastyczny – uproszczony obraz przekazujący informację i przywołujący swoją formą określone skojarzenia.

Spis reprodukcji

Aertsen Pieter <i>Stragan</i>	55	Chardin Jean <i>Martwa natura z kotem i rybą</i>	49
Anderson Gary <i>znak recyklingu</i>	61	Chihuly Dale <i>Polyvitro Chandelier</i>	74
Andrieu Pierre <i>Głowa leżącego lwa</i>	43	Chodowiecki Daniel	
Arca Niccolò dell'		<i>ilustracja z Elementarza z obrazkami</i>	62
<i>Opłakiwanie zmarłego Chrystusa</i>	73	Cleve Joos van	
Atwood Charles Bowler		<i>Matka Boska z Dzieciątkiem i aniołami</i>	31
<i>Budynek Reliance w Chicago</i>	92	Constable John <i>Dom Willy'ego Lota</i>	48
Aulenti Gae <i>wnętrze Muzeum Orsay</i>	82	Corner James	
AZE design <i>sofa AYU</i>	97	<i>park High Line w Nowym Jorku</i>	82
Baron Bernard <i>grafika wg obrazu</i>		Dault Julia <i>Bez tytułu 33</i>	74
<i>Modne małżeństwo. Krótco po ślubie</i>	60	Degas Edgar	
Beksiński Zdzisław <i>AA78</i>	51	<i>Gwiazda</i>	57
Bellotto Bernardo <i>Wjazd Jerzego Ossolińskiego</i>		<i>Parada</i>	57
<i>do Rzymu w roku 1633</i>	46	<i>Śpiewaczka z rękawiczką</i>	16
Berendt Benjamin I <i>figurka strusia</i>	96	<i>Tancerka</i>	36
Bernini Gianlorenzo		Deybel Jan Zygmunt	
<i>Apollo i Dafne</i>	78–79	<i>pałac Branickich w Białymstoku</i>	83
<i>Mężczyźni z rodu Cornaro</i>	76	Doesburg Theo van <i>dom prywatny</i>	33
<i>plac św. Piotra w Rzymie</i>	29	Duchamp Marcel <i>Koło rowerowe</i>	8
Bieniasz Maciej <i>Skrzynka</i>	17	Duda-Gracz Jerzy <i>Babel II</i>	9
Boccioni Umberto		Dürer Albrecht <i>Boże Narodzenie</i>	66–67
<i>Jedyna forma ciągłości w przestrzeni</i>	76	Eames Ray i Charles <i>fotel Lounge</i>	98
<i>Ulica wchodzi do domu</i>	34	Eiffel Gustaw	
Borromini Francesco		<i>wieża Eiffla w Paryżu</i>	92
<i>galeria perspektywiczna</i>	28	Ernst Max <i>Dzień i noc</i>	51
Botero Fernando <i>Koń</i>	75	Estes Richard <i>Bar Baby Doll</i>	29
Bronzino Agnolo <i>Portret Eleonory Toledańskiej</i>		Fangor Wojciech <i>bez tytułu</i>	37
<i>z synem Giovannim</i>	45	Fornasetti Piero	
Bruegel Pieter starszy		<i>sekretarzyk Architektura</i>	100–101
<i>Strzelcy na śniegu</i>	25	Foster Norman <i>projekt portu kosmicznego</i>	
<i>Wieża Babel</i>	9	<i>w Nowym Meksyku</i>	90
Caillebotte Gustave		Francesca Piero della (przypisywany),	
<i>Paryska ulica w deszczową pogodę</i>	25	<i>Miasto idealne</i>	24
Calatrava Santiago <i>Pawilon Quadracci</i>		Freud Lucian Kai	64
<i>w Muzeum Sztuki w Milwaukee</i>	91	Friedrich Caspar David <i>Poranek w górach</i>	30
Caravaggio <i>Wieczera w Emaus</i>	14	Gauguin Paul	
Cézanne Paul <i>Góra św. Wiktorii</i>	31	<i>La orana Maria (Zdrowaś, Maryjo)</i>	52–53

Gehry O. Frank		
krzesło <i>Easy Edges</i>	106	
Muzeum Dizajnu Vitra w Weil nad Renem	83	
Muzeum Kultury Popularnej w Seattle	91	
Géricault Théodore		
sześć studiów do obrazu <i>Tratwa Meduzy</i>	39	
Gielniak Józef <i>Sanatorium IV</i>	62	
Giżka Sylwia		
logo CSW Znaki Czasu w Toruniu	61	
Goes Hugo van der		
<i>Matka Boska z Dzieciątkiem i świętymi</i>	43	
Gogh Vincent van		
list do Johna Petera Russella	42	
<i>Żniwa</i>	37	
Gris Juan Juan Legua	49	
Hadid Zaha		
stacja kolejki linowej w Innsbrucku	84	
Hainz Johann Georg <i>Gabinet osobliwości</i>	49	
Hardouin-Mansart Jules pałac w Wersalu	91	
Hepworth Barbara <i>Owal z dwiema formami</i>	75	
Hogarth William		
<i>Modne małżeństwo. Krótco po ślubie</i>	60	
Hooch Pieter de <i>Podwórze domu w Delft</i>	46	
Horbowy Zbigniew wazony	95	
Ingres Jean-Auguste-Dominique		
<i>Portret panny Caroline Rivière</i>	49	
Kawakubo Rei strój z kolekcji <i>Krew i róże</i>	97	
Kiefer Anselm <i>Książka</i>	44	
Klimt Gustav <i>Węże wodne II</i>	50	
Lilien Maurycy		
plakat <i>Tygodnika Ilustrowanego</i>	62	
Linneusz Karol <i>Systema Naturae</i>	60	
Lintula Kimmo		
kaplica Ciszy w Helsinkach	85	
Loewy Raymond projekt dla Volkswagena	43	
Lubieniecki Stanisław <i>Theatrum Cometicum</i>	71	
Mahdavi India wnętrze restauracji		
Germain de Thierry Costes w Paryżu	86	
Malafor sofa <i>Blow</i>	98	
Malczewski Jacek <i>Śmierć</i>	51	
Malewicz Kazimierz <i>Supremus nr 58</i>	55	
Mantegna Andrea		
<i>Opłakiwanie martwego Chrystusa</i>	26	
Marchi Virgilio		
projekt Palazzo Postelegrafico	33	
Masaccio <i>Święta Trójca</i>	24	
Masolino <i>Uczta Heroda</i>	23	
Matisse Henri		
<i>Portret Pani Matisse z zieloną pręgą</i>	17	
Mayne Thom		
Emerson College w Los Angeles		
w Stanach Zjednoczonych	88–89	
Mehoffer Józef projekt witraża		
do kaplicy zamkowej w Baranowie	57	
Menis Fernando		
Centrum Kulturalno-Kongresowe		
Jordanki w Toruniu	86	
Michał Anioł		
<i>Mojżesz</i>	4	
<i>Pieta</i>	7	
Mildner Paweł ilustracja z serii <i>Tik-tok</i>	61	
Miró Joan <i>Kobieta i ptak</i> w Barcelonie	75	
Misiak Marian plakat wystawy <i>Dzikie Pola.</i>		
<i>Historia awangardowego Wrocławia</i>	61	
Mitoraj Igor		
<i>Blask Księżycy</i>	108	
<i>Eros Bendato</i> w Krakowie	75	
Monet Claude <i>Aleja Montorgueil z flagami</i>	48	
Moore Henry <i>Leżąca postać</i>	81	
Morey Hal <i>Dworzec</i> w Nowym Yorku	17	
Mucha Alfons		
<i>Rowery „Perfecta”</i>	68–69	
wnętrze sklepu jubilerskiego Foqueta		
w Paryżu	104	
Muller bracia wazon	105	
Munch Edward <i>Melancholia</i>	51	
Müller Albin samowar	104	
Nelson George sofa <i>Marshmallow</i>	98	
O’Keeffe Georgia		
<i>Czerwonopomarańczowa kanna</i>	55	

Paléologue Jean de plakat firmy La Française	59	Suchanek Antoni <i>Połów</i>	48
Pągowski Andrzej plakat do przedstawienia <i>Mistrz i Małgorzata</i>	71	Summanen Mikko kaplica Cisy w Helsinkach	85
Peruzzi Baldassare projekt scenografii do komedii <i>La Calandria</i>	28	Szapocznikow Alina <i>Autoportret</i>	74
Picasso Pablo <i>Fabryka w Horta de Ebro</i>	34	Thoman Hans <i>Pokłon trzech króli</i>	81
Piranesi Giovanni Battista <i>Różne prace na temat architektury</i>	59	Tintoretto studium głowy posągu Juliusza Medyceusza	15
Ponti Gio sekretarz Architektura	100–101	Turner Richard palmiarnia w Kew	92
Pozzo Andrea iluzja kopuły w kościele św. Ignacego Loyoli w Rzymie	26	Uccello Paolo <i>Bitwa pod San Romano</i>	50
Puvis de Chavannes Pierre <i>Biedny rybak</i>	56	Urquiola Patricia stoliki <i>Shimmer</i>	95
Quarton Enguerrand <i>Pietà z Awinionu</i>	47	Vermeer Johannes <i>Alegoria malarstwa</i>	22
Rafaël <i>Madonna z Dzieciątkiem</i> <i>i Świętym Janem Chrzcicielem</i>	39	Vinci Leonardo da studium do <i>Pokłonu Trzech Króli</i>	23
szkic do obrazu <i>Madonna z Dzieciątkiem</i> <i>i Świętym Janem Chrzcicielem</i>	39	szkic architektoniczny	38
Rams Dieter gramofon	102	Św. Anna Samotrzecia	30
Remy Tejo obiekt <i>Nie da się schować pamięci do szuflady</i> ..	106	<i>Zbawiciel świata</i>	6
Renoir Auguste <i>Huśtawka</i>	56	Warhol Andy <i>Marilyn × 100</i>	64
Rijn Rembrandt van <i>Autoportret w futrzanej czapce</i>	15	okładka płyty The Velvet Underground i Nico	61
Roller Alfred plakat 14. Wystawy Secesji Wiedeńskiej	104	Waterhouse John William <i>Odyseusz i syreny</i>	47
Root John Budynek Reliance w Chicago	92	Wesaliusz <i>Siedem ksiąg o strukturze ludzkiego ciała</i>	60
Roslin Alexander <i>Kobieta z welonem</i>	16	Wesling Elvis i Kresse torba	107
Rubens Peter Paul <i>Panna dworska</i>	40–41	Weyden Rogier van der Św. Łukasz rysujący portret Madonny	22
<i>Studium przedramienia</i>	38	Winden Wilfried van Hotel Inntel w Zaandam	84
Scamozzi Vincenzo projekt miasta Palmanova we Włoszech	83	Wołkowski Władysław fotel z kolekcji <i>Ślimaki</i>	97
Schmidt-Rottluff Karl <i>Autoportret</i>	64	Wright of Derby Joseph <i>Eksperyment z ptakiem w pompie powietrznej</i>	15
Seurat Georges <i>Cyrk</i>	46	Wyczółkowski Leon <i>Orka na Ukrainie</i>	19
Sirola Niko kaplica Cisy w Helsinkach	85	Wyszogrodzka Alicja tkanina dekoracyjna <i>Panny</i>	103
Starck Philippe wyciskarka do cytryn <i>Juicy Salif</i>	97	Zemła Gustaw pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach	76
Strzemiński Władysław <i>Kompozycja unistyczna 13</i>	45	Zgud-Strachocka Krystyna mozaika w holu kina „Kijów”	103
		Zięta Oskar stołki <i>Plopp</i>	95

Imię i nazwisko	Klasa	Rok szkolny
1.		
2.		
3.		

Zdjęcia: © Derek Hudson – restauracja Germain w Paryżu zaprojektowana przez Indię Mahdavi s. 86 (Mahdavi); © Ewa Sapka-Pawliczak & Muzeum Sztuki w Łodzi s. 45 (Strzemiński); **Agencja Gazeta/Jacek Marczewski** s. 12; **Andrzej Pagowski** s. 71 (Pagowski); **Archiwum Budowlane miasta Wrocławia, oddział Muzeum Architektury we Wrocławiu** s. 93 (kamienica); **Archiwum Nowej Ery** s. 25 (Bruegel), 36, 40–41, 44, 58, 62 (Gielniak), 72 (dluto, nóż); **AZE design** s. 97 (sofa); **BE&W:** ALSA s. 17 (Matisse), AKG Images s. 30 (Friedrich), 55 (Malewicz), AKG Images/Erich Lessing s. 14, AKG Images/Maurice Babey s. 49 (Ingres), Artothek/Peter Willi s. 31 (Cézanne), Bildarchiv Monheim GmbH/Rodemann/Schütze s. 85 (Jawor), Biophoto Associates/Photo Researchers, Inc. s. 60 (Linneusz), Danuta Hyniewska s. 108 (Łódź), Fine Art Images s. 96 (naszyjnik), Granger Collection s. 23 (da Vinci), 68–69, Heritage Images s. 49 (Chardin), Heritage Images/The Print Collection s. 26 (Mantegna), Imagebroker RM/Christian Handl s. 29 (Plac Świętego Piotra), Imagno s. 104 (Roller), Photo12 s. 9 (Bruegel), RMN s. 30 (da Vinci), 57 (*Gwiazdą*), RMN – musée d’Orsay/Patrice Schmidt s. 46 (Seurat), 48 (Monet), RMN/Hervé Lewandowski s. 56 (Chavannes), 57 (*Parada*), RMN/Patrice Schmidt s. 56 (Renoir), RMN/René-Gabriel Ojéda s. 47 (Quarton), UIG/Mondadori Electa s. 23 (Masolino), World History Archive/IAM Ltd s. 46 (Hooch), 60 (Hogarth), 83 (Partenon); **BE&W/Alamy:** Archivart s. 45 (Bronzino), ART Collection s. 6, 49 (Hainz), Art Collection 3 s. 22 (van der Weyden), 31 (Cleve), Artokoloro Quint Lox Limited s. 60 (Baron), Bildarchiv Monheim GmbH s. 83 (Gehry), Classic Image s. 60 (pracownia Tycjana), classicpaintings s. 16 (Degas), dcpfoto s. 61 (okładka), Dorling Kindersley Ltd s. 92 (Reliance), Gado Images s. 59 (Piranesi), Germany Images David Crossland s. 96 (rzemieślnik), Godong s. 78–79, Historic Images s. 37 (van Gogh), Historical image collection by Bildagentur-online s. 62 (Chodowiecki), Kornelija Cakarun s. 107 (biżuteria), Lucas Vallecillos s. 108 (Poznań), Paul Fearn s. 15 (Tintoretto), Peter Barriitt s. 42, Peter Horree s. 20, Raimund Koch-View s. 88–89 (Emerson College fasada), Richard Cummins – okładka tył, Sérgio Nogueira s. 4, shapencolour s. 109 (Wrocław), SJArt s. 34 (Boccioni), Spring Images s. 91 (Gehry), Tomas Abad s. 43 (van der Goes), Toni Spagone s. 73, Tony Lilley s. 72 (młotek), Universal Images Group North America LLC/DeAgostini s. 83 (Scamozzi), YAY Media AS s. 98 (Eames), ZUMA Press, Inc. s. 98 (Nelson); **Corel** s. 21 (malowidło z grobowca); **Dominik Herman, materiały prasowe: Zieta Prozessdesign** s. 95 (Zieta); **East News:** Adam Wysocki s. 86 (Jordanki), AFP/Miguel Medina s. 95 (Urquiola), AKG Images s. 47 (Waterhouse), Albin Marciniak s. 86 (dworzec), Bogdan Sarwiński s. 37 (Fangor), Ferrari Press/Spaceport America Conceptual Ima s. 90, Rafał Jabłoński s. 76 (Zemla); **Forum:** Mary Evans Picture Library/The Pictures Now Image Collection s. 50 (Klimt), Rafał Guz s. 94 (Aparat małoobrazkowy), Zbyszko Siemaszko s. 103 (neony); **Gallo Images Poland/Getty Images:** Arte & Immagini srl s. 24 (Francesca), De Agostini s. 76 (Bernini), 81 (rzeźba grobowa), 104 (Mucha), De Agostini/DEA/G. Nimatallah s. 105 (wazon), De Agostini/V. Pirozzi s. 28 (Borromini), DeAgostini/DEA/G. Nimatallah s. 24 (Massaccio), Hal Morey s. 17 (Morey), Heritage Images/Fine Art Images s. 50 (Uccello), Kresse Wesling/Barcroft Media s. 107 (torba), MCT/Fort Worth Star-Telegram/Ross Hailey s. 107 (dekoracja), National Geographic/Ted V. Tamburo s. 94 (aparat Kodak), SSPL s. 94 (aparat kieszonkowy), 102, The Washington Post s. 74 (Dault), TNS/Chicago Tribune/Chris Walker s. 97 (strój), UIG/Eye Ubiquitous s. 84 (hotel); **Getty Images/iStock:** Paul Panayiotou s. 92 (Turner), Steve Proehl s. 88 (Emerson College widok z góry), Sylvain Sonnet s. 85 (Carcassone); **Hallwylska museet/Jens Mohr** s. 55 (Aertsen); **Indigo:** Juice Images – okładka (chłopiec), SPL/MSF/Javier Trueba s. 7 (Chauvet); **Jerzy Duda-Gracz** s. 9 (Duda-Gracz); **Kolekcja Het Nieuwe Instituut:** BRIN19.21 s. 93 (młyn ryżowy), MAQV26 s. 93 (Dom Mody), MAQV980 s. 93 (osiedle); **Legalna Kultura** s. 11; **Malafor** s. 98 (Malafor); **Muzeum ASP, Wrocław** s. 95 (Horbowy); **Muzeum Narodowe w Gdańsku** s. 96 (struś); **Muzeum Narodowe w Krakowie:** s. 57 (Mehoffer), Paweł Czernicki s. 19; **Muzeum Narodowe w Warszawie:** Michał Korta s. 103 (Wyszogrodzka), Piotr Ligier s. 51 (Malczewski), 66–67; **Muzeum Narodowe we Wrocławiu** s. 46 (Bellotto); **Muzeum Twórczości Władysława Wołkowskiego Miejskiego Ośrodka Kultury w Ołkuszu** s. 97 (Wołkowski); **Muzeum w Sanoku** s. 51 (Beksiński); **Muzeum Współczesne Wrocław** s. 61 (Misiak); **Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku/B. Galus** s. 48 (Suchanek); **National Gallery of Art, Washington** s. 15 (Rembrandt); **Nationalmuseum Stockholm** s. 16 (Roslin); **Panthermedia/Frank Rehermann** s. 84 (Zaha Hadid); **Paweł Mildner**, ilustracja Tik-Tok s. 61 (Mildner); **PhotoPower/Bridgeman Images** s. 7 (napis), 22 (Vermeer), 29 (Estes), 33 (Marchi), 39 (Santi), 45 (*Pontyfika*), 48 (Constable), 51 (Munch, Max), 105 (Muller), 106 (Gehry), Archives Charmet s. 33 (Doesburg), Barbara Singer s. 59 (Paléologue), Bibliothèque de l’Institut de France s. 38 (da Vinci), Cameraphoto Arte Venezia s. 8 (Duchamp), Christie’s Images s. 43 (Loewy), 55 (O’Keeffe), 75 (Botero, Hepworth), Cleveland Museum of Art/© 2025 The Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc./Licensed by DACS, London s. 64 (Warhol), Leonard de Selva s. 71 (karykatura), Marlena Eleini s. 64 (Shmidt-Rottluff), NPL – DeA Picture Library/G. Nimatallah s. 105 (pudełko), Purix Verlag Volker Christen s. 39 (Rafael), Saint Louis Art Museum s. 104 (Müller), 106 (komoda), Science and Society Picture Library s. 94 (aparat z XIX w.), The Lucian Freud Archive s. 64 (Freud), The Stapleton Collection s. 33 (Bauhaus); **PhotoPower/Scala, Florence:** courtesy of the Ministero Beni e Att. Culturali e del Turismo s. 28 (Peruzzi), Luciano Romano/Fondo Edifici di Culto – Min. Dell’Interno s. 26 (Pozzo), The Museum of Modern Art, New York s. 97 (Starck), Christie’s Images, London s. 100–101, The National Gallery, London s. 15 (Wright of Derby), White Images s. 34 (Picasso); **Piotr Jamski** s. 62 (Lilien); **Polona/Biblioteka Narodowa** s. 71 (Lubieniecki); **Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie** s. 17 (Bieniasz); **Reporter:** Adam Burakowski s. 10, Andrzej Stawiński s. 83 (Deybel), Maciej Lasyk s. 103 (Zgud-Strachocka); **Shutterstock:** s. 7 (*Pieta*), 8 (artysta uliczny), 21 (malowidła na skale), 61 (znaczek recyklingu), 75 (Wenus, Mitoraj), 91 (Wersal, Calatrava), 92 (wieża Eiffla), 94 (lustrzanka analogowa), Agnes Kantaruk s. 109 (Kraków), Alan Tan Photography s. 82 (Corner), Anastasia Petrova s. 109 (Warszawa), maziarz s. 82 (Orsay), Mia2you s. 74 (Chihuly), Popova Valeriya s. 85 (kaplica), Santi Rodríguez s. 75 (Miró); **Sylvia Gižka, logo Centrum Sztuki Współczesnej Znaki Czasu w Toruniu, XXI w.** s. 61 (Gižka); **The Art Institute of Chicago** s. 25 (Caillebotte); **The Metropolitan Museum of Art** s. 38 (Rubens), 39 (Géricault), 43 (Andrieu), 49 (Legua), 52–53, 76 (Boccioni), 81 (Thoman); **Thinkstock/Getty Images/iStock:** dolgachov – okładka (dziewczynka), Oli Scarff s. 81 (Moore); **Włodzimierz Wasyluk** s. 74 (Szapocznikow).

Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, aby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem

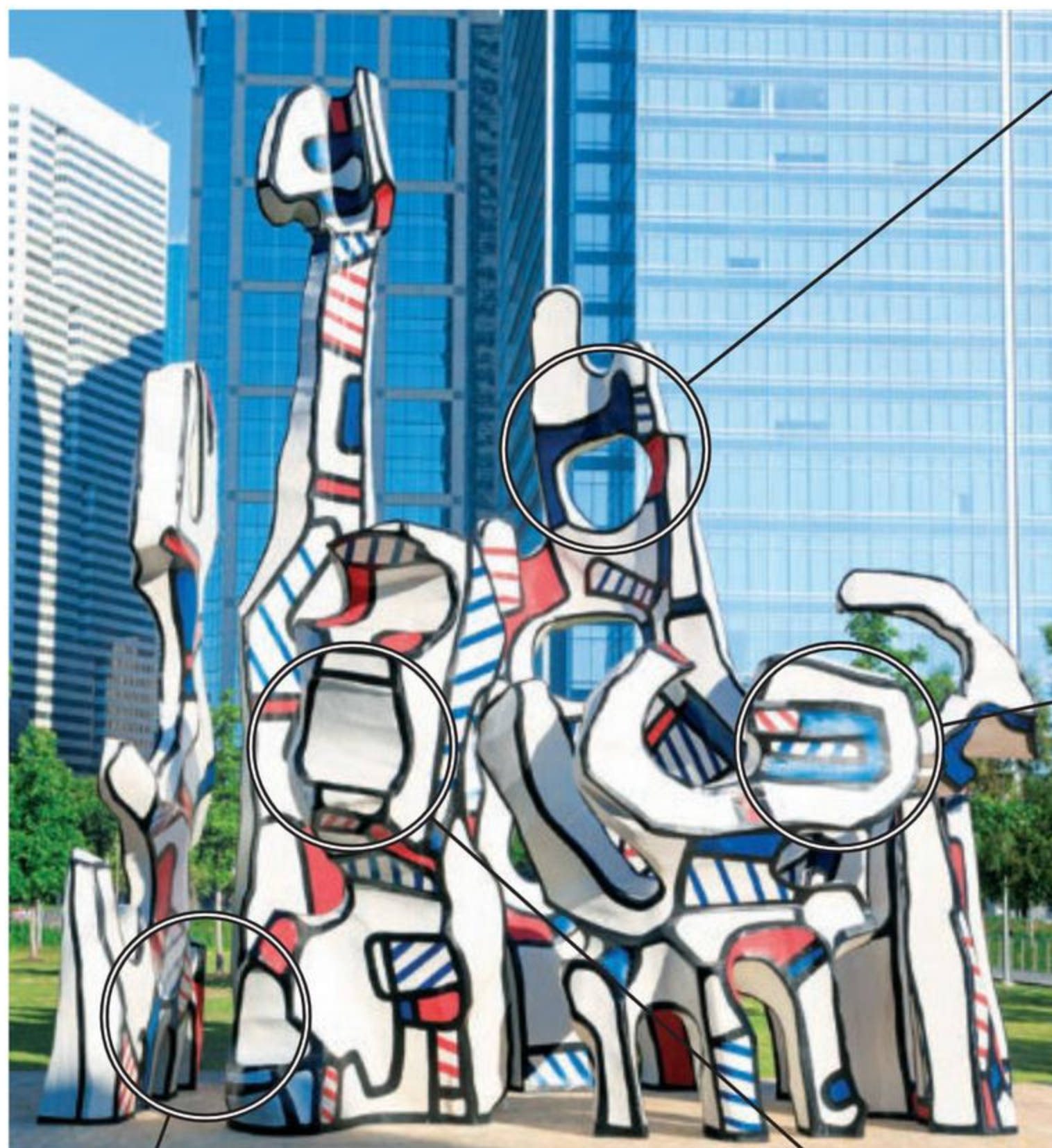
Do dzieła!

nowa
era

neon

Odkrywanie języka dzieł sztuki

Jean Dubuffet [czyt.: żan dibife], **Zjawa w parku Discovery Green** [czyt.: dyskaweri grin] w **Houston** [czyt.: hjuston] w **Teksasie (Stany Zjednoczone)**

Bryła i kompozycja

Wolno stojąca rzeźba parkowa jest trójwymiarową kompozycją form. Składa się z siedmiu pionowych obiektów o różnych kształtach i wysokościach. Bryła jest ażurowa – poprzez otwory można dostrzec fragmenty miejskiego otoczenia.

Tworzywo i faktura

Kształty uformowano z włókna szklanego, a konstrukcję wzmocniono stalą. Na powierzchni rzeźby widoczne są załamania i nierówności, ale jednocześnie jej faktura jest gładka i połyskliwa – odbija światło.

Proporcje i skala

Obiekt kilkukrotnie przewyższa człowieka. Skala dzieła została dopasowana do otoczenia: wysokich budynków i rozległego parku. Wielkość rzeźby pozwala widzom przechodzić pomiędzy jej elementami, dzięki czemu mogą oni dokładnie przyjrzeć się kompozycji.

Barwa

Dzieło pokrywają wyraziste, kontrastowe niebieskie i czerwone plamy oraz wzory na białym tle. Czarne linie służą wyznaczeniu konturów i kierunków, a także podkreśleniu kształtów i krawędzi obiektów. Kolory nadają rzeźbie dynamikę oraz dekoracyjny charakter.

Nowa Era Sp. z o.o.

 www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl

 Centrum Kontakt: 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-4849-3

9 788326 748493